

TAMPEREEN YLIOPISTO

Onerva Alanen

ENEMMISTÖN PUOLELLA

sitoutumattomien maiden ensimmäinen konferenssi Belgradissa 1961

Historian pro gradu –tutkielma

Tampere 2013

Tampereen yliopisto

Historian oppiaine

ALANEN ONERVA: Enemmistön puolella – sitoutumattomien maiden ensimmäinen konferenssi Belgradissa 1961

Pro Gradu –tutkielma, 102 s., 3 liitesivua.

Historia

Tammikuu 2013

Pro Gradu –tutkielmassani tarkastelen sitoutumattomien maiden ensimmäistä konferenssia Belgradissa vuonna 1961. Belgradissa suurimmaksi osaksi Aasian ja Afrikan entisistä siirtomaista koostuneeseen ryhmään liittyivät Jugoslavian Tito, Kyproksen arkkipiispa Makarios ja Kuuban presidentti Dorticos keskustelemaan sitoutumattomuuspolitiikasta, sodan uhasta ja antikolonialismista.

Belgradin konferenssi on tutkielman aiheena mielenkiintoinen siksi, että siinä toisaalta yhdistyy kaksi usein erillisinä nähtyä ilmiötä, kylmä sota ja dekolonisaatio. Lisäksi se asettuu dekolonisatation huippuhetkiin ja monien osallistujien itsenäisyyden ensimmäisiin vuosiin. Tulevaisuus on vielä auki ja omaa asemaa ja tavoitteita ollaan vasta luomassa. Tutkielmassa pohditaan sitoutumattomien valtioiden suhdetta kansainväliseen yhteisöön, menneisyyteen ja tulevaisuuteen.

Tarkoitus on tutkia Belgradin konferenssia siitä näkökulmasta, että konferenssi, siellä muotoillut dokumentit ja pidetyt puheet muodostivat yhden vaikuttamiskeinon muuten heikoille valtioille. Lähtökohtana on pyrkiä etsimään yhdistäneitä ja erottaneita tekijöitä, sitä miten maailma ja oma asema nähtiin, sekä erittelemään argumentaatiota ja käsitteiden käyttöä. Lisäksi pohditaan miten käsitteitä käytettiin ja maailmaa luotiin käsitteiden avulla uudelleen. Lähdeaineiston muodostavat Belgradin julkisten ja muille valtioille lähetettyjen dokumenttien lisäksi konferenssissa pidetyt julkiset puheet.

Belgradin konferenssin tärkeimmät teemat olivatkin blokkipolitiikan ja kaksinapaisen maailman vastustaminen sekä antikolonialismi. Siitä, kumpi oli konferenssin tärkein teema, ei päästy yksimielisyyteen. Lopulta teemat olivat loppujulistuksessa painoarvoltaan verrattavia, mutta myös monella tavalla yhteen liittyneitä. Niiden lisäksi käsiteltyjä teemoja olivat esimerkiksi YK:n oikeudenmukaisempi rakenne, taloudellinen eriarvoisuus ja itsemääräämisoikeus. Tärkeimpiä argumentteja olivat positiivisen sitoutumattomuuden käsitteen luominen perinteisestä puolueettomuudesta erillisenä suuntauksena, kolonialismin kuvaaminen pelkästään negatiivisena, kahden ryhmittymän vastakainasettelun ja valtakilpailun lähtökohtainen negatiivisuus sekä moraalisen voiman käsite.

Moraalisen voiman käsitteen avulla retoriikassa korvataan sitoutumattomien sotilaallinen ja taloudellinen heikkous moraalisella vahvuudella. Yksi konferenssin tärkeistä piirteistä olikin ajankohtaisiin kysymyksiin puuttumisen lisäksi oman aseman ja roolin kirjoittaminen uudelleen. Sen lisäksi että sitoutumattomat muodostavat moraalisen voiman, ne kuvaavat olevansa enemmistön, myös blokkeihin kuuluvien maiden tavallisten kansalaisten, puolella. Suurimmaksi osaksi entisistä siirtomaista koostuvat valtiot ovat retoriikassaan kansainvälisessä politiikassa oikeuden ja rauhan puolella liittolaisia ja ydinaseita haalivia suurvaltoja sekä muita alistavia säälimättömiä kolonialisteja ja neokolonialisteja vastaan.

Belgradin retoriikan analysoimisen lisäksi tutkielmassa pohditaan myös lyhyesti syitä konferenssin järjestämiselle. Syitä on löydetty esimerkiksi ajankohtaisesta poliittisesta tilanteesta, omanedun tavoittelusta sekä kolonialismia kohtaan tunnetun vihan luomasta solidaarisuudesta. Syy voi löytyä

kuitenkin myös ajatuksesta kuvatus moraalisen voiman takaa: oman paikan ja aktiivisen roolin etsimisestä kansainvälisessä yhteisössä.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. Käsitteistä.....	3
1.2. Teoriat ja metodit.....	8
1.3. Heikot valtiot kansainvälisessä järjestelmässä.....	9
1.4. Lähteet.....	10
1.5. Tutkimuskirjallisuus.....	12
2. ODOTUSTEN VALLANKUMOUS	13
2.1. Dekolonisaatio.....	13
2.2. Bandungin henki.....	15
3. SITOUTUMATTOMIEN MAIDEN YHTEISTOIMINTA ALKAA	18
3.1. Kohti Belgradia.....	18
3.2. Kairon valmisteleva konferenssi.....	20
3.4. Konferenssin pääteemat.....	23
4. RETORISEN ANALYYSIN KEINOT	23
4.1. Kenelle puhutaan?.....	26
4.2. Miten puhutaan?.....	28
5. BELGRAD	33
5.1. Emme ole blokki.....	33
5.2. Vaarallista sotaa, oikeutettua väkivaltaa.....	38
5.2.1. Rauhanpolitiikka.....	39
5.2.2. Antikolonialismi.....	45
5.2.3. Antikolonialismin ja rauhanpolitiikan risteyskohdat.....	51
5.3. Länsivastainen konferenssi?.....	53
5.3.1. Suhtautuminen länteen erottavana tekijänä.....	53
5.3.2. Länsimaiden suhtautuminen.....	57
5.4. Taloudellinen eriarvoisuus.....	59

5.5.	Uusi maailmanjärjestys?	63
5.5.1.	Itsemääräämisoikeus	64
5.5.2.	YK muutoksen kohteena, normien takaajana ja tärkeimpänä organisaationa.....	67
5.5.3.	Tulevaisuudenkuvat	70
6.	MIKSI BELGRAD?	74
6.1.	Ajankohtainen tilanne	75
6.2.	Valtapolitiikka vastaan moraalisella voimalla	79
6.2.1.	Heikkojen valtioiden mahdollisuudet?	79
6.2.2.	Realismin maailmankuva	80
6.2.3.	Moraalinen voima?	82
6.3.	Kolonialismin trauma ja identiteettipolitiikka.....	84
6.3.1.	Yhdessä kolonialismin jäljiltä kohti lupaavaa tulevaisuutta	85
6.4.	Jackson ja valmiin maailman realiteetit	88
6.4.1.	Peter Jackson, negatiivinen suvereniteetti ja kvasivaltiotaoria	88
6.4.2.	Muita näkökulmia kolmannen maailman valtioon	89
6.4.3.	Kvasivaltioiden konferenssi?	90
7.	JÄRKEVÄÄ?	93
8.	YHTEENVETO	95
	Lähteet ja kirjallisuus	98

”naturally it is often in the interest of weaker states to appear more virtuous and moral than the more powerful states”¹

1. JOHDANTO

1900-luvun suurimpiin muutoksiin kuuluu maailman poliittisen kartan ja kansainvälisten pelisääntöjen radikaali muuttuminen. Ensimmäinen maailmansota loi Eurooppaan uusia valtioita joilla ei ollut pitkää poliittista historiaa. Toisen maailmansodan jälkeinen muutos oli vielä suurempi. Siirtomaajärjestelmän oikeutus hävisi ja imperiumit hajosivat jättäen jälkeensä kymmeniä uusia valtioita. Nämä valtiot olivat usein taloudellisesti ja sotilaallisesti heikkoja. Imperiumien sijaan maailmankartta muodostui nyt kymmenistä itsenäisistä valtioista. Monien rajat oli muokannut satunnaisesti kansallisuuksien tai yhteisen historian sijaan siirtomaajärjestelmän arvovaltakilpailu. Samaan aikaan kun valtopoliittiset mietinnät ohjasivat suurvaltojen kylmäksi sodaksi muodostunutta sotilaallis-poliittista kilpailua, taloudellisesti ja sotilaallisesti heikkojen valtioiden tukeminen ja niiden rajojen pysyvyys tuli normiksi. Imperiumien murtuminen lisäsi vapauden määrää, mutta elintaso ei parantunut niin kuin odotettiin. Entiset siirtomaa-alueet muuttuivat tulevaisuuden lupauksista pysyväksi kansainväliseksi alaluokaksi. Taloudellinen epävarmuus ja konfliktiherkkyys vaivaavat näitä valtioita edelleen etenkin Afrikassa ja Lähi-idässä. Suurin osa nykyajan sodista on kehittyvien maiden alueilla tapahtuvia.² Kehitysavun määrästä, laadusta ja ehdollisen kehitysavun oikeudesta väitellään edelleen.

Heti itsenäisyyden jälkeen tulevaisuus oli kuitenkin vielä auki. Siirtomaaimperiumien häviämisen myötä syntyneet valtiot huomasivat 50–60-luvuilla olevansa tilanteessa, jossa uudet suurvallat, Yhdysvallat ja Neuvostoliitto, halusivat kolonialisminvastaisuudestaan huolimatta pienempien valtioiden seuraavan niitä ja liittyvän sotilaallisiin ja poliittisiin ryhmittymiin joita ne johtivat. Jotkut näistä valtioista liittyivät jommankumman blokin alaisuuteen, mutta monet halusivat mieluummin pysyä erossa suurvaltakilpailusta. Sotilasliittojen ulkopuolella pysyneetkin tarvitsivat kuitenkin jonkun keinon ajaa omia etujaan kansainvälisesti. Suurin osa niistä oli liian heikkoja pystyäkseen siihen yksin. Vuonna 1961, dekolonisaatioprosessin ollessa kiihkeimmillään, yhdessä kylmän sodan kiristyneimmässä tilanteessa, pidettiin suurimmaksi osaksi siirtomaaimperiumeista itsenäistyneiden ja muutaman muun muista syistä itsenäistä ulkopoliittikkaa noudattaneen maan Sitoutumattomien maiden konferenssi, josta lopulta muodostui Sitoutumattomien maiden liike³ (Non-Aligned Move-

¹ Handel, 1981, 39.

² Ayoob, 1995, 49–50, 97.

³ Se, että konferenssin pohjalle syntyi myöhemmin liike, ei ollut vuonna 1961 itsestään selvää. Päinvastoin puheissa korostetaan että kolmannen blokin tai kolmannen voiman muodostamista, jopa pysyviä rakenteita tulee välttää. Ajatuk-

ment). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on Belgradin konferenssin aineiston kautta yrittää ymmärtää mistä oikeastaan oli kyse, miksi konferenssi pidettiin ja mitä siellä haluttiin saada aikaan. Lisäksi pohditaan esimerkiksi miten yhtenäinen ryhmä oli kyseessä tai onko hahmotettavissa jotain yhtenäistä sitoutumattomuuden ideologiaa jonka pohjalle myöhempi liike olisi syntynyt. Erityisenä kiinnostuksenkohteena on lähteistä välittyvä maailman kuvaus ja käsitteiden käyttö. Yksi Belgradin konferenssia määrittäneistä piirteistä on sen asema sekä kylmän sodan että dekolonisaation keskellä. Tulevaisuus ja oma asema kansainvälisessä yhteisössä ovat vielä auki, ja konferenssin voikin nähdä yhtenä keinona pyrkiä luomaan tulevaisuutta ja omaa roolia sekä löytämään paikkaa kansainvälisten mullistusten keskellä.

Konferenssin merkityksestä ja siihen osallistuneiden maiden motiiveista on myöhemmin ja jo aika-laistahoilta esitetty monenlaisia vaihtelevia tulkintoja. Tässä tutkimuksessa on tarkoitus keskittyä puheisiin ja muihin teksteihin ja pyrkiä analysoimaan mitä oikeastaan haluttiin sanoa, miten ja miksi. Vaikka mukana kulkee myös aineiston ulkopuolista pohdintaa, lähtökohtana on ottaa lähdeaineisto tosissaan. Voi olla että todelliset motiivit ovat jossain itse tekstien ulkopuolella, mutta mitä on jäljellä, on itse teksti. Joka tapauksessa se mitä sanotaan, kertoo ainakin siitä, minkälaisia asioita haluttiin välittää yleisölle. Dekolonisaatio itsessään oli hyvin kirjallinen, verbaalinen ja yleiseen mielipiteeseen kiinnittynyt ilmiö.⁴ Myös Belgradin konferenssi oli yleisöiltään moninainen, niin kylmän sodan suurvaltoihin kuin yleiseen mielipiteeseen vaikuttamaan pyrkinyt konferenssi. Sen sitoutuminen yleiseen mielipiteeseen ja kiinnittyminen kylmään sotaan ja toisaalta antikolonialismiin korostaa dekolonisaation kansainvälistä luonnetta. Konferenssin materiaalissa näkyvät myös toisen maailmansodan jälkeisen maailman muuttuneet kansainväliset normit ja nopea taloudellinen ja tekninen kehitys. Sitoutumattomien maiden ryhmän syntyminen oli seurausta uudesta kansainvälisestä tilanteesta, mutta se myös itse vaikutti kansainväliseen ympäristöön.

Tutkimuksen lähtökohtana on Quentin Skinnerin tapaan ajatus siitä, että poliittinen retoriikka on muutakin kuin pelkkää sumutusta. Poliittinen retoriikka on kontekstissa tapahtuvaa ja siitä riippuvaista vaikuttamaan pyrkivää puhetta. Sen tavoitteena on maailman muuttaminen, mutta yleisesti hyväksytyt arvot ja normit myös rajoittavat sen ilmenemismuotoja. Diktaattoritkin pyrkivät oikeuttamaan tekojaan yleisesti hyväksytyihin arvoihin perustuvalla retoriikalla. Erityisen merkitykselli-

sella oli hyvin laaja kannatus. Esimerkiksi Titon avajaispuhe, 20. Sukarno, 25. Nasser, 45. Abboud, 53. Bourguiba, s. 73–76. Selassie, 87–88. Nkrumah, 99. Mahendra, s. 141. Makarios, 170–171. Bandanaraike, 176. Keita, 210. Lansana, 221. Osman, 227. Teoksessa *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, 1961*. Seuraava, Kairossa 1964 pidetty konferenssikin kutsuttiin vielä koolle ad hoc diplomaattisten tapaamisten myötä. Kairon konferenssin (1964) koollekutsumisprosessista Mortimer, 1984, 18.

⁴ Betts, 2004, 38–46.

seksi itse kieli ja puhe tulevat, kun niiden tehtävä ei ole vain oikeuttaa muulla tavalla tapahtuvaa toimintaa, vaan toimia pääasiallisena toiminta- ja vaikutustapana. Sitoutumattomien maiden konferenssia määrittää juuri tämä kielen ensisijaisuus resurssina ja toimintavälineenä. Konferenssiin osallistuneet maat olivat heikkoja, joten mahdollisuutta esimerkiksi taloudellisiin tai sotilaallisiin painostuskeinoihin ei ollut. Sen sijaan kirjoitettiin suurvaltojen johtajille kirje ja muotoiltiin yleisempi julistus sekä vetoamus rauhan puolesta ja lähetettiin nämä kaikille maailman valtioille. Kieli oli siis vaikutuskeino, ja siksikin on olennaista pelkkien taustatekijöiden lisäksi tutkia myös sitä mitä sanottiin, ja miten. Koska konferenssiin osallistui 25 maata, ääniä ei ole vain yksi, eivätkä tavoitteita tai puhetapojakaan oli vain yhtä. Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on kuitenkin paitsi huomioida tämä äänten moninaisuus, myös etsiä yhdistäviä piirteitä, jonkinlaista kokonaiskuvaa.

1.1. Käsitteistä

Käsitteiden käyttö tutkimuksessa ei ole koskaan yksinkertaista. Käsitteiden tulkinnat ovat harvoin yksiselitteisiä. Tässä tutkimuksessa käsitteiden käyttö on myös asettanut lisähaasteita. Suurin osa tärkeimmistä käsitteistä on itsessään tutkimuskohteita. Termit kuten kolmas maailma, sitoutumattomuus ja kehitys ovat merkityksiltään kiisteltäviä ja niitä käytetään tutkimuskirjallisuudessa eri tavoin. Näistä sitoutumattomuus kuuluu tärkeimpiin tutkimuskysymyksiin, joten sitä käsitellään tarkemmin vasta varsinaisissa tutkimusosioissa. Kolmas maailma ja kehitys taas kuuluvat teemaa ympäröivien ilmiöiden ymmärtämiseen eivätkä päätutkimuskysymyksiin, mutta niidenkin ymmärtäminen ja pohtiminen on tärkeää aihepiirin ymmärtämisen kannalta.

Termien suhteen tutkimukselle asettaa haastetta aiheen suomenkielisen tutkimuksen vakiintuneen käsitteistön osittainen puuttuminen tai sekavuus. Aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehty jonkin verran Suomessa, mutta laajaa popularisointia ei löydy. Lisäksi koska kansainvälisen politiikan oppiaineen opiskelu tapahtuu myös Suomessa suurimmaksi osaksi englannin kielellä, on kansainvälisen politiikan aihepiirin sanasto usein tutumpaa englanniksi kuin suomeksi. Sitoutumattomien maiden liikkeen ja sitoutumattomuuspolitiikan suhteen lisähaastetta tuo se, ettei edes laajassa englanninkielisessä aineistossa termien käyttäminen ole yksiselitteistä. Jokainen kirjoittaja tuntuu valitsevan ja perustelevan termivalintansa eri tavoin ja yhtenäisiä termien käyttötapoja on vaikea löytää. Tämä koskee esimerkiksi sitoutumattomuutta konferensseihin keskittynyttä kylmän sodan ulkopoliittikkaa tarkoittavana terminä. Toisille kyse on neutralismista, toisille positiivisesta neutralismista, toisille liittoutumattomuudesta. Sanojen uncommitted, neutral ja nonaligned sävyeroja on vaikea tavoittaa suomen kielellä. Muita keskeisiä termillisiä epäselvyyksiä ovat esimerkiksi kolmas maailma – käsitteen ja Sitoutumattomien maiden yhteys sekä erilaiset kehitykseen liittyvät termit.

Yksi epäselvyys koskee siis Sitoutumattomien maiden liikkeeseen kuuluneiden tai sitoutumattomuuspolitiikkaa noudattavien maiden ja kolmas maailma –termin yhteyttä. Toisissa tutkimusartikkeissa ja teoksissa termiä kolmas maailma ja sitoutumattomien maiden liike tai sitoutumattomat maat käytetään lähes synonyymien kaltaisina.⁵ Toisissa kolmas maailma -termin samaistamista liikkeeseen pidetään taas täysin epäsopivana.⁶ Käsite **kolmas maailma** syntyi kun yli vuosikymmen toisen maailmansodan jälkeen ranskalainen demografi Alfred Sauvy käytti vasemmistolehti L'Observateurissa käsitettä innoituksenaan Ranskan vallankumouksen kolmas sääty.⁷ Perinteisessä termin tulkinnassa ensimmäisen maailman muodostivat Yhdysvallat ja tämän liittolaiset ja toisen maailman kommunistiset valtiot (ainakin ne, jotka kuuluivat Neuvostoliiton liittolaisiin). Kolmas maailma oli termi jolla kuvattiin kaikkia jotka jäivät näiden kahden pääliittouman ulkopuolelle. Käytännössä tähän eivät kuitenkaan kuuluneet esimerkiksi Euroopan liittoutumattomat, vaan lähinnä kehitysmaiksi kuvatut valtiot.⁸ Valtiot, joiden suurimpana yhdistävänä tekijänä oli niistä valtaosaa koskettanut kolonialistinen menneisyys. Kolmas maailma –termillä on siis poliittisen lisäksi myös selvä taloudellinen ja historiallinen painotus. Ensimmäiseen maailmaan kuuluvilla oli paras elintaso, toiseenkin kohtuullinen, kolmas maailma käsitti ne joilla oli vähän. Kolmanteen maailmaan kuuluvat valtiot olivat myös suurimmaksi osaksi toisen maailmansodan jälkeen itsenäistyneitä kansainvälisen yhteisön uusia jäseniä. Kolmas maailma erottaa käsitteenä Euroopan sitoutumattomat ja Sitoutumattomien maiden liikkeen edustaman blokkisitoutumattomuuden. Molemmissa on suureksi osaksi kyse sotilasliittojen ulkopuolelle jättäytymisestä, mutta maantiede erottaa ne toisistaan.

⁵ Termejä käyttää lomittain esimerkiksi Arnold, 1989, Williams, 1981 ja Mortimer, 1984.

⁶ Peter Willets on mielestään vuoden 1978 teoksessaan *The Non-Aligned Movement* ensimmäinen joka erotti termit, Willets, 1978, xvii.

⁷ Evans, 2007. Termin isäksi väitetään myös Dag Hammarskjöldiä esim. Calvocoressi, 1996, 170. Termi kolmas maailma syntyi kuvaamaan maailmantilannetta, jota ei ole enää olemassa. Sen voi kuitenkin katsoa olevan kehittyviä maita tai kehitysmaita arvovapaampi termi, ja sitä käytetäänkin edelleen myös kylmän sodan jälkeisistä tapahtumista puhuttaessa. Kolmas maailma termistä mielekkäänä vaihtoehtona kylmän sodan jälkeenkin Ayoob, 1995, 12–16. Kylmän sodan aikaisista teoksista kolmas maailma –termin puolesta myös Clapham, 1985, 2–3. Kolmas maailma –termin negatiivisista konnotaatioista Arnold, 1989, 43.

⁸ Kehitysmaa ja kehittyvä maa –termit ovat nykyään varsin kiistanalaisia kehitys-termin monitulkintaisuuden ja länsilähtöisyyden vuoksi. Sitoutumattomien maiden liikkeeseen kuuluvat maat tosin itse käyttivät esimerkiksi termiä alikehittynyt (underdeveloped) maa. Esimerkiksi *The Brioni Document, Joint Communique by President Tito, President Nasser and Premier Nehru, July 18-19, 1956*. Lähes kaikki Belgradin puheet teoksessa *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, 1961*.

Sitoutumattomuuspolitiikka, *non-alignment*⁹, ja konferenssien sitoutumattomiin maihin kuulumisen eivät olleet välttämättä toisensa sisällyttäviä asioita. Belgradin konferenssiin kutsuttujen valtioiden kuului noudattaa sitoutumattomuuspolitiikkaa, mutta vastaavan ulkopoliittikan noudattaminen ei edellyttänyt yhteistoimintaan osallistumista. **Sitoutumattomuus** viittaa tässä tapauksessa ulkopoliittiseen suuntaukseen. Se on erotettava perinteisestä neutralismista, joka myös joissain yhteyksissä käännetään suomeksi sitoutumattomuudeksi, mutta myös puolueettomuudeksi.¹⁰ Puolueettomuudesta puhuttaessa viitataan ulkopuolelle jättäytymiseen. Se on pohjimmiltaan passiivinen suuntaus. Sitoutumattomuus taas on tietyssä maailmanpoliittisessa tilanteessa syntynyt suuntaus ja aktiivista ulkopoliittikkaa. Joskus puhutaan myös positiivisesta neutralismista. Sitoutumattomuuden määrittely syntyi Intian itsenäistymisen yhteydessä, laajentui monien vasta itsenäisyytensä saavuttaneiden Afrikan ja Aasian maiden ulkopoliittisessa retoriikassa ja tarkentui sitoutumattomien maiden konferenssien julistuksissa.¹¹ Sitoutumattomuuspolitiikkaan kuuluu esimerkiksi blokkien ulkopuolelle jättäytyminen, rauhanomainen rinnakkaiselo¹², valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuus ja valtioiden vapaus valita oma poliittinen ja talousjärjestelmänsä.¹³ Sitoutumattomuus erosi puolueettomuudesta siinäkin, ettei sillä ollut enää neutralismin tavoin kansainvälistä lakia puolellaan. Perinteisesti puolueettomien valtioiden rajojen loukkaaminen oli kansainvälisessä laissa tuomittua, vaikka sitä tapahtuikin. Kylmän sodan aikana yleistynyt ”olet joko puolellamme tai meitä vastaan”-ajattelu sekä sitoutumattomuuspolitiikan neutralismia aktiivisempi luonne johtivat siihen, ettei se sinällään ollut tae siitä, että valtion asema blokkipoliittikan ulkopuolella olisi turvattu.

Vaikka sitoutumattomuuspolitiikkaa noudattavat maat ja Sitoutumattomien maiden maat usein liitetään samaan viiteryhmään kuin kolmas maailma, kyse ei kuitenkaan ole täysin toisensa sisällyttäviistä ryhmistä. Kolmanteen maailmaan kuului myös blokkisitoutuneita valtioita¹⁴. Sitoutumattomiin taas kuului myös esimerkiksi Jugoslavia, jonka katsottiin yleisesti olevan osa toista maailmaa. Suurin osa maista oli tietysti kolmas maailma –termin alle kuuluvaksi katsottuja ja tämä tendenssi vain kasvoi myöhempinä vuosina yhä useampien valtioiden saavuttaessa itsenäisyytensä kolonialismin

⁹ Non-alignment väliviivalla on yleisin kirjoitusmuoto, mutta esimerkiksi Mates 1971 käyttää yhteen kirjoitettua muotoa nonalignment. Ulkopoliittikkaan viittaava sana kirjoitetaan lähes poikkeuksetta pienellä ja liike Non-aligned Movement taas isolla alkukirjaimella.

¹⁰ Non-alignment–sanan parempi suomenkielinen käännös voisi olla liittoutumattomuus, mutta käytän sanaa sitoutumattomuus, koska Non-aligned Movement käännetään yleensä Sitoutumattomien maiden liikkeeksi.

¹¹ Intian ja Aasian roolista ulkopoliittisen sitoutumattomuuden syntyyn sen aktiivisessa muodossa esim. Mates, 1971, 44–74.

¹² *peaceful co-existence*

¹³ Yleisesityksiä sitoutumattomuuspolitiikan sisällöstä esimerkiksi Willets, 1978, 28–31. Mates, 1970 ja 1971 ja Badiul Alam 1977. Myös tämä tutkimus pyrkii osaltaan selvittämään juuri tätä kysymystä.

¹⁴ mm. Pakistan, Filippiinit.

alta ja liikkeen vakiintuessa jäsenpohjan kasvaessa laajemmaksi.¹⁵ Lisäksi sitoutumattomien ajamat teemat olivat perinteisesti kolmannen maailman intresseinä pidettyjä: kolonialisminvastaisuus, taloudellinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus. Koska kaikki sitoutumattomat maat eivät kuitenkaan kuuluneet ns. kolmanteen maailmaan, tutkimuksessa viitataan **sitoutumattomiin maihin**. Sitoutumattomuus voi viitata muuhunkin, mutta tässä työssä sillä viitataan pelkästään kylmän sodan aikaiseen ulkopolitiikkaan, jota kuvataan termillä *non-alignment*. Sitoutumattomuuspolitiikka ei ollut Belgradin konferenssin yksinoikeus, mutta koska kyseessä oli silloin sitoutumattomien maiden konferenssi, eikä varsinaisesta liikkeestä voinut vielä puhua, on sitoutumattomat maat tämän tutkimuksen kannalta parempi termi. Silloin, jos viitataan maihin aikana jolloin liike oli jo vakiintunut, voidaan puhua myös liikkeen maista.

Yksi termi, mitä yllättävän vähän kyseenalaistetaan, on Sitoutumattomien maiden liike, *Non-Aligned Movement*, ja mikä kaikki toiminta sen alle kuuluu. Belgradin konferenssi oli sitoutumattomien maiden konferenssi, ja sitoutumattomuuspolitiikkaa oli harjoitettu ja teoretisoitu jo ennen sitä. Sitä, milloin termi Sitoutumattomien maiden liike vakiintui, ei ehditä tämän tutkimuksen puitteissa tarkemmin käsittelemään, mutta pitää paikkansa, että lopulta konferenssien sarja johti pysyviin rakenteisiin ja vakiintuneisiin tapaamisiin myös esimerkiksi ulkoministerien välillä.¹⁶ Koska termiä liike ei kuitenkaan käytetä Belgradin konferenssin teksteissä vaan puhutaan ennemmin sitoutumattomien konferenssista, tai tästä konferenssista, myös tässä tutkimuksessa on käytetty termiä liike varovaisesti. Vaikka Belgrad todellisuudessa synnytti Sitoutumattomien maiden liikkeen, ei historiallisessa tutkimuksessa tapahtumakulkua voi pitää välttämättömänä ja ennalta määrättynä, ainoana mihin konferenssista olisi voitu edetä.

Muita tärkeitä termejä ovat esimerkiksi **suvereniteetti** (*sovereignty*) ja **itsemääräämisoikeus** (*self-determination*). Suvereniteetillä viitataan kansainvälisen yhteisön/systeemin perusnormiin, itsenäisten valtioiden valtaan alueeseensa. On mahdollista kyseenalaistaa, ovatko monet kolmannen maailman ja näin ollen myös sitoutumattomat maat todella perinteisessä merkityksessä suvereneja. Robert H. Jackson on argumentoinut, että toisen maailmansodan jälkeisessä kansainvälisessä yhteisössä on olemassa kahdenlaista suvereniteettiä: negatiivista ja positiivista. Negatiivista suvereniteettiä määrittää rajojen koskemattomuuden normi sen minimalistisimmassa muodossa, mutta positiiviseen suvereniteettiin kuuluvasta reaalisesta kontrollista alueeseen ei voida negatiivisen suvereniteetin

¹⁵ Katsaus osallistujista 1961–1976, *Third World without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement*, Volume 1, 1978, xxxii–xxxviii.

¹⁶ *Third World without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement*, Volume 1, 1978, xxxviii–xl.

tapauksessa puhua.¹⁷ Suvereniteettiin, erityisesti sen positiiviseen variaatioon kuuluu myös itsemääräämisoikeus. Positiivisesti suvereneilla valtioilla on resursseja vastustaa muiden valtioiden puutumista niiden asioihin. Suurin osa sitoutumattomiin valtioihin kuuluvista valtioista oli taas huomattavan alttiita niin sotilaalliselle kuin taloudellisellekin itsemääräämisoikeuden rikkomiselle. Itsemääräämisoikeuden kunnioitus tulikin yhdeksi Belgradin konferenssin tärkeimmistä teemoista ja tavoitteista.

Kansainvälisen politiikan teoreettisessa tutkimuksessa on kiistaa siitä, kumpi on parempi termi kuvaamaan kansainvälisen toiminnan todellisuutta, **kansainvälinen systeemi** vai **kansainvälinen yhteisö**. Termit esittävät useimmiten vaihtoehtoisia todellisuuksia. Ensimmäinen termeistä kuvaa esimerkiksi neorealistisen teorian anarkistista, valtakilpailun ja epäluulon värittämää taustaa valtioiden toiminnalle. Toinen taas kuvaa ajatusta siitä, että valtioiden välillä on kilpailun ja omanedun tavoittelun lisäksi myös yhteistyötä. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä kansainvälinen yhteisö, ei niinkään siksi, että halutaan ottaa kantaa siihen kumpi termeistä kuvaa todellisuutta luotettavammin, vaan siksi että lähteiden kuva kansainvälisestä ympäristöstä sopii paremmin kansainvälisen yhteisön käsitteen alle.

Belgradin konferenssin päätarkoitus oli pyrkiä vaikuttamaan suurvaltojen johtajiin, muihin valtioihin ja koko kansainväliseen yleisöön. Keinona tähän oli vaikuttamaan pyrkivä, osin moralistinen retoriikka ja maailman kuvaaminen sitoutumattomien maiden tavoitteista ja lähtökohdista käsin. Jos normeilla ja mielipiteillä tai valtion sisäisillä tekijöillä ei ole merkitystä, konferenssin tarkoitus jää epäselväksi. Sitoutumattomuutta onkin kuvailtu pelkäksi opportunistiksi ja tasapainotteluksi blokkien välillä tarkoituksena saada mahdollisimman paljon irti molemmilta puolilta.¹⁸ Tässä tulkinnassa konferenssin julistuksen ja puheiden argumentaatio on vain savuverho todellisille motiiveille. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on kuitenkin ajatus, että myös sitoutumattomien argumentaation tutkimisella ja analyysillä on merkitystä. Vaikka kyseessä olisikin ollut savuverho, mikä tahansa argumentaatio ei olisi tarkoitukseen käynyt. Lisäksi tekstien totuudellisuuden kaikkinaisen kieltäminen vaatisi paljon todistusaineistoa taakseen. Tässä tutkimuksessa niiden totuudellisuuteen ei puututa. Sen sijaan keskitytään siihen, mitä tekstit kertovat konferenssiin osallistuneiden valtioiden maailmankuvasta ja tavoitteista.

¹⁷ Jackson, 1990, 13–31.

¹⁸ Esimerkiksi Arnold, 1989, 44–45. Hershberg, 2007, 376.

1.2. Teoriat ja metodit

Poliittista historiaa tutkittaessa teorian rooli korostuu. Tunteamatta kansainvälisen politiikan, ulkopolitiikan analyysiin tai poliittisen retoriikan teorioita tutkimus jää helposti ohuemmaksi, pelkkään tapahtumahistoriaan syvemmän analyysin sijasta. Historiantutkimus keskittyy laajempaan ja yksityiskohtaisempaan kuvaan tutkimuskohteesta ja välttää sitoutumista mihinkään tiettyyn teoriaan. Kansainvälisen politiikan ja ulkopolitiikan tutkimuksen tunteminen suuntaa kuitenkin tutkijan huomiota ja auttaa löytämään mahdollisia selityksiä ja mahdollisia tutkimuskohteita. Historia on realistinen, partikulaaristen asioiden tutkimista mutta historiassa, erityisesti poliittisessa historiassa on mielekästä pyrkiä asettamaan asioita myös laajempaan kontekstiin. Poliittinen keskustelu niin tieteellisessä kuin maallikkokontekstissakin käyttää hyväkseen historiaa. Ilman historiantutkijan ammattitaitoa poliittisen keskustelun historiantulkinta saattaa jäädä ohueksi. Poliittisen historian tutkiminen on tärkeää.

Kansainvälinen politiikka (IR, International Relations Theory) pyrkii laajoihin yleistettäviin malleihin ja teorioihin. Yleisin analyysin taso on laaja yleiskuva, kansainvälinen yhteisö/systeemi. Kansainvälisen yhteisön/systeemin pääasiallinen määrittävä tekijä on anarkia. Toisin kuin yksittäisen valtion sisällä, kansainvälisellä tasolla ei ole mitään ylintä auktoriteettia tai poliisia, joka pitäisi järjestystä yllä. Kansainvälistä lakia on pyritty muotoilemaan, mutta vaikka sen merkityksestä ollaankin montaa eri mieltä, lienee suhteellisen helppoa sanoa, ettei se ole läheskään yhtä sitova kuin valtioiden sisäinen laki. Kansainvälisen politiikan pääteoriat, (neo)realismi, (neo)liberalismi ja konstruktivismi eroavat toisistaan siinä, miten paljon mahdollisuuksia ja valinnanvaraa ne näkevät valtioilla olevan tämän anarkistisen systeemin sisällä ja mitkä syyt niiden toimintaa ohjaavat. Näiden pääteorioiden lisäksi viime vuosikymmeninä esiin on noussut myös teorioita jotka kyseenalaistavat valtion ensisijaisuuden tutkimuskohteena.¹⁹

Tämän tutkimuksen keskiö on itse tapahtumassa, toimijoissa ja tekstin tulkinnassa. Teoreettista näkökulmaa on käytetty ensisijaisesti avaamaan tätä yksittäistä ja ainutlaatuista ja laittamaan sitä kontekstiin. Vaikka puhutaan paljon identiteeteistä ja yksittäisistä henkilöistä, tutkimuksessa on pyritty muotoilemaan myös valtio- ja valtakeskeisempää realistista tulkintaa tapahtumista. Yleisesti tärkeimpänä ohjenuorana on ollut välttää jälkiviisautta. Belgradin konferenssin jälkeen on tapahtunut paljon ja on helppo sanoa että konferenssin ohjelman monilta osin utopistiset tulevaisuudenkuvat osoittautuivat vääriksi pidemmällä aikavälillä. Jonkin tapahtuman tai poliittisen valinnan järjesty-

¹⁹ Hyvä yleisteos esimerkiksi Dunne, Kurki & Smith, 2007.

tä voi kuitenkin arvioida mielekkäästi vain sillä perusteella miten mielekäs valinta se oli siinä ajankohdassa jossa se tapahtui ja suhteessa niihin asioihin mitä silloin tiedettiin.

Kansainvälisen politiikan lisäksi apuna on käytetty retoriikan tutkimusta, erityisesti Quentin Skinnerin ja Chaim Perelmanin teorioita. Myös retoriikan tutkimus, kuten kansainvälisen politiikan teorialkin, on ensisijaisesti apuväline, eikä tarkoitus ole todentaa tai kumota jotain tiettyä teoriaa, vaan pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohdetta mahdollisimman monipuolisesti. Tekstin tulkinta on erityisen olennaista myös sen takia, että keskipiste ei ole konferenssin saavutuksissa tai merkityksessä, vaan sen analysoimisessa, mitä oikeastaan sanottiin, miten ja miksi. Keskeisin lähtökohta on siis itse lähdemateriaalissa ja teorit ovat keinoja sen ymmärtämiseen.

1.3. Heikot valtiot kansainvälisessä järjestelmässä

Yksi tämän työn kantavista teemoista tai ajatuksista on kysymys heikkojen valtioiden mahdollisuuksista kansainvälisessä ympäristössä. Lähes kaikki Sitoutumattomien maiden liikkeen valtioista olivat huomattavan heikkoja. Lisäksi vahvemmatkin valtiot kuten Intia ja Jugoslavia olivat tulevaisuuden potentiaalistaan huolimatta 1960-luvun alussa vielä huomattavasti heikommassa asemassa kuin edes heikommatkaan Länsi-Euroopan valtiot. Lienee syytä kuitenkin selventää tarkemmin, mitä heikolla valtiolla oikeastaan tarkoitetaan kansainvälisessä kontekstissa, ja miksi näitä valtioita on perusteltua sanoa heikoiksi.

Valtion heikkoutta tai vahvuutta voi mitata monilla kriteereillä. Perinteisiä valtioiden vertailuperusteita ovat olleet esimerkiksi pinta-ala, väestö, kansantuote, ostovoima ja sotilasvoimien suuruus.²⁰ Vahvuus ei ole kuitenkaan niinkään muuttumaton ominaisuus kuin kapasiteetti: Kyky saada mahdolliset resurssit myös realisoitua käyttöön, ja pystyä hyödyntämään tehokkaasti materiaalista ja henkistä pääomaa. Mielekkäintä on tarkastella vahvuutta kokonaisuutena. Vaikka valtiolla olisi suuri väestö ja pinta-ala, ei sitä voi kutsua vahvaksi jos siltä puuttuvat tarvittavat resurssit väestön mobilisoimiseksi tai modernin armeijan rakentamiseksi. Tästä näkökulmasta kaikkien 1961 Sitoutumattomien maiden liikkeeseen kuuluneiden valtioiden voi katsoa kuuluneen heikkoihin valtioihin.²¹ Joillakin valtioista saattoi olla yksittäisiä asioita, kuten suuri väestö tai pinta-ala, missä ne pääsivät korkealle vertailulistoilla. Se ei kuitenkaan yksinään riitä tekemään valtiota voimakkaaksi tai vaikutusvaltaiseksi kansainvälisellä areenalla. Sitoutumattomien maiden sisällä oli toki heikkouden suh-

²⁰ Handel, 1981, 30–47.

²¹ Tosin esimerkiksi Jugoslavian asemasta on erilaisia tulkintoja. Myös vaikkapa Intia ja Indonesia edustivat jo 1961 tulevaisuuden potentiaalia, mutta olivat kuitenkin reaalisesti varsin heikossa asemassa. Handel, 1981, 23–30.

teen vaihtelua. Ei liene sattumaa että johtavimpaan asemaan nousseet valtiot edustivat myös niistä suhteessa vahvimpia.

Heikoilla valtioilla on vähemmän liikkumavaraa ja vaihtoehtoja kansainvälisessä systeemissä. Ne eivät pysty puolustamaan itseään voimakkaampia valtioita, eivätkä aina edes toisia heikkoja valtioita vastaan. Ne ovat usein riippuvaisia muiden avusta.²² Toisaalta vaikka heikoilla valtioilla on vähemmän vaikutusmahdollisuuksia ja ne ovat heikompia muiden vaikutukselle, on niiden vaikeampi epäonnistua pahasti. Jos ne pystyvät arvioimaan mahdollisuuksiaan realistisesti, heikkojen valtioiden voi olla helpompikin saavuttaa ulkopoliittisia tavoitteitaan.²³ Kylmän sodan konteksti tarjosi heikoille valtioille mahdollisuuden suojella etujaan liittymällä supervaltojen johtamiin sotilaallisiin blokkeihin. Blokkeihin liittyminen tarjosi turvaa, mutta saattoi vähentää mahdollisuuksia hallita omaa toimintaa. Sitoutumattomat valtiot valitsivat toisen vaihtoehdon: etujensa ajamisen yhteistyössä muiden heikkojen valtioiden kanssa.

1.4. Lähteet

Sitoutumattomien maiden ensimmäinen konferenssi pidettiin Belgradissa 1–6 syyskuuta 1961 ja sitä valmistellut konferenssi Kairossa 5–12 kesäkuuta. Näiden konferenssien julkiset asiakirjat on painettu *Third World without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement, Volume 1* –teokseen. Toinen merkittävä lähde ovat teokseen *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries*²⁴ painetut liikkeeseen kuuluneiden valtionjohtajien julkiset puheet Belgradin konferenssissa. Lisäksi on käytetty muuten tavalla tai toisella Belgradin ajatuksen syntyyn liittyviä dokumentteja, kuten Brionin tapaamisen loppulausuntoa ja Bandungin konferenssin loppulausumaa. Varsinaiset dokumentit ovat alkuperäiskieleltään englanniksi. Puheiden alkupe- räiskieli taas vaihtelee, mutta *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries* teokseen painetut versiot on käännetty englanniksi.

Loppulausumat, julistukset ja muut päädokumentit ovat yhteisesti päätettyjä kompromisseja. Belgradin loppudokumenttien laatimiseen käytetty istunto oli konferenssin pisin.²⁵ Niiden oli lisäksi tarkoitus tulla laajasti luetuksi. Konferenssin loppudokumentit lähetettiin esimerkiksi YK:n pääsih-

²² Handel, 1981, 120.

²³ Elisabetta Brighi & Christopher Hill in Foreign policy, 2008, 126–128,

²⁴ Koska kyseisessä teoksessa ovat kaikki puheet, siihen tullaan viittaamaan paljon. Alaviitteiden lukemisen helpottami- seksi tähän teokseen viitataan tästä eteenpäin kirjaimilla BC (Belgrad Conference).

²⁵ BC, 1961, 14.

teerille ja monille muille merkittävälle valtionjohtajille.²⁶ Loppudokumentit edustavat siis puhtaimmillaan kaikkien maiden, heikompien, vahvempien sekä eri maantieteellisten alueiden mielipidettä. Julkiset dokumentit olivat vaikutuskeino. Koska sitoutumattomilla mailla oli vähän materiaalista valtaa, mielipidevaikuttaminen oli yksi rajatuista käytössä olevista keinoista. Tästä näkökulmasta konferenssien päätösasiakirjat tarjoavatkin merkittävän lähteen sitoutumattomien teemojen ja tavoitteiden ymmärtämiseen.

Puheaineistoon kuuluu jokaisen Belgradin konferenssiin osallistuneen maan edustajan pitämä puhe. Mukana ovat myös yhden maan koalitiollahituksen molempien pääedustajien puheet (Kongo) sekä yhden tarkkailija-asemassa olleen maan edustajan puhe (Bolivia). Puheista näkyvät loppudokumentteja selvemmin maiden väliset erot, erilaiset retoriikat ja yksityiskohtaisemmin eri maiden johtajien näkemykset liikkeen ja konferenssin roolista ja tavoitteista. Puheiden pituus vaihtelee muutamasta yli kymmeneen sivuun. Koska puheita on 251 sivua tiivistä tekstiä, pyrin lukemisen helpottamiseksi viittauksissa tarjoamaan muutamia sopivia esimerkkejä jokaisen mahdollisen maininnan listaamisen sijaan. Puheiden ja dokumenttien lisäksi juuri konferenssin jälkeen julkaistussa teoksessa *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries* on esittelyt jokaisesta konferenssiin osallistuneesta maasta ja myös paikalla olleiden poliittisten puolueiden, itsenäisyysliikkeiden ja muiden ryhmien esittelyt.

Kaikkien lähteiden haaste on se, että ne edustavat poliittista retoriikkaa. Niiden ei ole tarkoituskaan tarjota toteavaa ja yksiselitteistä tekstiä vaan ottaa kantaa, herättää mielikuvia ja tunteita ja ihanteellisessa tapauksessa saada lukija/kuulija samalle puolelle ja kannatetun asian taakse. Dokumentit ovat puheita neutraalimpia, mutta molemmista löytyy esimerkiksi voimakkaita adjektiiveja, jyrkkiä vastakkainasetteluja, ihanteellisia tulevaisuudenkuvia, sekä itsen kuvaamista enemmistön ja hyvän puolella olevaksi. Lähteiden tarkoitus oli siis vaikuttaa. Lisäksi niistä näkyy suoraan tai rivien välisistä esimerkiksi millainen kuva itsestä ja sitoutumattomista haluttiin antaa, mitkä olivat tärkeitä ja mitkä vähemmän tärkeitä asioita ja miten niitä perusteltiin sekä vaikkapa millaisia retorisia keinoja käytettiin. Pääajatuksena tutkimukselle on, että tekstillä on aina jokin tarkoitus. Teksti tai puhe on aina teko, sillä halutaan saada jotain aikaan, muuttaa maailmaa.²⁷

²⁶ Belgrad Declaration, 1961, osa III, viimeinen kappale.

²⁷ Ajatus perustuu erityisesti Quentin Skinnerin ja Chaim Perelmanin teorioihin.

1.5. Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuuden voi jakaa kolmeen perusr ryhmään. Ensimmäisenä ovat historialliset yleisteokset esimerkiksi kylmästä sodasta tai dekolonisaatiosta. Hyvän modernin yleiskuva kylmästä sodasta esittää esimerkiksi Geir Lundestad teoksessaan *East, West, North, South*. Muita käytettyjä yleisteoksia ovat esimerkiksi Peter Calvocoressi: *World Politics since 1945* ja Leffler, Melvyn P. & Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War, Volume 1, Origins*. Lisäksi dekolonisaation historiaan liittyen on käytetty erityisesti Raymond F. Bettsin teosta *Decolonization*.

Toisen ryhmän muodostavat sitoutumattomuutta, Sitoutumattomien maiden liikettä tai kolmatta maailmaa käsittelevät teokset tai artikkelit. Näistä tärkeimpiä ovat esimerkiksi Robert A. Mortimerin *The Third World Coalition in International Politics*, Peter Willetsin *The Non-Aligned Movement* ja Gwyneth Williamsin *Third World Political Organizations*. Mortimerin ja Williamsin teokset ovat lähinnä yleisteoksia, Willetsin teoksessa on kattavan historiikin lisäksi kvantitatiivista tutkimusta liikkeen maiden äänestyskäyttäytymisestä YK:ssa. Liikkeen sisältä kirjoitetun näkökulman sitoutumattomuuspolitiikkaan tarjoaa Leo Mates, Belgradin konferenssin sihteeri, joka on myöhemmin kirjoittanut kattavasti sitoutumattomuudesta. Tässä on käytetty erityisesti Matesin teosta *Nonalignment - Theory and Current Policy* (1971) sekä Foreign Affairsissa vuotta aikaisemmin julkaistua artikkelia *Nonalignment and the Great Powers*.

Kolmas ryhmä ovat sinänsä sitoutumattomuuteen tai Sitoutumattomien maiden liikkeeseen liittyvä teoreettiset teokset, jotka tarjoavat mahdollisia näkökulmia aiheeseen. Näitä ovat esimerkiksi Steve Smithin, Amelia Hadfieldin ja Tim Dunnen toimittama *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, joka tarjoaa hyvän yleisesityksen ulkopolitiikan tutkimuksesta ja Robert H Jacksonin *Quasi-States: Sovereignty, international relations, and the third world*, joka käsittelee toisen maailmansodan jälkeen muuttuneita kansainvälisiä pelisääntöjä ja niiden vaikutusta dekolonisaatioon negatiivisen suvereniteetin käsitteen kautta. Michael Handelin *Weak States in the International System* taas käsittelee heikkojen valtioiden roolia ja mahdollisuuksia kansainvälisessä järjestelmässä.

Sitoutumattomien maiden liike, sitoutumattomuuspolitiikka ja kolmannen maailman koalitiopoliitiikka yleisemmin on ollut suhteellisen tutkittu aihe 1970- ja 1980-luvuilla. Varsinkin suoraan aiheeseen liittyvä kirjallisuus on myös tässä tutkimuksessa suurimmaksi osaksi tältä ajalta. Koska liike oli niin tiiviisti linkittynyt kylmän sodan kontekstiin, löytyy tutkimusta vähemmän myöhemmiltä vuosilta. Kuitenkin monien Aasian ja Afrikan maiden taloudellinen kasvu ja samaan aikaan joidenkin maiden pysyvä taloudellinen ja yhteiskunnallinen heikkous sekä erityisesti dekolonisaatio

tion ja kylmän sodan uudet tulkinnat tekevät aiheen edelleen ajankohtaiseksi. Kylmästä sodasta on esitetty viime aikoina uusia tulkintoja, joissa myös dekolonisaatioprosessi ja rotukysymykset on nostettu etualalle tai ainakin tärkeäksi osaksi toisen maailmansodan jälkeistä historiaa.²⁸ Suomessa aiheesta on tehty verraten vähän tutkimusta, helposti löytyy lähinnä Heli Pelkosen Turun yliopiston valtio-opin gradu Sitoutumattomien maiden liike ja aseistariisuntakysymykset 1961–1978 vuodelta 1980. Liikettä kyllä sivutaan muutamissa muissakin töissä, mutta osana muuta tutkittavaa asiaa, esimerkiksi yksittäisen maan politiikkaa.

2. ODOTUSTEN VALLANKUMOUS

2.1. Dekolonisaatio

Dekolonisaatioksi kuvataan tapahtumaketjua missä siirtomaajärjestelmä purkautui moninkertaistaen maailman valtioiden lukumäärän. Toisen maailmansodan jälkeen ja jo sitä ennen itsemääräämisoikeuden normi tuli voimakkaammaksi kuin merentakaisia valloituksia oikeuttanut vahvemman valtion oikeus. Valkoisen miehen taakka korvautui kehitysapuvetoitteella kun kolonialismin moraallinen oikeutus mureni. Dekolonisaatioprosessi kiihtyi 1950-luvulla ja saavutti huippukautensa 1960-luvulla. Vuonna 1945, heti toisen maailmansodan jälkeen YK:ssa oli 51 jäsenvaltiota, 20 vuotta myöhemmin, 1965, jäsenmaita oli jo 117. Suurin osa uusista jäsenmaista oli entisiä siirtomaita.²⁹ Pelkästään vuonna 1960 16 uutta Afrikan valtiota liittyi YK:hon.³⁰ Tämä muutos oli paitsi muutos poliittisessa todellisuudessa, myös muutos arvoissa ja siinä mitä pidettiin tavallisena ja oikeutettuna ja mitä ei. Edelleen muutamilla mailla on yksittäisiä alueita, useimmiten saaria tai tukikohtia alaisuudessaan, mutta suurimmaksi osaksi kolonialismin murentuminen on ollut varsin kokonaisvaltainen ja peruuttamaton prosessi. Maailman poliittinen rakenne muuttui toisen maailmansodan jälkeen monella tapaa radikaalisti.

Vielä sotien välissä imperiumien murtumiseen uskoi harva. Silloinkaan kun imperiumien murtuminen alkoi näyttää väistämättömältä, dekolonisaatioprosessin nopeutta ei osattu ennustaa. Siirtomaille lupailtiin itsenäisyyttä, mutta ajateltiin että kyse oli kaukaisesta tulevaisuudesta. Siirtomaiden alkuperäisväestön ei katsottu olevan kypsää hallitsemaan itseään. Puhuttiin 50–100 vuoden siirtomääjasta.³¹ Lopulta prosessi tapahtui hyvin nopeasti, monissa maissa huolimatta puutteellisesta tai olemattomasta infrastruktuurista ja poliittisesta järjestelmästä. Esimerkiksi Belgia ei ollut valmista-

²⁸ Esimerkiksi Lundestad, 2005. Parker, 2006. Jones, 2005.

²⁹ Mark Philip Bradley teoksessa *The Cambridge History of the Cold War*, 2010, 464.

³⁰ Willets, 1978, 11.

³¹ Betts, 2004, 6–19. Jackson, 1990, 13–16.

nut Kongoa millään tavalla itsenäisyyteen kun se siirsi vallan alusmaalleen 1960.³² Itsenäistymisprosessin nopeus vaihteli kymmenistä vuosista viiteen vuoteen. Britannian alusmaissa se oli keskimäärin pisin ja Belgian Kongossa kaikkein lyhyin. Pidempi poliittinen historia tai yhtenäisyys ennusti helpompaa tietä itsenäisyyden jälkeen, rajojen keinotekoisuus ja vakiintuneiden poliittisten käytäntöjen puutos taas johti useammin ongelmiin, ääritapauksena Belgian Kongo, joka itsenäistymisensä jälkeen vajosi vuosien sekasortoon.³³

Dekolonisaation pääsyinä on nähty siirtomaavaltojen heikentyminen sodassa, toisen maailmansodan jälkeiset uudet suurvallat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto sekä kolonioissa itsessään tapahtunut muutos, erityisesti vahvistuneet itsenäisyysliikkeet.³⁴ Toinen maailmasota heikensi Euroopan suurvaltoja. Kun samaan aikaan siirtomaiden itsenäisyysliikkeet vahvistuivat, imperiumien ylläpito tuli raskaammaksi ja kalliimmaksi. Uusiksi maailmanmahdeiksi nousseet sodan voittajavaltiot Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat ainakin periaatteen tasolla kolonialismia vastaan ja niiden liittolaisten oli vaikeampi oikeuttaa siirtomaaimperiumiensa ylläpitoa.³⁵ Selvimmin tämä näkyi 1956 Suezin kriisin aikaan kun Yhdysvallat tuomitsi Ranskan ja Iso-Britannian yrityksen estää Suezin kanavan nationalisoiminen. YK:n synty ja uusi kansainvälinen normiympäristö teki siirtomaaimperiumien ylläpitämisen entistä paheksutummaksi.³⁶

Yleensä ensisijaisina syinä pidetään siis muutoksia valtasuhteissa ja vahvistuneita itsenäisyysliikkeitä. Dekolonisaatioprosessin pääsyinä voi kuitenkin nähdä myös YK:n perustusasiakirjaan, ihmisoikeusjulistukseen ja kolonioiden itsenäisyysjulistukseen (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*) kulminoituneen kansainvälisen normatiivisen muutoksen. Vaikka toinen maailmansota heikensikin siirtomaavaltoja, Robert H. Jacksonin mukaan todellinen syy dekolonisaation taustalla oli itsemääräämisoikeuden nouseminen yleisesti hyväksytyksi normiksi kansainvälisissä suhteissa.³⁷ Dekolonisaation käynnistyttyä se myös edisti siirtomaajärjestel-

³² Yhtenä esimerkkinä Belgian Kongossa oli itsenäistymisen aikaan alle kymmenen yliopistotutkinnon suorittanutta ja alle 200,000 lukion suorittanutta paikallista. Betts, 2004, 71.

³³ Lundestad, 2005, 235. Willets, 1978, 11.

³⁴ Lundestad, 2005, 225–242. Myös Betts, 2004.

³⁵ Yhdysvallat oli virallisesti kolonialisminvastainen, itsekin aikanaan siirtomaan asemasta itsenäistynyt valtio. Todellisuudessa se, tukiko Yhdysvallat itsenäisyysliikkeitä vai kolonialisteja, riippui käytännön poliittisista kysymyksistä. Silloin kun itsenäisyysliikkeet olivat selvästi kommunistisia tai kolonialistivaltio tärkeä liittolainen, Yhdysvallat asettui tukemaan vanhaa järjestelmää. Silloin taas, kun kolonialistivaltio oli suhteellisen merkityksetön ja itsenäisyysliike ei ollut avoimesti kommunistinen, Yhdysvallat asettui itsenäisyyden puolelle. Hyvä esimerkki tästä on Indonesia, jonka itsenäistymiseen Yhdysvaltain Alankomaita kohtaan asettama painostus vaikutti. Yhdysvallat oli myös ensimmäinen maa joka antoi värilliselle alusmaalleen (Filippiinit) itsenäisyyden vuonna 1946. Lundestad, 2005, 39, 226.

³⁶ Dekolonisaatiosta tarkemmin esimerkiksi Clapham, 1985, 25–37. Lundestad, 2005, 225–242.

³⁷ Jackson, 1990, 13–31. Jacksonin negatiivisen suvereniteetin lisäksi muutosta on kutsuttu myös uusiksi normeiksi, Handel, 1981, 39–40. Hyvä esimerkki itsemääräämisoikeuden tulosta osaksi kansainvälisen yhteisön normistoa on

män laajempaa hajoamista: kun jotkut valtiot saivat itsenäisyytensä, oli kansainvälisessä yhteisössä aina enemmän valtioita jotka vaativat kolonialismin purkamista.

Dekolonisaatio oli vallankumous: arvojen vallankumous, odotusten vallankumous ja uuden kansainvälisen yhteisön ja järjestelmän muokkaaja. Dekolonisaatio on osaltaan paljon vastuussa siitä että elämme sellaisessa maailmassa missä elämme. Sen pääasiallisena kenttänä oli YK. Prosessin nopeutta ja yleistä hyväksyntää vahvisti entisten kolonioiden hämmästyttävä solidaarisuus kaikkia muita kolonisoituja valtioita kohtaan siitä huolimatta oliko niillä mitään edeltäviä siteitä toisiinsa. Dekolonisaatio synnytti uusia rakenteita ja muutti vanhoja omiin tarkoituksiinsa. Kuitenkaan kyseessä ei ollut mikään persoonaton luonnonvoima vaan joukko yksittäisiä valtioita, yksittäisiä poliitikkoja, yksittäisiä päätöksiä.

2.2. Bandungin henki³⁸

Bandungin afroaasialainen konferenssi järjestettiin huhtikuun 18–24. 1955 Indonesiassa. Bandungissa kokoontui 29 Aasian ja Afrikan maata.³⁹ Ensimmäistä kertaa maailmanhistoriassa entiset siirtomaat ja muutama muu Aasian ja Afrikan valtio kokoontuivat keskenään keskustelemaan maailman tapahtumista. Bandungin merkitys on ennen kaikkea symbolinen.⁴⁰ Bandungin konferenssi julkaisi loppulausuman, jonka pääteemoja ovat taloudellinen ja kulttuurinen yhteistyö, ihmisoikeudet, kolonialismin vastaisuus sekä rauha ja yhteistyö.⁴¹

Bandungin konferenssi sai alkunsa vuotta aiemmin pidetystä Bogorin alueellisesta konferenssista. Bogorin konferenssissa Colombo-valloiksi⁴² kutsutut Etelä-Aasian maat keskustelivat afroaasialaisen konferenssin mahdollisuudesta. Nämä valtiot kutsuivat Bandungin konferenssin koolle sekä toimivat sen pääsponsoreina. Jo alkuvaiheessa Colombo-valtioiden välille nousi erimielisyyksiä tulevan konferenssin tavoitteista.⁴³ Bandungin konferenssin järjestämiseen vaikuttivat erityisesti Indokiinan tilanne ja muut ajankohtaiset kansainväliset tapahtumat kuten Kiinan ja Yhdysvaltojen

YK:n 15. yleiskokouksessa hyväksytty päätöslauselma 1514 Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples. Julistuksen hyväksymistä vastaan ei äänestänyt kukaan, muutama oli poissa. Jackson, 1990, 76–78, 82. Robert A. Mortimerin mukaan tämän päätöslauselman hyväksyminen osoitti kolmannen maailman määrääneen voiman YK:ssa, 1984, 15.

³⁸ *Spirit of Bandung*, käytetään usein 50-luvun lopusta ja 1960-luvun alusta puhuttaessa kolmannen maailman toiminnasta, Mortimer, 1984, 6.

³⁹ Myös Bandungin osallistujaluettelo liitteessä A1. 29 Valtiota ei kuulosta välttämättä nykypäivän mittakaavassa paljolta, mutta on huomioitava, että samaan aikaan YK:n jäsenvaltioidenkin määrä oli vasta 59. Mortimer, 1984, 6.

⁴⁰ Williams, 1981, 48. Mortimer, 1984, 6.

⁴¹ Final Communiqué. Bandung, 1955.

⁴² Colombo-valtoihin (Colombo powers) kuuluivat Indonesia, Ceylon, Pakistan ja Intia. Mortimer, 1984, 7.

⁴³ Rubinoff, 1991, 316.

ulkosaariikiista sekä Yhdysvaltojen johtaman Kaakkois-Aasian turvallisuussopimuksen SEATON sekä Bagdadin sopimuksen synty.⁴⁴

Bandungin konferenssi oli osallistujiltaan huomattavasti heterogeenisempi kuin myöhemmät Sitoutumattomien maiden konferenssit. Joukossa oli avoimesti länsiblokkiin kuuluneita maita⁴⁵, Neuvostoliiton liittolainen⁴⁶ ja neutraaleja valtioita⁴⁷. Yksi konferenssin näkyvimmistä osallistujista oli ulkoministeri Zhou Enlain edustama kommunistinen Kiina, jonka onnistui aktiivisella toiminnallaan konferenssissa nostaa profiiliaan kolmannen maailman keskuudessa.⁴⁸ Bandungin konferenssin loppulausumassa näkyy kompromissihenki, mutta myös pyrkimys saada Aasian ja Afrikan valtioille lisää arvostusta. Suurimmaksi osallistuneita maita yhdistäväksi tekijäksi nousi kolonialismin vastaisuus. Bandungin voi katsoa olevan kiinteässä yhteydessä dekolonisaatioon. Siihen osallistuneista maista suurin osa oli entisiä siirtomaita. Julistukseen kuului antikolonialistista retoriikkaa, mutta myös tulevaisuudenuskoa ja solidaarisuuden korostamista. Robert A Mortimer kuvaakin Bandungia tapahtuneen itsenäisyyden aallon juhlistukseksi.⁴⁹ Bandungin loppulausuma on säilyttäen sitoutumattomien maiden konferensseja sovittelevampi ja sisältää enemmän konkreettisia ehdotuksia. Eriytyisesti talous on merkittävämmässä roolissa kuin kuusi vuotta myöhemmin Belgradissa. Siitä puutuu myös Belgradin konferenssin yhdeksi pääteemaksi noussut blokkipolitiikan vastustus.⁵⁰

Yrityksiä afroaasialaisten konferenssien jatkamiseksi oli Bandungin jälkeenkin. Afroaasialaiset konferenssit jäivät kuitenkin ainoastaan yhteen ja suurin osa maista jatkoi yhteistyötä Sitoutumattomien maiden konferenssien viitekehyksessä. Selvimmin blokkisuuntautuneet tai muuten sitoutuneet maat jatkoivat ulkopolitiikkaansa ilman afroaasialaista yhteistoimintaa vastaavassa mittakavassa. Vuoden 1961 tilanteessa uusi afroaasialainen konferenssi olisi ollut vaikeampi järjestää. Yksi syy tähän oli Afrikan jakautuminen radikaaliin Casablanca-ryhmään ja länsi-, erityisesti Ranskamyönteiseen Monrovia-ryhmään.⁵¹ Myös kysymys Kiinan roolista afroaasialaisessa yhteistyössä osoittautui liian vaikeaksi.⁵² Sitoutumattomien maiden konferenssit ja lopulta liike jäivät ainoiksi

⁴⁴ Calvocoressi, 1996, 176.

⁴⁵ Esimerkiksi Iran, Japani, Pakistan, Filippiinit, Thaimaa, Turkki. Osallistajat löytyvät dokumentista Final Communiqué. Bandung, 1955

⁴⁶ Pohjois-Vietnam, Final Communiqué. Bandung, 1955

⁴⁷ Esimerkiksi Intia, Egypti ja Indonesia. *ibid.*

⁴⁸ Arnold, 1989, 51. Williams, 1981, 49.

⁴⁹ ”Bandung was in essence a celebration of the wave of the wave of independence that had swept across Asia and was then cresting in Africa.” Mortimer, 1984, 9.

⁵⁰ Final Communiqué. Bandung, 1955. Declaration, Belgrade, 1961.

⁵¹ Calvocoressi, 1996, 180. Willets, 1978, 11.

⁵² Kiina ei olisi tullut sitoutumattomien konferenssiin mutta afroaasialaiseen kyllä. Intia taas ei halunnut vihollistaan Kiinaa konferenssiin. Vastapainoksi Nehru esitti yhdessä Nasserin kanssa että myös Neuvostoliitto kutsuttaisiin afro-

merkittäviksi laajemman afroaasialaisen toiminnan alustoiksi. Sitoutumattomien maiden konferenssit yhdistivät sekä radikaaleja että maltillisempia kolmannen maailman maita ja olivat maantieteellisesti pohjaltaan afroaasialaista yhteistyötä laajempia.⁵³

Bandungin konferenssin suhteesta Belgradiin ja myöhempään Sitoutumattomien maiden liikkeeseen on poikkeavia tulkintoja. Peter Willetsin teoksen *The Non-Aligned Movement* esipuheen kirjoittajan Ali Mazruin mukaan liikkeellä oli yhteys afroaasialaiseen solidaarisuuteen: “*Non-alignment in the 1960s began to subsume some of the protest of Afro-Asian solidarity.*”⁵⁴ Willets itse taas esittää että teesit liikkeen tai ulkopoliittisen suuntauksen juurista 40-luvulla tai Bandungissa ovat vääriä ja että liike alkoi muodostua 50-luvun loppupuolella, Suezin kriisin jälkeen. Willetsin mukaan Bandungin konferenssi ei ole missään muodossa Sitoutumattomien maiden liikkeen edeltäjä.⁵⁵ Tässä ajattelussa sitoutumattomia ensisijaisesti määrittävä tekijä on kylmän sodan blokkien ulkopuolella pysytteleväminen ja niiden vastustaminen. Blokkisitoutumattomuuden liikkeen ja sitoutumattomuuspolitiikan ainoana määrittävänä funktiona voi kuitenkin kyseenalaistaa.

Jo osallistujalistasta voi päätellä, että Bandung ei ollut yksiselitteisesti blokkivastainen tai sitoutumaton konferenssi. Bandungin ja Belgradin konferensseilla on kuitenkin myös yhteisiä teemoja, esimerkiksi antikolonialismi, taloudellisesti tasa-arvoisemman maailman tavoitteleva ja halu nostaa Afrikan ja Aasian maat merkittäviksi toimijoiksi ja moraaliksiksi vaikuttajiksi maailmanpolitiikassa.⁵⁶ Lisäksi, vaikka Willets argumentoikin että sanavalinnat jättävät paljon liikkumavaraa, löytyy Bandungin loppulausumasta myös kohta sitoutumattomuudesta.⁵⁷ Lausumassa myös korostetaan useaan otteeseen itsemääräämisoikeutta. Sitoutumattomien maiden omissa dokumenteissa ja puheissa Bandungin konferenssi liitetään usein osaksi samaa jatkumoa.⁵⁸ Tarve lienee ollut korostaa historiallisuutta sekä kolmannen maailman omaperäistä ja omaehtoista ulkopoliittikkaa. Bandung ei

aasialaiseen konferenssiin. Kiinan ristiriitainen suhde kolmannen maailman maihin oli yksi syistä toisen afroaasialaisen konferenssin epäonnistumiselle. Muihin syihin kuului myös esimerkiksi konferenssin järjestämisvastuun Algerialle ottaneen Ben Bellan syrjäytyminen. Mortimer, 1984, 18, 21. Myös Willets, 1978, 14–17.

⁵³ Sitoutumattomien maiden joukkoon kuului myös afroaasialaisen yhteistyön ulkopuolelle jääneitä maita kuten Jugoslavia, Kypros ja Kuuba. Delegations, Belgrade, 1961.

⁵⁴ Ali Mazruin esipuhe teoksessa Willets, 1978, xiii–xvi. Myös esimerkiksi Mortimer esittää että ryhmä jota hän kutsuu kolmannen maailman koalitioksi (The Third World Coalition) muotoutui Bandungissa, 1984, 6. Myös Bradley teoksessa *The Cambridge History of the Cold War*, 2010, 480.

⁵⁵ Willets, 1978, 2–4.

⁵⁶ Oma tulkinta lähteistä: Final Communiqué. Bandung, 1955. Declaration, Belgrade, 1961.

⁵⁷ Final Communiqué kohta G DECLARATION ON THE PROMOTION OF WORLD PEACE AND COOPERATION 6 a) Abstention from the use of arrangements of collective defence to serve the particular interests of any of the big powers ja b) Abstention by any country from exerting pressures on other countries. Final Communiqué. Bandung, 1955. Lisäksi esimerkiksi Bradley esittää että Bandungin puheiden fokus oli kaksinaapaisen maailmanjärjestyksen rikkomisesta teoksessa *The Cambridge History of the Cold War*, 2010, 479.

⁵⁸ Belgradin puheissa esimerkiksi Ben Khedda, 234. Titon avajaispuhe, 18. Sukarno, 38. Nasser, 40. U Nu, 68. Daoud Khan, 80. Selassie, 87. Dorticos, 119. Sihanouk, 183. BC, 1961.

ollut missään mielessä suoraan sitoutumattomien maiden konferenssi, mutta siellä käsiteltiin monia samoja teemoja, ja se mitä luultavimmin innoitti sitoutumattomien maiden konferenssien, ja lopulta liikkeen syntyä. Vähintäänkin monet Belgradin konferenssin synnyssä merkittävät henkilöt tapasivat ja solmivat suhteita Bandungissa.

3. SITOUTUMATTOMIEN MAIDEN YHTEISTOIMINTA ALKAA

3.1. Kohti Belgradia

Bandungin afroaasialaisen konferenssin ja Belgradissa pidetyn sitoutumattomien maiden konferenssin väliin mahtuvaan kuuteen vuoteen sijoittui ainakin kolme konferenssin synnylle merkittävää tapahtumaa: Belgradin merkittävimpiin hahmoihin kuuluneiden Jugoslavian presidentti Josip Broz Tito, Egyptin presidentti Gamal Abdel Nasserin ja Intian pääministeri Jawaharlal Nehrun tapaaminen Jugoslavian Brionissa 1956, Sitoutumattomien maiden kokoontuminen YK:n 15. yleiskokouksessa 1960, sekä Kairon Belgradia valmistellut konferenssi vuonna 1961. Näistä tapahtumista Brionin konferenssin merkitys on lähinnä valtionjohtajien välisten suhteiden vahvistamisessa. YK:n kokous osaltaan loi ajatusta sitoutumattomien maiden ryhmästä, vaikka mitään konkreettista siellä ei saatu aikaan.⁵⁹ Kairon konferenssi on jo selvästi sitoutumattomien maiden konferenssi joten sitä käsitellään omassa erillisessä luvussaan.

Tito, Nasser ja Nehru tapasivat Jugoslavian Brionissa heinäkuussa 1956 kahden päivän ajan. Tapaamisesta julkaistiin myös yhteinen julkilausuma. Monet julkilausuman teemoista olivat samantyyppisiä kuin myöhemmin Belgradissa. Johtajat näkivät oman yhteistoimintansa edistävän maailmanrauhaa ja laajempaa ymmärrystä rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikasta eri talous- ja yhteiskuntamalleja noudattavien maiden välillä. Blokkijako nähtiin ongelmaksi ja aseistariisunta tärkeäksi tavoitteeksi. Bandungiin viitattiin useamman kerran ja myös Yhdistyneiden kansakuntien rooli nähdään Belgradin tapaan merkittävänä. Talouden tasa-arvoistamisesta ja kehityksestä puhutaan myös. Maapallon erityisinä ongelmakohtina johtajat pitävät Keski-Eurooppaa, Kaukoitää ja Lähi-itää. Konkreettisista kysymyksistä esille otetaan Palestiina, Berliini ja Algerian sota, kaikki Belgradissa voimakkaasti esille nousseita konfliktialueita. Kaikki kolme johtajaa kannattavat Kiinan kansantasavallan ottamista YK:n jäseneksi. Tästä voinee päätellä, että ainakin nämä kolme olivat Kiinan puolella kun Belgradissa Kiinan roolista YK:ssa oli erimielisyyksiä. Mitään mainintoja tule-

⁵⁹ Willets, 1978, 12.

vasta yhteistyöstä tai minkäänlaisesta laajemmasta yhteistyöstä dokumentissa ei kuitenkaan ole.⁶⁰ Nehru ärsyyntyikin kun lehdistö reagoi tähän tapaamiseen epäilemällä kolmannen blokin olevan muodostamassa.⁶¹

1960 YK:n yleiskokouksen 15. session yhteydessä Jugoslaviaa kutsui koolle sitoutumattomien maiden tapaamisen.⁶² Vaikka tämä tapaaminen ei lopulta saavuttanutkaan mitään konkreettisia tuloksia, otti ainakin Tito Belgradin avauspuheessaan sen esille liikkeen edeltäjänä.⁶³ YK:n yleiskokouksen 15. istunto oli kolmannen maailman pyrkimyksille muutenkin merkittävä, koska siellä hyväksyttiin päätöslauselma 1514 siirtomaavallan alla olevien valtioiden oikeudesta itsenäisyyteen. Päätöslauselmassa tuomittiin suorasanaisesti kolonialismi ja korostettiin kaikkien kansojen itsemääräämisoikeutta. Lisäksi siinä sitoudutaan siirtomaakauden luomien rajojen pysyvyyteen. Sen kielenkäyttö muistuttaa monilta osin sitoutumattomien loppujulistuksia ja selontekoja. Kolonialismin nähdään olevan uhka maailmanrauhalle ja taloudelliselle kehitykselle. Kolonialismin purkamisella kuvataan myös olevan maailman enemmistön tuki.⁶⁴ Etenkin tämä maailman enemmistöön ja enemmistön mielipiteeseen vetoaminen on tyypillisintä sitoutumattomien maiden retoriikkaa.

Todennäköisesti jo YK:n yleiskokouksessa keskusteltiin yhteisen sitoutumattomien maiden konferenssin mahdollisuudesta. Suurella osalla myöhemmistä keskushenkilöistä oli kuitenkin vielä silloin muita intressejä. Nehru piti skaalaa Intialle liian pienenä, Ghanan presidentti Kwame Nkrumah oli kiinnostuneempi Afrikan asioista⁶⁵, Indonesian presidentti Sukarno taas oli kiinnostunut oman arvovaltansa kasvattamisesta ja kannatti uutta afroaasialaista konferenssia. Tärkeimmäksi Belgradin konferenssin isäksi nouseekin Tito, joka muun muassa kiersi 1961 monta kuukautta Afrikassa näin vahvistaen siteitään Afrikan valtioihin.⁶⁶

Nasser, Nehru ja Tito vaikuttivat kaikki omalta osaltaan sitoutumattomien maiden liikkeen syntyyn ja sitoutumattomuuspolitiikan määrittelyyn, mutta olivat persooniltaan ja maailmanpoliittiselta asemaltaan erilaisia. Nehru oli dekolonisaation ajan sankari, koska Intia oli yksi ensimmäisistä itsenäistyneistä siirtomaista. Intia pyrki myös alusta asti harjoittamaan itsenäistä ja moralistista mutta myös sovittelevaa ja sodanvastaista ulkopoliittikkaa.. Nasserin kolmannen maailman sankariksi nosti

⁶⁰ The Brioni Document, Joint Communique by President Tito, President Nasser and Premier Nehru, July 18-19, 1956.

⁶¹ Willets, 1978, 10–11

⁶² Willets, 1978, 12.

⁶³ Titon avauspuheenvuoro, 17–18. BC, 1961.

⁶⁴ 1514 (XV). Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples.

⁶⁵ Radikaalien Afrikan valtioiden Casablancan konferenssi pidettiin tammikuussa 1961, ennen Belgradia. Willets, 1978, 13.

⁶⁶ Willets, 1978, 12–13

Suezin kriisi. Titon Jugoslavia erosi Neuvostoliiton vaikutuspiiristä 1948. Tito suhtautui varauksella Neuvostoliittoon ja Jugoslavian ulkopolitiikka heti välirikon jälkeen suuntautui länteen. Unkarin kriisi 1956 lisäsi Titon epäluuloa Neuvostoliittoa kohtaan. Länsisuuntautuneen politiikan tilalle tuli kuitenkin yhteistyö kolmannen maailman maiden kanssa ja sitoutumattomuuspolitiikka.⁶⁷ Nasserin, Nehrun ja Titon lisäksi myös Sukarno ja Kwame Nkrumah olivat liikkeen muotoutumiselle merkittäviä henkilöitä. Käytännössä sekä Nkrumah että Sukarno olivat Nehrua aktiivisemmin mukana Kairossa ja Belgradissa.⁶⁸

Intian rooli Sitoutumattomien maiden liikkeen perustamisessa on mielenkiintoinen kysymys. Intiaa, tai oikeammin Intian ensimmäistä pääministeriä Jawaharlal Nehrua pidetään yleisesti positiivisen sitoutumattomuuden luojaena silloin kun puhutaan ulkopoliittisesta linjasta. Monissa teoksissa Nehru kuvataan yhtenä Sitoutumattomien maiden liikkeen perustajista.⁶⁹ Nehrun sijaan innokkaimpina Kairon ja Belgradin konferenssien järjestäjinä toimivat kuitenkin lähteiden mukaan Tito, Nasser ja Sukarno. Nehru toki otti osaa konferensseihin, mutta esimerkiksi Belgradissa hän piti vain yhden puheen jossa hän hyvin voimakkaasti sanankääntein korostaa ydinsodan välttämisen ja rauhanpolitiikan ensisijaisuutta kaikkeen muuhun nähden. Tämä on sikäli poikkeavaa että monissa muissa puheissa kolonialismi ja rasismi nostetaan suuremmiksi tai ainakin yhtä suuriksi turvallisuusuhiksi kuin suurvaltojen asevarustelu ja Berliinin tilanne. Nehrun mielestään kolonialismi klassisessa muodossaan oli kuollut ja kolonialismia korostaessaan liike harhautui pois tärkeämmistä asioista.⁷⁰

3.2. Kairon valmisteleva konferenssi

Belgradin konferenssia edelsi Yhdistyneissä arabitasavalloissa⁷¹ Kairossa 5–12 kesäkuuta 1961 pidetty Belgradia valmisteleva konferenssi (*preparatory conference*) johon osallistui 21 valtiota. Kairon konferenssin viralliset koolle kutsujat olivat Tito, Nasser ja Sukarno. Myöhemmin sponsoriiksi liittyi myös Nehru. Afganistan merkittiin osasponsoriksi sen sitä konferenssin aikana pyydettyä. Konferenssin puheenjohtajien ja muiden luottamushenkilöiden valinnassa näkyy sponsorimaiden asema: kaikki tulivat neljästä pääsponsorimaasta. Konferenssin merkityksestä kertoo se, että

⁶⁷ Willets, 1978, 4–5. Tito aloitti suhteiden luomisen kolmanteen maailmaan jo ennen Bandungia. Mortimer, 1984, 10.

⁶⁸ Cairo Report, 1961. The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade, September 1-6, 1961. Nehrun vastahakoisuudesta myös esim. Williams, 1981, 50–51.

⁶⁹ Willets, 1978, 5–8. Mortimer, 1984, 9. Mortimer tosin mainitsee Nehrun skeptisyyden Bandungin merkitystä kohtaan ja vastustuksen uuden blokin syntymistä kohtaan. Myös Willets tiedostaa Nehrun ristiriitaisen suhteen sitoutumattomien yhteistoimintaa kohtaan.

⁷⁰ Nehru, "...in so far as any historical perspective is concerned, the era of classical colonialism is gone and is dead..." 107, "...I feel the first item [agendalla Exchange of views on the international situation] overshadows all else...". 117, myös 108. BC, 1961.

⁷¹ U.A.R = United Arab Republic, yhdistynyt arabitasavalta, Syyrian ja Egyptin lyhytaikainen valtioliitto vuosina 1958–1961. Bradley teoksessa The Cambridge History of the Cold War, 2010, 480. BC, 1961, s. 317–318.

suurin osa maiden edustajista Kairossa oli ministeritasoisia, erityisesti ulkoministereitä. Myös suur-
lähettäjiä⁷² ja erityisedustajia oli paikalla. Yhtä merkittäviä edustajia paikalle ei kuitenkaan ollut
kuin myöhemmin Belgradiin. Kairon konferenssin rooli olikin ennemmin välineellinen. Harva kon-
ferenssin pääsponsoreista oli itse paikalla.⁷³ Myöhemminkin oli yleistä että ennen sitoutumattomien
konferenssia järjestettiin sitä suunnitellut ja valmistellut konferenssi saman vuoden aikana.⁷⁴

Kairossa olivat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta pääosin samat maat kuin Belgradissa.⁷⁵
Konferenssin kiistakysymykseksi osallistujien suhteen nousi se, pitäisivätkö sekavassa tilanteessa
olevan Kongon ja sotaa Ranskan kanssa käyvän Algerian itsenäisyysliikkeen edustajat kutsua pai-
kalle sekä myöhemmin Belgradiin. Lopulta Algerian väliaikaishallituksen edustaja päätettiin kutsua
jo valmistelevaan ja Kongon koalitionhallituksen edustajat varsinaiseen Belgradin konferenssiin.
Jotkut Kairossa 1961 paikalla olleista maista kuitenkin ilmaisivat varaumansa asian suhteen. Myös
Etelä-Vietnam ilmaisi halunsa lähettää tarkkailija kokoukseen, mutta saatavilla olevista dokumen-
teista ei selviä miten asiaan suhtauduttiin. Paikalle tarkkailija ei ilmeisesti kuitenkaan lopulta saa-
punut.⁷⁶

Kairon konferenssin päätehtävät olivat Belgradin konferenssin agendan päättäminen ja sinne kutsu-
tavaksi oikeuttavien kriteerien päättäminen. Kairossa puhuttiin myös odotuksista Belgradin suhteen
ja syistä konferenssin järjestämiselle. Näin ollen Kairon konferenssi muodostaakin yhden pääläh-
teistä tälle tutkimukselle.

3.3. Belgradin konferenssi

Sitoutumattomien maiden ensimmäinen varsinainen konferenssi järjestettiin Jugoslavian pääkau-
pungissa Belgradissa 1–6 syyskuuta 1961.⁷⁷ Konferenssiin osallistui 25 valtiota, 3 tarkkailijaa sekä
useita itsenäisyysliikkeiden ja poliittisten puolueiden edustajia.⁷⁸ Konferenssi koostui sekä avoimis-
ta istunnoista, joiden puheet on painettu kokoomateokseen *The Conference of Heads of State or
Government of Non-Aligned Countries*, että suljetuista istunnoista. Pisin suljetuista istunnoista oli

⁷² Huomattavaa oli, että Intiaa edusti vain suurlähettiläs, vaikka se olikin sponsorimaa. Cairo report, 1961.

⁷³ Cairo communique & report, 1961.

⁷⁴ Third World without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement, Volume 1, 1978, kohta 2.
Chronology of Meetings of the Non-Aligned Countries.

⁷⁵ Tarkka lista myös Kairon osallistujista liitteessä AI.

⁷⁶ Report, Cairo, 1961.

⁷⁷ Ajankohta oli valittu erityisesti sitä ajatellen että se antaisi maille aikaa suunnitella yhteistä toimintaa YK:n 16. yleis-
kokouksessa, Report, Cairo, 1961.

⁷⁸ Lista osallistuneista maista liite AI. Maiden delegaatioiden johtajat/puhujat liitteessä AII.

loppujulistuksen tekemiseen keskittynyt istunto joka venyi myöhään yöhön.⁷⁹ Tämä tutkimus perustuu saatavuussyistä pelkästään julkiseen aineistoon.

Bandungin konferenssi oli osunut maailmanpolitiikassa rauhalliseen vaiheeseen. Kuusikymmentäluvun alkua ja Belgradin konferenssia edeltäneitä vuosia taas määritteli kylmän sodan ja yleisen maailmantilanteen kiristyminen. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välit olivat lämmenneet 1950-luvulla, mutta Yhdysvaltalaisen U2-vakoilulentokoneen ampuminen 1960 esti samaksi vuodeksi maiden välille suunnitellun konferenssin ja kiristi valtioiden välejä. Itä-Saksan tilanne heikkeni johtaen Berliinin muurin rakentamisen aloittamiseen 1961, ja Sikojenlahden maihinnousu lisäsi jännitteitä suurvaltojen välillä. Afrikan mantereella Sharpevillen verilöyly Etelä-Afrikassa, portugalilaisten koventuneet otteet Angolassa, Kongon kriisi, Ranskan ydinkokeet Saharassa sekä Ranskan ja Tunisian kiista Ranskan sotilastukikohdasta Bizertassa kiristivät maanosan tilannetta. Kiinan ja Intian yhteentörmäys alkoi myös näyttää väistämättömältä. Maailmantilannetta muutti ehkä radikaaleimmin Afrikan itsenäistymisvuodeksikin kutsuttu vuosi 1960 jolloin 17 Afrikan valtiota saavutti itsenäisyytensä siirtomaavallan alaisuudesta.⁸⁰

Belgradin konferenssin merkityksestä osallistujamaille kertoo jotain se, että osallistuvista maista oli lähes kaikista edustajana presidentti, muu ylin valtionpäämies (prinssi, keisari tms.) tai pääministeri. Muutkin edustajat olivat arvoltaan esimerkiksi ulkoministereitä.⁸¹ Belgradin konferenssiin lähettivät sähkeitä esimerkiksi John F. Kennedy, Nikita Hrustsov ja Zhou Enlai.⁸² Tämä kertoo paitsi konferenssin yleisestä poliittisesta merkityksestä, myös siitä että suurvallat alkoivat kiinnostua 1960-luvun kuluessa yhä enemmän Euroopan ulkopuolisista alueista.⁸³

Sitoutumattomiin maihin kuului paljon kilpailevia blokkeja heterogeenisempi joukko valtioita. Maat edustivat jo maantieteellisesti ja ilmastollisesti valtavan laajaa joukkoa. Toisilla oli suuret raaka-aineresurssit, toisilla suuri väestö, toisilla vähän kumpaakaan. Myös maiden poliittiset ja taloudelliset järjestelmät erosivat huomattavasti toisistaan. Maita yhdistikin vain suhteellisen heikko status kansainvälisessä järjestelmässä, sekä suurinta osaa läheinen kolonialismin kokemus. Kaikista

⁷⁹ BC, 1961, 14.

⁸⁰ Willets, 1978, 11. Mortimer, 1984, 12. Calvocoressi, 1996, 177–178.

⁸¹ Belgrad Delegations, 1961.

⁸² BC, 1961, 270.

⁸³ Lundestad, 2005, 34–64.

erottavista tekijöistä huolimatta maiden välillä on löydettävissä useita yhdistäviä tekijöitä esimerkiksi hallintorakenteissa, kansalaisyhteiskunta-hallinto-suhteissa ja taloudessa.⁸⁴

3.4. Konferenssin pääteemat

Konferenssissa luotiin kolme julkista pädokumenttia. Näistä tärkein oli kolme osiota ja kolmannessa osiossa 27 erityistä alakohtaa sisältänyt *Declaration*. Sen lisäksi laadittiin erillinen rauhanveetoimus, *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace* sekä Kennedylle ja Hrustsoville lähetetty kirje jossa vedottiin suurvaltojen päämiehiin puheyhteyden säilyttämiseksi ja sodan välttämiseksi.⁸⁵ Kaksi viimeistä edustavat selkeämmin blokkijaon vastustusta ja rauhanpolitiikkaa. Julistuksessa (*Declaration*) käsiteltiin edelleen rauhanpolitiikkaa ja aseistariisuntaa sekä blokkijaon vastustamista, mutta myös muita teemoja kuten kolonialismin hävittäminen maailmasta, taloudellinen eriarvoisuus, itsemääräämisoikeus, rauhanomainen rinnakkaiselo sekä YK:n rakenteen muuttaminen oikeudenmukaisemmaksi.⁸⁶

Yleisempien suuntaviivojen lisäksi julistuksessa puututtiin useisiin ajankohtaisiin kysymyksiin. Näistä suurin osa liittyi tavalla tai toisella kolonialismiin ja dekolonisaatioon. Yksi tärkeimmistä oli Algerian sota ja Algerian oikeus säilyttää alueensa koskemattomana. Algerian väliaikaishallitus osallistui konferenssiin ja sen johtaja Ahmed Ben Khedda kuului myös konferenssin puhujiin. Muita ajankohtaisia kysymyksiä joihin puututtiin olivat Portugalin siirtomaaviranomaisten viranomaisien toimet Angolassa, Tunisian ja Ranskan yhteenotto Bizertan sotilastukikohdassa, Kongon kysymys⁸⁷, Etelä-Afrikan rotuerottelupolitiikka, Palestiina, Guantanamon tukikohta Kuubassa, Kiinan kansantasavallan oikeus kuulua YK:hon sekä Saksa ja erityisesti Berliinin tilanne.⁸⁸

4. RETORISEN ANALYYSIN KEINOT

Retoriikan tulkinnassa on käytetty hyväksi eniten Quentin Skinnerin ajatuksia poliittisesta retorikasta teoksessa *Visions of Politics: Volume 1, Regarding Method* ja Chaim Perelmanin retoristen keinojen analyysia teoksessa *Retoriikan valtakunta*. Quentin Skinner keskittyy teoksessaan erityisesti puheeseen ja tekstiin tekona. Perelmanin näkemyksistä tätä muistuttaa ajatus siitä, että retorikalla pyritään saamaan aikaan toimintaa, tai ainakin toiminta-alttius. Skinnerin näkökulma on inno-

⁸⁴ Kolmannen maailman valtioiden yhteisistä piirteistä esimerkiksi Clapham, 1985.

⁸⁵ *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace* ja *Message to President Kennedy and Premier Khrushchev*, 1961.

⁸⁶ Belgrad Declaration, 1961.

⁸⁷ Kongon akuutein kriisi oli konferenssin aikana väliaikaisesti ohi ja lyhytikäiseksi osoittautunut koalitionhallitus myös osallistui konferenssiin. Kongosta puhuttaessa korostus onkin siinä, etteivät Kongon tapahtumat saa toistua.

⁸⁸ Belgrad Declaration, 1961.

voivissa idealisteissa, jotka pyrkivät oikeuttamaan tekojaan ja muutamaaan vallitsevaa suhtautumista käyttämällä käsitteitä uusilla tavoilla. Perelman taas erittelee tarkasti erilaisia argumentointikeinoja sekä esimerkiksi yleisön merkitystä retoriikalle teoreettisesta näkökulmasta. Skinnerin teos on kirjoitettu aatehistorioitsijan näkökulmasta, ja siten tarjoaa läheisen vertailukohteen käsillä olevalle tutkimukselle. Skinnerin oma näkökulma on uuden ajan alussa, mutta hänen esittämänsä ajatukset retoriikan tulkinnasta sopivat universaaliudessaan myös 1900-luvun historian tutkimukseen. Lisäksi Skinnerin fokus on tämän tutkimuksen tapaan yhteiskunnallisessa toiminnassa ja poliittisessa retoriikassa. Perelmanin lähtökohta taas on filosofian puolella, mutta esimerkiksi hänen ajatuksiaan yleisöstä tai retoriikan keinoista voi soveltaa muuhunkin kuin filosofiseen argumentointiin.

Skinnerin poliittisen retoriikan teorian keskiössä ovat siis sekä valtion vallassa olevat että paheksutut marginaaliryhmät. Poliitikon on seurattava vallitsevaa moraalitiettyyn pisteeseen asti jos hän haluaa säilyttää kansansuosionsa. Toisaalta vallitsevan normaalin mukaan epäilyttäviä tapoja harastavat pyrkivät oikeuttamaan toimintaansa pyrkimällä esittämään sen pohjimmiltaan samojen tai jopa parempien arvojen mukaisena mitä yhteisössä vaalitaan.⁸⁹ Skinnerin lähtökohtana ovat kuitenkin valtio ja kansalaiset, eikä teoksessa keskitytä erityisesti kansainväliseen politiikkaan. Kansainvälisten suhteiden teorialat perustuvat usein enemmän materiaalis-sotilaallisille tai taloudellisille kuin retorisisille lähtökohdille. Ulkopoliittisesta retoriikkaa taas tarkastellaan usein ensisijaisesti sisäpoliittisesta näkökulmasta. Kansainvälinen yhteisökään ei ole kuitenkaan vapaa säännöistä, arvoista ja moraalista.

Robert H. Jackson perustaa koko teoriansa negatiiviseen suvereniteettiin perustuvasta kansainvälisestä järjestelmästä ja kvasivaltioista ajatukselle normien ja sääntöjen merkityksestä myös kansainvälisessä järjestelmässä. Vaikka pitäisikin materiaalisia tekijöitä merkittävimpinä kansainvälisten suhteiden muokkaajina, on vaikea kieltää että vaikka järjestelmä on perustaltaan anarkistinen, joi-tain historiallis-kontingenteja sääntöjä ja ilmiöitä löytyy. Diplomatia, valtioiden tunnustaminen ja kansainvälinen laki ovat Jacksonin käyttämiä esimerkkejä tällaisista ilmiöistä.⁹⁰ Oli Jacksonin teoriasta mitä mieltä tahansa, dekolonisaation ja kansainvälisen normiympäristön yhteyttä on vaikea kieltää. Vaikka taustalla vaikutti myös monia taloudellisia ja poliittis-sotilaallisia tekijöitä, on vaikea kuvitella että nykyään vahvinkaan valtio hankkisi avoimesti uusia siirtomaita. Itsemääräämisoikeus on tullut osaksi kansainvälistä normistoa ja merentakaisen kolonialismin oikeutus on poistunut

⁸⁹ Skinner, 2002, 145–148. 155–157

⁹⁰ Jackson, 1990, 13–31.

siitä. Sitoutumattomat valtiot näyttävät myös kokeneen selvästi että oli olemassa merkittävä kansainvälinen arvo- ja normiympäristö johon vaikuttaminen oli mielekäs keino ajaa omia asioita.⁹¹

Skinnerin mukaan itse tekstin merkityksen tai sen tuottajan motiivien sijaan olisi keskityttävä siihen, mitä sillä pyritään tekemään, mihin kysymykseen se on vastaus, tai mihin väittelyyn argumentti.⁹² Skinner käsittelee myös sitä, pitäisikö poliitikkojen teoilleen esittämiä oikeutuksia uskoa tai huomioida. Skinner esittää että tämän suhteen yleisimmät vastaukset ovat joko, että niitä ei pitäisi huomioida, koska kyseessä ovat vain ex post facto –selittelyt, tai että ne pitäisi ottaa tosissaan, koska monet poliitikot ovat oikeastikin idealistisia. Skinnerin näkökulma poikkeaa näistä molemmista. Hän esittää, että vaikka kyseessä olisivatkin vain muista syistä tehtyjen tekojen jälkikäteen luodut selitykset, niihin tulee kiinnittää huomiota. Kyse on siitä, että koska ihminen on pysyvästi yhteisöllinen eläin, ja poliitikkokin kansan suosioista riippuvainen, hän ei voi uskottavasti astua kokonaan vallitsevan moraalin ulkopuolelle. Se siis asettaa teoille reunaehdot, niiden on oltava sellaisia että ne pystytään jollain tavalla uskottavasti selittämään vallitsevien arvojen mukaisiksi.⁹³ Lähtökohtana tälle työlle onkin ajatus sekä tekstistä tekona, että siitä että vallitseva moraalinen asettaa reunaehdot sille mitä voi tehdä. Vielä mielenkiintoisemmaksi tilanteen tekee Sitoutumattomien maiden tapainen tilanne, jossa ensisijaisena vaikutuskeinona on pyrkimys kansainvälisten arvojen ja normien muuttamiseen.

Retoriselle analyysille lähdeaineisto tarjoaa kahta tyyliltään erilaista mutta sisällöltään monin osin yhtenevää aineistoa. Toisaalta julistukset ja muut yhteiset, kompromissina päätetyt dokumentit tarjoavat kollektiivista aineistoa siitä, mitä maat yhdessä halusivat sanoa ja miten. Millaiseen tulokseen päädyttiin silloin kun kaikkien intressit tuli ottaa huomioon. Toisaalta taas yksittäisten poliitikkojen pitämät puheet tarjoavat tarkkailukulman paitsi puhetyyleihin, myös konferenssin sisäisiin eroihin tai ristiriitoihin esittämistavoissa tai sisällöissä. Lisäksi puheista voi päätellä mitkä loppujulistuksen teemoista olivat erityisen tärkeitä kullekin johtajalle.

Tämän tutkimuksen suhde Skinnerin ja Perelmanin teorioihin on välineellinen. Lähteitä olisi ollut mahdollista tulkita yksityiskohtaisesti esimerkiksi Perelmanin argumenttityyppien kautta ja ottaa teoriat etualalle. Perelmanin ja Skinnerin teorioiden anti tutkimukselle on kuitenkin luokittelun sijaan tarkastelutavassa. Tutkimuksen keskeiset lähtökohdat: teksti tekona, vallitsevan moraalin ja

⁹¹ Useissa puheissa korostetaan, että maiden voima on juuri asenteisiin vaikuttamisessa, se on *moral force*. Esimerkiksi Nkrumah, 99. Nehru, 109, Teoksessa BC, 1961.

⁹² Skinner, 2002, esim. 114–122.

⁹³ Skinner, 2002, 145–148. 155–157.

yleisön merkitys retoriikalle sekä käsitteiden tulkinta uudelleen, ovat Perelmanin ja Skinnerin innoittamia. Etualalla ovat kuitenkin teorioiden sijaan lähteet ja teoriat mukana tärkeänä suuntaamassa tulkintaa, mutta silti taustalla.

4.1. Kenelle puhutaan?

Yksi tärkeimmistä kysymyksistä tämän tyyppisiä tekstejä tulkitessa on se, kenelle oikeastaan puhutaan. Ennen kuin voi selvittää mitä tekstillä halutaan saada aikaan, on otettava selvää kenelle puhutaan. Kolme kohdeyleisöä on dokumenteissa suoraan mainittuna. Ensimmäisen muodostavat Kennedy ja Hrustsov joille yksi dokumenteista on suunnattu. Toisen muodostavat YK:n jäsenvaltiot ja kaikki muutkin maailman valtiot. Tämä mainitaan itse julistuksen lopussa.⁹⁴ Kolmannen mainitun yleisön muodostavat muut konferenssin osallistujat. Erityisesti puheissa, mutta myös loppujulistuksessa viitataan suoraan vertaisryhmään.⁹⁵ Yleisöjä ovat siis ainakin valtioyhteisö, erityisesti suurvaltat, sekä vertaisryhmä. Kaikki yleisöt eivät kuitenkaan välttämättä ole näin suoraan ilmaistuja. Kaksi muuta mahdollista yleisöryhmää, kenelle puheet saattoivat olla suunnattuja, ovat kotiyleisö⁹⁶ ja universaaliyleisö⁹⁷. Näistä universaaliyleisön voisi tosin katsoa olevan varsin selkeästi ilmaistu, koska puheissa puhutaan, miten koko maailman huomio on nyt Belgradissa.⁹⁸

Belgradin konferenssista jäljelle jääneiden tekstien pääasiallisen kohderyhmän voi myös katsoa olevan erilainen loppudokumenttien ja puheiden tapauksessa. Puheet asetuvat eri kohtiin konferenssia, ja kaikki loppupuheenvuoroa lukuun ottamatta aikaan ennen loppujulistuksen muotoillutta istuntoa. Niillä saattoi vielä vaikuttaa siihen, mitkä nousisivat konferenssin tärkeimmiksi teemoiksi ja mitä kaikkea otettaisiin mukaan loppujulistukseen. Puheissa puhutellaan suoraan paikalla olijoita, kuten etikettiin kuuluu. Se ei pelkästään vielä ole tae siitä, mikä oikea yleisö on.⁹⁹ Niissä kuitenkin viitataan suoraan siihen, mitä teemoja ja miten konferenssissa tulisi käsitellä ja mitkä ovat vaikkapa liikkeen tärkeimmät tulevaisuuden tavoitteet. Loppudokumentit taas ovat suunnattu suoraan joko suurvalloille tai muille valtioilla, ja koska ne ovat jo itsessään konsensuksen tuloksia, niillä tuskin yritettiin enää vaikuttaa vertaisryhmään.

⁹⁴ "...this Declaration should be forwarded to the United Nations and brought to attention to all the Member States of the World Organisation. The Present Declaration will be also forwarded to all the other States." Belgrad Declaration, 1961, osa III, viimeinen kappale.

⁹⁵ Esim. Statement on the Danger of War... viimeisessä kohdassa vedotaan paikalla oleviin valtioihin ja toivotaan näiltä valtioilta tietynlaista toimintaa, tässä tapauksessa suurvaltoihin vetoamista rauhan puolesta.

⁹⁶ Varhaisen sitoutumattomuuspolitiikan ja sisäpolitiikan yhteyksistä esim. Tassin, 2006.

⁹⁷ Universaaliyleisöllä tarkoitetaan koko ihmiskuntaa tai ainakin sen päteviä tai järjestäytyneitä jäseniä. Perelman, 2007, 21.

⁹⁸ Esimerkiksi Abboud, 53, U Nu, 71. Nehru, 107. BC, 1961.

⁹⁹ Perelman, 2007, 21.

Yleisö määrittää sen mistä ja miten puhutaan. Perelmanin mukaan retoriikan tarkoituksena on toiminnan tai ainakin toiminta-alttiuden luominen. Jotta valitun yleisön mielipiteisiin voisi näinkin voimakkaasti vaikuttaa, on yleisö otettava huomioon siinä millaisia argumentteja käyttää ja millaisiin arvoihin vetoaa. Argumentaation rakentamisessa on aloitettava joistain arvoista jotka myös yleisö hyväksyy, ja pyrittävä siirtämään näille osoitettu hyväksyntä koskemaan muita väitteitä, siirtää hyväksyntä premisseistä johtopäätöksiin. Yleisö vaikuttaa siihen miten puhutaan, esimerkiksi tietyn tieteenalan vertaisryhmän tapauksessa monia asioita ei tarvitse perustella, koska tietyt paradigman piirteet ovat yleisesti hyväksytyjä. Yleisöistä vaikein on universaaliyleisö, koska silloin on pyrittävä löytämään sellaisia perusteita, jotka ovat kaikkien rationaalisten yksilöiden hyväksyttävissä.¹⁰⁰

Universaaliyleisö ja kotiyleisö ovat konferenssissa muita valtioita epäselvempiä kohdeyleisöjä siksi että niihin ei viitata suoraan. Tosin puheiden viittaukset maailman huomiosta ja maailman enemmistön mielipiteen jatkuva käyttäminen perusteena voisivat viitata universaaliyleisön merkitykseen. Kokonaan ei voi kuitenkaan hylätä sitä ajatusta, että todellisena vaikuttamiskohteena on jokin muu (valtioyhteisö/vertaisryhmä/kotiyleisö jne.) ja suuriin massoihin viittaaminen toimii vain eräänlaisena auktoriteettiin vetoaminen -argumentin variaationa.¹⁰¹ Universaaliyleisön ajattelemisen puheiden kohderyhmänä ei sekään ole kuitenkaan mahdoton ajatus. Konferenssin dokumentit olivat julkisia ja siten kaikkien saatavilla. Vaikuttaminen maiden asukkaisiin johtajien ohi on yksi ulkopoliittikan keino. Sen tarkoitus on pyrkiä parantamaan omaa asemaa ja lisäämään vaikutusvaltaa vaikuttamalla suoraan jonkin valtion väestöön perinteisen diplomatian ohi ja täten heikentää kyseisen maan hallitusta.¹⁰² Koska yleisö aina muokkaa sitä millaiseksi argumentointi muodostuu, voisi useiden abstraktien arvojen ja idealististen, koko ihmiskuntaa koskevien tavoitteiden myös nähdä viittaavaan siihen, että tarkoitus oli vedota myös universaaliyleisöön. Yleisesti hyväksytyihin arvoihin vetoaminen on tehokas keino silloin kun halutaan vaikuttaa mahdollisimman moneen. Perelman kuitenkin muistuttaa, että näitä arvoja kohtaan tunnettu hyväksyntä on yhteistä useimmiten vain niin kauan kun niitä ei ruveta konkretisoimaan.¹⁰³ Jo valtioyhteisö kokonaisuudessaan on yleisönä niin laaja, että se on lähellä universaaliyleisöä, ja selittää yleisimpiin arvoihin vetoamisen ja konkretisoimisen niukkuuden.

¹⁰⁰ Perelman, 2007, 16–28.

¹⁰¹ Enemmistöön vetoamisesta auktoriteettiargumentin yhtenä muotona Perelman, 2007, 108.

¹⁰² Elisabetta Brighi & Christopher Hill in Foreign policy, 2008, 132.

¹⁰³ Perelman, 2007, 16–27.

Kotiyleisön merkitykseen taas voisi viitata se, että kun tutkimusta tehdessä pyrkii välttämään valti-
onjohtajien ja maiden samaistamista toisiinsa, puheissa puhutaan myös meistä ja ”Afganistanista”
jonkinlaisena yhtenäisenä, lähes myyttisenä, arvoja omaavana ja historiallisena entiteettinä. Tällai-
sella retoriikalla voi pyrkiä sekä korostamaan omaa persoonallisuutta maan henkilöitymänä että
luomaan yhtenäisyyttä ja kansalaistunnetta usein hajanaisiin ja keinotekoisiiin valtioihin. Kristin S.
Tassinin mukaan sitoutumattomuuspolitiikka varhaisvaiheessaan motivoitui ennen kaikkea nationa-
lismista käsin. Poliitikot pyrkivät lisäämään voimakkaisiin johtajiin henkilöityvien hajanaisten val-
tioiden yhtenäisyyttä ja hallinnon oikeutusta aktiivisella ja moraalisesti värittyneellä ulkopoliitiikal-
la.¹⁰⁴ Vaikka Tassinin tutkimus koskeekin Belgradia ja liikkeen institutionalisoitumista edeltänyttä
aikaa, sopivat monet Tassinin päälähtökohdat myös tilanteeseen vuonna 1961: perusteet olivat edel-
leen hyvin moraalisesti värittyneitä, retoriikassa pyritään luomaan omaa roolia ja historiaa positiivi-
sena ja suurimman osan valtioista tilanne oli edelleen heikko ja hallinto yhteen henkilöön personoi-
tuva.

Selvää on siis, että yleisönä voi pitää ainakin Kennedyä, Hrustsovia, muita kuin liikkeeseen kuulu-
via valtioita ja vertaisryhmää. Universaaliyleisö on todennäköisesti ainakin otettu huomioon, ja on
oletettavaa että myös kotiyleisö on vaikuttanut. Kun kyse on yksittäisistä, keskenään huomattavan
heterogeenisista valtioista, on kuitenkin huomattava, että todennäköisesti etenkin eri yleisöjen suh-
teellisissa painoarvoissa on ollut vaihtelua. Jotkut osallistujat ovat kenties ensisijaisesti halunneet
lisätä arvoaltaansa sisäpolitiikassa, toiset ovat voineet olla kiinnostuneempia sitoutumattomuuden
mukanaan tuomasta mahdollisuudesta saada molemmilta suurvalloilta kehitysapua. Jotkut ovat voi-
neet kokea aidosti tehtäväkseen sovittelamisen ja maailman johtamisen oikeudenmukaisempaan
suuntaan ja toiset ovat voineet haluta ensisijaisesti parantaa suhteitaan joihinkin muihin sitoutumat-
tomiiin valtioihin. Koska emme kuitenkaan voi päästä kenenkään pään sisälle ja edes valistunut ar-
vailu vaatisi tarkempaa keskittymistä kunkin maan tilanteeseen, tutkimuksen lähtökohtana on se,
että kaikkien puheiden yleisöjä olivat kaikki mainitut.

4.2. Miten puhutaan?

Se mitä puhutaan, määräytyy siitä kokonaisuudesta kenelle puhutaan ja mitä halutaan saada aikaan.
Mahdolliseksi yleisöiksi on edellisessä osiossa määritelty kaikki valtiot ja vertaisryhmä¹⁰⁵ sekä suh-
teellisen varmasti universaaliyleisö ja mahdollisesti kotiyleisö. Vaikka pääasiallisena yleisönä pitäi-

¹⁰⁴ Tassin, 2003, 152–161.

¹⁰⁵ Raymond Betts esittää että Belgradin ja muidenkin vastaavien konferenssien yksi päätarkoitus oli solidaarisuuden luominen vertaisryhmän kesken. Betts, 2004, 44–45.

si kaikkia maailman valtioita mukaan lukien vertaisryhmä, on kyse hyvin heterogeenisestä ryhmästä. Retoriikan tulisi siis vakuuttaa samaan aikaan mahdollisimman moni mutta samaan aikaan olla tarpeeksi uskottavaa vertaisryhmälle.

Käsitteet ovat aina sidoksissa johonkin maailmankuvaan. Kielestä toiseen kääntäminen on haasteellista, mutta joskus saman kielenkin sisällä käsitteille voidaan antaa eri merkityksiä. Käsitteiden määrittely uudelleen on myös yksi poliittisen vaikuttamisen keino. Quentin Skinnerin mukaan innovoivat idealistit pyrkivät retoriikalla määrittelemään kiistanalaiset käsitteet uudestaan. Tämä voi tapahtua esimerkiksi muuttamalla käsitteen merkitystä koskemaan jotain uutta, muuttamalla käsitteen sovellusalaan tai muuttamalla käsitteen käytön sävyä. Sävyllä Skinner tarkoittaa vaihtoehtoja neutraali/kehuva/tuomitseva. Negatiivisina pidettyjä asioita voi pyrkiä muuttamaan positiivisiksi tai neutraaleiksi tai positiivisia neutraaleiksi tai negatiivisiksi.¹⁰⁶ Sitoutumattomien retoriikkaa ja yleistä kylmän sodan retoriikkaa lukiessa näkyy että termien uudelleen määrittely ja poikkeava käyttö muodostivat osan myös kylmän sodan aikaista propagandasotaa ja arvovaltataistelua.¹⁰⁷ Yksi esimerkki tästä on vaikkapa kehityksen ja edistyksen uudelleen määrittely joksikin sellaiseksi missä kolmannen maailman maat ovat mukana. Muita Belgradissa erityisen käytettyjä käsitteitä, joiden sisällön voi katsoa sisältävän uutta tai voimakasta tulkintaa, ovat vaikkapa: sitoutumattomuus (non-alignment/neutralism (positive))¹⁰⁸, vapaus (freedom/liberation)¹⁰⁹, rauha (peace)¹¹⁰, neokolonialismi (neo-colonialism)¹¹¹ ja itsemääräämisoikeus (self-determination)¹¹².

Käsitteiden uudelleen määrittelyn tueksi tarvitaan myös erilaisia retorisia keinoja yleisön vakuuttamiseksi; Perelmanin sanoin hyväksynnän laajentamiseksi premisseistä johtopäätöksiin.¹¹³ Yksi tyypillisimmistä retorisista keinoista Belgradin konferenssissa on sekä puheissa että dokumenteissa asettuminen enemmistön puolelle:

*...represent the great majority of world public opinion. They represent the conscience of mankind.*¹¹⁴

¹⁰⁶ Skinner, 2002, 145–158.

¹⁰⁷ Yleisemmin kylmän sodan retoriikkaa kts. Hanhimäki & Westad, 2008.

¹⁰⁸ passiivisesta aktiiviseksi, positiivinen-etuliitteen liittäminen sitoutumattomuuteen.

¹⁰⁹ vapauden muuttaminen kolonialismin antiteesiksi, vapaus valtioiden, ei niinkään yksilöiden oikeutena.

¹¹⁰ rauha kolonialismin toisena antiteesinä, rauhan muotoileminen kolonialismin puutteeksi, siirtomaiden itsenäisyystaisteluihin tai valtion järjestyksenpitoon kuuluvan väkivallan irrottaminen sodasta rauhan kanssa yhteensopivaksi.

¹¹¹ suuryritysten toiminnan ja ehdollisen kehitysavun lisäksi käsittämään esimerkiksi vähemmistöjen itsenäisyyspyrkimysten tukeminen entisten siirtomaiden avulla tai talousliitot.

¹¹² itsemääräämisoikeus entisten siirtomaiden, ei niiden sisäisten ryhmien oikeutena.

¹¹³ Perelman, 2007, 28.

¹¹⁴ Titon avauspuhe, s. 20, puheessa myös *majority of the world, majority of mankind*. BC, 1961.

*I have full confidence that the outcome of this Conference can and will serve the cause of humanity throughout the world.*¹¹⁵

*...voicing the aspirations of the vast majority of people of the world.*¹¹⁶

Jää hieman epäselväksi mihin tämä maailman merkittävä enemmistö oikeastaan viittaa. Sisältyvätkö siihen myös esimerkiksi suurvaltojen sodanvastaiset kansalaiset, vai onko sillä tarkoitus korostaa väestöllistä ylivoimaa. Maailman suurta enemmistöä Belgradin maiden ei voi sanoa kuitenkaan muutamasta hyvin väestörikkaasta (Intia, Indonesia) maasta huolimatta muodostavan. Erityisen paljon enemmistöstä puhutaan aseistariisunnan yhteydessä, mutta myös muidenkin teemojen käsittelyssä. Chaim Perelmanin mukaan enemmistöön viittaaminen on yksi auktoriteettiin vetoamisen muoto.¹¹⁷

Toinen tyypillinen retorinen keino on yhdistää yleistä arvostusta nauttavia arvoja ja käsitteitä itseen ja omiin tavoitteisiin. Usein esiintyvät esimerkiksi Ranskan vallankumouksen arvot vapaus, veljeys ja tasa-arvo. Yleisten arvojen käyttö voi viitata esimerkiksi yleisön laajuuteen tai uudistuspyrkimyksiin.¹¹⁸ Toistuvoin tapa määritellä oma viiteryhmä uudestaan on moraalisen voiman käsite (*moral force*).¹¹⁹ Maiden heikkouden kuvaaminen vaihtelee kieltävästä sen korostamiseen, mutta lähes kaikissa puheissa myönnetään että mailla ei ole riittävästi sotilaallista tai taloudellista voimaa. Moraalista voimaa niillä sen sijaan on, ne muodostavat kansainvälisen yhteisön omantunnon ja moraalisen voiman maailmapolitiikassa. Tässä moraalisen voiman retoriikassa näkyy hyvin se, miten tiettyjen perinteisten kansainvälisen politiikan resurssien puuttuessa jäljelle jää mielipiteisiin vaikuttaminen ja arvopolitiikka. Michael Handelin sanoin pienille maille on hyödyllisempää olla moraalisempia.¹²⁰ Toisaalta se on hyödyllisyyden lisäksi myös ainoita käytettävissä olevia resursseja ja vaikuttamiskeinoja kun taloudellisia tai sotilaallisia uhkia ei voi käyttää hyväksi. Tämä tosiasia määrittää koko sitoutumattomien maiden yhteistoiminnan syntyä ja retoriikkaa. Lähes kaikki poliittikot pyrkivät oikeuttamaan reaalipoliittisestikin motivoituneita tekonsa arvoilla ja moraalilla. Vielä suurempi tarve on kuitenkin niillä, joilla ei ole muita kykyjä muuttaa maailmaa haluamaansa suun-

¹¹⁵ Daoud Khan, 84. *ibid.*

¹¹⁶ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa.

¹¹⁷ Perelman, 2007, 108.

¹¹⁸ *ibid.*, 36.

¹¹⁹ *moral force*, moraalisesta voimasta vaihtoehtona kolmannelle blokille Nkrumah, 99, moraalisen voiman ajatuksesta myös esim. Sukarno, 38, Nehru, 109, Selassie, 87 ”*cumulative moral influence*”. BC, 1961.

¹²⁰ Handelin, 1981, 39.

taan ja jotka ovat alttiita vahvempien vaikutukselle. Kylmä sota tuo tähän tietysti oman lisäaspektinsa ideologisesti värittyneellä retoriikallaan ja liittolaisten keräämisellään.

Erityisesti puheita tarkasteltaessa on huomioitava myös käytettyjen argumenttien ja retoristen keinojen keskinäiset erot. Vain loppudokumenttien voi katsoa edustavan konsensusta, puheissa löytyy eroja. Puheissa on joitakin toistuvia piirteitä, tietyt pääteemat kuten rauhanpolitiikka, antikolonialismi ja talous toistuvat kaikissa ja muutamia ongelmakohtia, kuten Algerian sota, käsitellään kaikissa. Myös pääarvot itsemääräämisoikeus ja rauhanomainen rinnakkaiselo toistuvat. Toisaalta jo näiden termien yksityiskohtaisempi tulkinta paljastaa eroja. Puheiden perusteella konferenssiin osallistuneet valtiojohtajat voisi ryhmitellä kolmeen ryhmään:

1. länsivastaiset antikolonialistit,
2. antikolonialistiset pragmatistit,
3. sovittelijat.

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi Sudanin Ibrahim Abboud, Kuuban Osvaldo Dorticos Torrado ja Irakin Hashim Jawad. Tälle ryhmälle tyypillistä on antikolonialismin nouseminen pääasialliseksi teemaksi, suurempi puuttuminen länsimaiden politiikkaan muutenkin kuin Algerian sodan ja Etelä-Afrikan kaltaisissa ääritapauksissa sekä yleisesti ottaen voimakkaampi ja tuomitsevämpi retoriikka. Kaiken pahan takana on imperialismi, kolonialismi ja neokolonialismi, eikä rauhanpolitiikasta tai taloudestakaan voi puhua ilman imperialismia. Dorticos korostaa sitä, että on tärkeää nimetä imperialistisia maita ja puuttua ongelmatapauksiin suoraan.¹²¹ Tässä ryhmässä yhdeksi tärkeäksi viholliseksi nousee neokolonialismi, joka koostuu kaikesta entisten siirtomaiden asioihin puuttumisesta ehdollisesta kehitysavusta painostukseen.

Toiseen ryhmään kuuluu suurin osa liikkeen johtohahmoista kuten Tito ja Nasser. Toisen ryhmän puheissa aktiivinen antikolonialismi yhdistyy rauhanpolitiikkaan ja pragmaattisempaan asenteeseen. Kolonialisminvastaisuus muodostaa merkittävän osan retoriikasta, mutta asenne on ensimmäistä ryhmää sovittelevampi. Kolmanteen ryhmään kuuluvat esimerkiksi arkkipiispa Makarios, U Nu ja Nehru. Vaikka kaikki tästä ryhmästä puhuvat myös kolonialismin vastaisuuden tärkeydestä, korostavat he useimmiten rauhanpolitiikan ensisijaisuutta siihen nähden. Erityisesti Nehru korostaa, että klassinen kolonialismi vetää viimeisiä henkäyksiään ja kolonialismin pitäminen pääuhkana vain

¹²¹ Dorticos, 126–127. BC, 1961

hämärtää sitä tosiasiaa, että ydinsota on kaikkein suurin ja totaalisin uhka ja konferenssin tulisi keskittyä siihen.¹²² Kolonialismin vastaisuudessaakin korostuu kolmannella ryhmällä enemmän sen poistuminen ja sen jälkeinen palaaminen harmoniaan. U Nun sanoin *forgive and forget*¹²³. Neokolonialismista puhutaan vähemmän kuin ensimmäisen ryhmän puheissa.

Nämä kolme ryhmää eivät muodosta lopullista totuutta puheista, ja jokaiseen ryhmään kuuluu monenlaisia johtajia, valtioita, puhetapoja ja motiiveja. Laajat kategoriat ovat välttämättä yleistyksiä, jotka ohittavat monenlaiset variaatiot ja jokaisen valtion omaleimaisen tilanteen ja siitä johtuvat tavoitteet. Tämän tutkimuksen kohde, ja motiivi on kuitenkin sen purkamisessa, mistä konferenssissa oikeastaan oli kyse siihen osallistuneiden omista sanoista käsin. Tässä tapauksessa yllä merkittävä jaottelu tarjoaa välineen hahmottaa paremmin konferenssin sisällä vaikuttaneita eri suuntiin vetäneitä voimia ja niiden vaikutusta siihen, millaiseksi yhteiset selonteot muotoutuivat. Näiden ristiriitaisten voimien keskinäiset suhteet vaikuttivat myös siihen, millaiseksi liike myöhemmin muodostui ja miten se erosi esimerkiksi Bandungista tai toisaalta Casablancasta. Näitä kolmea kategori-aa käytetään hyväksi seuraavissakin luvuissa, mutta on muistettava että niiden tarkoitus on olla ennen kaikkea väline sisäisten ristiriitojen hahmottamiseen ja entisten siirtomaiden ulkopoliittikan moninaisuuden ymmärtämiseen. Yleistäminen kolmeen karkeaan kategoriaan on puutteellinen, mutta vähemmän yksinkertaistettu kuin monoliittinen kolmannen maailman käsite.

Seuraavaksi tarkastellaan konferenssin retoriikkaa yksityiskohtaisemmin. Ensin käsitellään sitä, miten on määritelty se, mitä sitoutumattoman maan kategoria tässä yhteydessä tarkoittaa ja kuka siihen voi kuulua. Sen jälkeen käsitellään konferenssin kahta pääteemaa, antikolonialismia ja rauhanpolitiikkaa sekä niiden ongelmallista suhdetta. Lisäksi pohditaan kaksijakoista suhdetta länteen erityisesti näiden teemojen kautta. Seuraava osio käsittelee myöhemmissä konferensseissa merkittävämpään rooliin noussutta taloudellista eriarvoisuutta. Viimeinen, laajempi osio tekstien purkamisessa käsittelee Belgradin tekstien tulevaisuudenkuvia, itsemääräämisoikeuteen perustuvaa ihanne- maailmaa sekä muutosehdotuksia.

¹²² Nehru, 108. *ibid.*

¹²³ U Nu, 70. *ibid.*

5. BELGRAD

5.1. Emme ole blokki

Aikaisemmissa luvuissa on jo kuvattu joitain piirteitä sitoutumattomuuspolitiikasta ja Belgradista. Tässä pyritään tarkentamaan, miten sitoutumattomuutta Belgradissa kuvattiin. Sitoutumattomuuden määrittelylle yhdeksi lähtökohdaksi voi ottaa Kairon konferenssissa luodut kriteerit sille, keitä kaikkia Belgradin konferenssiin tulisi kutsua. Nämä kriteerit ovat kuitenkin sisällöltään varsin liukuvat. Sitoutumattomuuspolitiikka tarkoittikin samaan aikaan eri maille eri asioista. Joitain yhdistäviä piirteitäkin löytyy. Yksi laajimmin kannatusta saanut määritelmä kuvaa kohdettaan negaation kautta: sitoutumattomat eivät halua olla blokki koska blokkipolitiikan logiikka on jo itsessään vaarallinen ja toisaalta itsemääräämisoikeuden vastainen.

Yksi Sitoutumattomien maiden alkuvaiheita määrittänyt piirre oli kaikkien vakiintuneiden rakenteiden ja tiukkojen määritelmien välttäminen:

*A flexibility of approach and of individual freedom of action is characteristic of the policy of non-alignment.*¹²⁴

Belgradin sihteeri Leo Mates sanoo myöhemmin 70-luvulla kirjoittamassaan teoksessaan sitoutumattomuuspolitiikasta, että sitoutumattomuus tarkoitti todennäköisesti jokaiselle liikkeeseen kuuluneelle valtionjohtajalle eri asiaa. Sitoutumattomuuspolitiikka muotoutui sen mukaan, mikä omalle ulkopolitiikalle oli tärkeintä.¹²⁵ Joitain yhteisiä piirteitä sitoutumattomuuden ja konferenssin kuvailussa on Belgradin puheista ja dokumenteista löydettävissä. Koska Belgrad oli sitoutumattomien ensimmäinen varsinainen konferenssi, oli sen motivaation ja luonteen kuvaileminen osa puheita ja loppujulistusta. Ajatus siitä, että konferenssissa pyrittäisiin luomaan kolmas blokki, kielletään tiukasti. Muita yhteisiä piirteitä ovat esimerkiksi maiden toiminnan kuvaileminen moraalisen voiman käsitteen kautta, blokkipolitiikan rationaalisuuden kieltäminen ja antikolonialismin korostaminen. Sitoutumattomuuden ajatus pyritään myös muotoilemaan uudestaan perinteisestä neutralismista poiketen.

Kairon valmisteleavassa konferenssissa muotoiltiin kriteerit sille, kuka voitaisiin kutsua Belgradin konferenssiin. Ensimmäisenä ehtona oli erilaisia ideologioita ja järjestelmiä noudattavien valtioiden

¹²⁴ Cairo Report, 1961, kohta 21.

¹²⁵ Mates, 1971, 75–81.

rauhanomaisen rinnakkaiselon hyväksyminen sekä sitoutumattomuuspolitiikka. Tämäkään ei ollut kuitenkaan ehdotonta, myös pelkkä tähän suuntaan viittaava trendi riitti. Toinen ehdoista on selkein ja jyrkin, johdonmukainen tuki siirtomaiden itsenäisyysliikkeille.¹²⁶ Seuraavat kolme kriteeriä liittyvät blokkipolitiikkaan. Kiellettyjä ovat sotilasliitot, alueelliset puolustusliitot ja ulkomaiset sotilastukikohdat silloin kun ne on tehty tai perustettu blokkipolitiikan kontekstissa. Täysin kielteinen liikkeen kanta sotilasliittoihin tai edes tukikohtiin ei ole, vaan tärkeintä on, että ne eivät ole kiinteässä yhteydessä blokkipolitiikkaan tai suurvaltakonflikteihin.¹²⁷ Jommankumman suurvallan kannattaminen yksittäisessä asiassa tai kahdenvälinen puolustussopimus olivat sallittuja.¹²⁸

Kriteereissä näkyvät konferenssien painopisteet: itsemääräämisoikeus tärkeimpänä normina, anticolonialismi ja blokkivastainen rauhanpolitiikka. Kriteerit eivät olleet yksimielisesti päätettyjä. Intia olisi halunnut laajentaa kutsuttavien määrää, mutta jäi vähemmistöön.¹²⁹ Kriteerit edustavat jonkinlaista kompromissia. Vaikka yhtä laajaan jäsenpohjaan ei päädyttykään kuin Intian ehdotuksessa, osallistujien lopullisen valinnan suhteen päädyttiin kompromissiin ja kutsuttiin Belgradiin myös vähemmän ilmeisiä kandidaatteja¹³⁰. Tunisia päätettiin kutsua Kairon konferenssin jälkeen, koska se oli aloittanut taistelun ranskalaisten häätämiseksi Bizertan sotilastukikohdasta ja näin vakuutti konferenssisponsorit kolonialisminvastaisuudestaan.¹³¹ Varsinaisten avoimesti esitettyjen kriteerien lisäksi siihen keitä kutsuttiin, vaikutti myös maiden suhtautuminen ajankohtaisiin kysymyksiin. Suhtautuminen Algerian sotaan nousi tällaiseksi kysymykseksi, erityisesti sen suhteen, mitä Afrikan valtioita kutsuttiin konferenssiin. Brazzaville-ryhmään kuuluneet, Ranskalle myötämielisemmät valtiot jäivät näin ollen pois konferenssista.¹³²

Sekä Kairossa että Belgradissa korostetaan, etteivät sitoutumattomat halua muodostaa blokkia, eivätkä voisikaan olla blokki. Kylmän sodan blokkijako on retoriikan mukaan jo ideana vaarallinen ja jännitteitä lisäävä. Blokkipolitiikka on syy sodan uhkaan ja ydinaseaikakaudella sota tarkoittaisi

¹²⁶ Cairo Communique, 1961.

¹²⁷ *ibid.*

¹²⁸ Ayoob, 1995, 100–105.

¹²⁹ Willets, 1978, 13. Intian esittämiin maihin kuuluivat esimerkiksi euroneutraalit, Nigeria, Liberia ja Malesia. Rubinoff, 1991, 318.

¹³⁰ Kypros, Libanon, Nigeria, Togo, Ylä-Volta, Brasilia, Bolivia, Ecuador. Willets, 1978, 13. Näistä vain kaksi ensimmäistä osallistuivat lopulta konferenssiin. Tosin Ecuador ja Bolivia lähettivät tarkkailijat joista jälkimmäinen piti puheenkin konferenssissa.

¹³¹ *nationalist credentials*, Willets, 1978, 13

¹³² Mortimer, 1984, 14.

koko ihmiskunnan tuhoa.¹³³ Myös puheista lähes jokaisessa pyritään korostamaan, ettei kolmatta blokkia haluta muodostaa:

*We have come together because we maintain the view that the creation of blocs, especially based upon power politics and armaments race, can only lead to war, which, in this nuclear era, can only mean the extinction of mankind.*¹³⁴

Kolmannen blokin muodostaminen vain lisäisi jo olemassa olevia jännitteitä. Blokkipolitiikka luo uhkaavan kierteen ja tällaisen kierteen vahvistaminen olisi vastoin konferenssin tavoitteita.¹³⁵ Sukarnon mukaan osallistujat vihaavat blokkien koko ideaa.¹³⁶ Sekä blokin että kiinteän järjestön muodostaminen olisi lisäksi myös itsemääräämisoikeutta vastaan.¹³⁷ Blokkipolitiikka johtaisi kunkin valtion itsenäisen ulkopolitiikan tulemiseen uhatuksi, koska blokkipolitiikka johtaa kompromisseihin ja paineisiin seurata enemmistön mielipidettä.¹³⁸ Tulevaisuudessakin tulee monen mielestä välttää jäykkien pysyvien rakenteiden luomista. Tunisian Bourguiban mukaan on juuri vastaitsestäytyneille valtioille tyypillistä vastustaa valtioiden jakoa ryhmittymiin, jotka johtavat vain jännitteisiin ja sotiin.¹³⁹ Kolmannen blokin sijaan konferenssi haluaa olla moraalinen voima.

Titon avauspuheenvuorossa maat haluavat nousta aktiivisempaan asemaan kuin pelkäsi YK:n äänestysreserviksi, tarkkailijoista osallistujiksi. Vaikka suurvallat ovatkin pääasiassa vastuussa sodasta ja rauhasta, myös muiden valtioiden täytyy kantaa osansa rauhan ja oikeudenmukaisemman maailman puolesta.¹⁴⁰ Monissa puheissa puhutaan suoraan heikoista ja alikehittyneistä maista ja myönnetään, että varsinaista poliittista tai taloudellista valtaa mailla ei ole.¹⁴¹ Sitoutumattomien maiden konferenssi on yksi keino pyrkiä siitä huolimatta vaikuttamaan maailmanpolitiikkaan. Koska kyse on heikoista valtioista, joilla ei ole resursseja perinteisiin valtapeleihin, keinoiksi jäävät mielipidevaikuttaminen, moraalinen painostaminen ja joukkovoima. Useissa puheissa sanotaan, että vaikka

¹³³ Belgrad Declaration, 1961, osa I. Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace, 1961. Titon avauspuheenvuoro, 18–19. BC, 1961.

¹³⁴ Sukarno, 25. *ibid.*

¹³⁵ Tito, 18, 20. Nasser, 45. *ibid.*

¹³⁶ ”*We abhor the very idea of blocs...*” Sukarno, 25. *ibid.*

¹³⁷ Abboud, 53. *ibid.*

¹³⁸ Haile Selassie, 87–88. *ibid.*

¹³⁹ Bourguiba, 73–74, 76. *ibid.*

¹⁴⁰ Titon avauspuheenvuoro, 19. *ibid.*

¹⁴¹ Esimerkiksi Abboud, 64–65. Salaam, 129, 132. Lansana, 221. Adoula, 248. *ibid.*

resursseja valtopolitiikkaan ei ole, muodostavat maat moraalisen voiman. Moraalinen voima tulee puolueettomuudesta, objektiivisuudesta ja sitoutumisesta rauhaan ja oikeudenmukaisuuteen.¹⁴²

Puheissa pyritään sitomaan sitoutumattomuuspolitiikka historiaan. Historiallista pohjaa luodaan sekä yksittäisten valtioiden toiminnasta että kollektiivisesta toiminnasta joka lopulta kulminoituu Belgradin konferenssiin. Useat valtionjohtajat kuvailevat omaa ulkopolitiikkaansa ja historiaansa sitoutumattomuuspolitiikan kontekstissa. Sitoutumattomuuspolitiikka on jotain, joka on puhujan kulttuuriin sisäänrakennettua, tai vaihtoehtoisesti heti itsenäistyttäessä omaksuttua.¹⁴³ Belgradille taas rakennetaan historiallista taustaa etenkin Bandungin konferenssin kautta. Bandungissa katsotaan luodun suurin osa sitoutumattomuuden pääperiaatteista.¹⁴⁴ Bandungin lisäksi esille nostettuja Belgradia ja Kairoa edeltäneitä tapahtumia ovat mm. Aasian solidaarisuuskonferenssi, Casablanca-konferenssi ja YK:n 15. yleisistunnon tapaaminen.¹⁴⁵

Yksi Kairon kriteereistä oli erilaisia ideologioita ja järjestelmiä noudattavien valtioiden rauhanomaisen rinnakkaiselon hyväksyminen sekä sitoutumattomuuspolitiikan noudattaminen. Ensimmäinen osa kriteeriä määrittää jo jossain määrin seuraavaa, mutta tarkempiakin kuvauksia sitoutumattomuuspolitiikalle löytyy. Sotilasliittoon kuulumisen blokkipolitiikan kontekstissa lienee selvin sitoutumattomuuspolitiikan antiteesi.¹⁴⁶ Pelkkä blokkipolitiikan ulkopuolisuus ei kuitenkaan riittänyt. Kairon raportissa mainitaan että on olemassa myös valtioita, jotka ovat vain nimellisesti sitoutumattomia. Näiden maiden nimiä ei mainita, kenties koska yksittäisten maiden sisäpolitiikkaan puuttuminen sotisi yhtä pääperiaatetta, itsemääräämisoikeutta, vastaan.¹⁴⁷

Eroa perinteisen puolueettomuuspolitiikan, puheissa negatiivisen sitoutumattomuuden tai neutralismin, ja sitoutumattomuuspolitiikan kanssa korostettiin. Perinteinen puolueettomuuspolitiikka merkitsee ennen kaikkea ulkopuolelle jättäytymistä, puolueettomuutta sodassa ja kansainvälisissä rakenteissa. Tämä Sveitsin symboloima passiivinen neutralismi erotetaan aktiivisen ja moraalisesti värittyneen sitoutumattomuuspolitiikan, positiivisen neutralismin välillä.¹⁴⁸ Belgradin konferenssin sihteerin ja myöhemmin sitoutumattomuuspolitiikasta kirjoittaneen Leo Matesin mukaan sitoutu-

¹⁴² *moral force*, moraalisesta voimasta vaihtoehtona kolmannelle blokille Nkrumah, 99, moraalisen voiman ajatuksesta myös esimerkiksi Sukarno, 38, Nehru, 109, Seyful, 241. Selassie, 87 ”*cumulative moral influence*”. *ibid.*

¹⁴³ Esimerkiksi Bourguiba, 72–73. Nkrumah, 99. Sihanouk, 183. Lansana, 212. Adoula, 243. *ibid.*

¹⁴⁴ Esimerkiksi Titon avajaispuhe, 18. Sukarno, 38. Nasser, 40. U Nu, 68. Daoud Khan, 80. Sihanouk, 183. Ben Khedda, 234. *ibid.*

¹⁴⁵ Esimerkiksi Titon avajaispuhe, 17–18. Dorticós, 119. *ibid.*

¹⁴⁶ Kahdenväliset sotilaallisetkin sopimukset olivat kuitenkin sallittuja. Cairo Communique, 1961.

¹⁴⁷ Cairo Report, 1961, kohta 23.

¹⁴⁸ Haile Selassie, 86. BC, 1961.

mattomat valtiot olivat 1960-luvulla myös tunnustelleet yhteistyötä Euroopan neutraalien valtioiden kanssa, mutta maiden ulkopolitiikka oli liian erilaista yhteistyön toimimiseksi.¹⁴⁹

Sitoutumattomuuden ajatus pyritään siis irrottamaan perinteisestä neutralismista ja siihen liitetyistä passiivisuuden ja ulkopuolisuuden määreistä.¹⁵⁰

*No, non-alignment is not neutrality. It is not the sanctimonious attitude of a man who holds himself aloof...Non-alignment is the active devotion to the lofty cause of independence, abiding peace, justice, and the freedom to be free.*¹⁵¹

Kairon konferenssin loppudokumentissa korostetaan, että sitoutumattomuus on positiivinen lähestymistapa maailman ongelmiin.¹⁵² Sitoutumattomien maiden puolueettomuus kuvataan myös maille eduksi sovittelijoina kylmän sodan blokkien välissä ja esimerkiksi puolueettomina aseistariisuntakomission tarkkailijoina.¹⁵³

*...these states, inspired by the urge of peace based on justice, irrespective of any other consideration, are more able to place at the service of peace – justly and without bias – all their material and moral capabilities.*¹⁵⁴

Sitoutumattomuutta pyrittiin määrittelemään uudestaan jo aikaisemmin esimerkiksi Intian ja muiden Aasian maiden ulkopolitiikassa, mutta yhtenäisemmästä linjasta voi puhua vasta sitoutumattomien konferenssien yhteydessä. Yksi kaikkia yhdistänyt piirre oli juuri halu luoda aktiivisen ja positiivisen sitoutumattomuuden käsite. Blokkipolitiikasta haluttiin pysyä ulkona ja itsemääräämisoikeutta korostaa, mutta samaan aikaan hylätä sitoutumattomuuteen liitetty kantaa ottamaton rooli. Tämä edustaa Skinnerin kolmesta käsitteen aspektista mitä voidaan pyrkiä muuttamaan (merkitys, sovelusala ja sävy) eniten merkitykseen kohdistuvaa muutospyrkimystä. Toisaalta myös termi oli uusi, *nonalignment*, mutta taustalla vaikutti kuitenkin yleisempi puolueettomuuden käsite.

Perinteisestä neutralismista eroava käsitys sitoutumattomuudesta oli yksi tärkeimmistä käsitteellisistä muutoksista mitä konferenssissa pyrittiin saamaan aikaan. Sitoutumattomuus, ja samalla sitou-

¹⁴⁹ Mates, 1971, 10.

¹⁵⁰ Esimerkiksi: Selassie, 86. Keita, 212. Lansana, 222. *ibid.*

¹⁵¹ Sukarno, 27. *ibid.*

¹⁵² Cairo Communique, 1961, kohta 5.

¹⁵³ Esimerkiksi: Nasser, 43–45. Daoud Khan, 82–83. Sowayel, 134. Seyful, 241. Gizenga, 249. BC, 1961

¹⁵⁴ Nasser, 43. *ibid.*

tumattomat valtiot liitettiin retoriikassa aktiiviseen sovittelutyöhön, kantaaottavaan ulkopolitiikkaan ja antikolonialismiin. Sitoutumattomuuden tarkempi sisältö jätettiin kuitenkin varsin avoimeksi. Tarkoituksena lienee ollut saada liikkumavaraa, ja toisaalta saattaa yhteen maiden moninaiset, ja toisistaan poikkeavat käytännön ulkopoliittiset suunnat. Yhtenäisen määrittelyn puute, Kairon kriiteerien väljyys ja puheiden vaihtelevat painopisteet viittaavat Matesin analyysin oikeuteen: sitoutumattomuuspolitiikka oli tilanteeseen sopeutuvaa ja liukuvaa ulkopolitiikkaa, minkä kuvailu riippui siitä keneltä kysyy.¹⁵⁵ Toinen esimerkki termien totutusta poikkeavasta käytöstä on moraalisen voiman käsite. Moraalisen voiman käsitteen pääasiallinen merkitys on heikkouden kääntämisessä vahvuudeksi. Henkiset voimavarat korvaavat materiaaliset puutteet.¹⁵⁶ Toisaalta asettuminen moraaliseksi voimaksi yhdistää moraalisuuden sitoutumattomiin maihin, asettaa ne oikean puolelle väärää vastaan. Tässä näkyy hyvin Skinnerin teesi siitä, että kieli on aina myös resurssi, ei vain väline. Sitoutumattomien maiden retoriikassa ei pyritä vain selittämään, vaan muuttamaan vallitsevia olosuhteita maille suotuisammiksi ja kuvaamaan omaa roolia heikkouksien sijaan vahvuuden kautta.

Sitoutumattomuuspolitiikkaan ja konferenssin luonteeseen liittyvän retoriikan pääasiallinen yleisö on luultavasti ennen kaikkea valtioyhteisö. Puheissa viitataan konferenssiin kohdistettuihin ennakkoluuloihin ja pyritään kumoamaan ne. Sitoutumattomuuden positiivista ja aktiivista luonnetta selitetään kansainvälisistä pelisäännöistä käsin. Toimintaan YK:ssa viitataan useasti. Luultavasti puheissa yleisönä ovat myös muut konferenssiin osallistuneet, koska käsitykset konferenssin tavoitteista eriyvät, ja puhujat yrittävät suostutella muita käsitystensä taakse.

5.2. Vaarallista sotaa, oikeutettua väkivaltaa

Tutkimuskirjallisuudesta löytyy eriäviä mielipiteitä siitä, kumpi oli Belgradin konferenssin pääteema, kolonialisminvastaisuus vai rauhanpolitiikka. Antikolonialismi oli yksi tärkeimmistä teemoista sekä Bandungissa että Belgradissa. Dekolonisaation taustana oli kuitenkin kylmä sota, ja blokkipolitiikan vastustaminen merkittävä oli osa ulkopolitiikkaa suurelle osalle entisiä siirtomaita. 1960-luvun alussa kiristynyt maailmantilanne korosti suurvaltapolitiikan ja kylmän sodan uhkia ja sovittelun merkitystä. Robert Mortimer esittää, että konferenssissa oli jännitteitä sen suhteen, kumpi on tärkeämpää, kylmän sodan rauhansovittelu vai antikolonialismi. Mortimerin mukaan lopulta voiton vei esimerkiksi Titon ja Nasserin edustama välimuoto, jossa molemmat nähtiin yhtä tärkeinä. Myö-

¹⁵⁵ Mates, 1971, 75–81.

¹⁵⁶ Henkisen asettaminen materiaalisen yläpuolelle oli osa jo Aasialaisen solidaarisuuskonferenssin (1947) retoriikan pyrkimystä määritellä uudestaan oma asemaa suhteessa länsimaihin. Abraham, 2008, s. 199–202.

hemmissä konferensseissa antikolonialismi nousi sovittelun ohi suurvaltasuhteiden lämmentyä ja akuuteimman sodan uhan hälvettyä.¹⁵⁷ Näiden kahden teeman eriyttäminen on hyvä apukeino konferenssin tavoitteiden ja agendan hahmottamiseen, mutta ei kuitenkaan kuvaa argumentaation moninaisuutta. Puheissa ja dokumenteissa kolonialismi ja sota nähdään tiiviissä yhteydessä toisiinsa ja suurvaltapolitiikka joiltain osin kolonialismin kautta.

Tässä luvussa pyritään selvittämään näitä kahta Belgradin pääteemaa, niiden suhdetta toisiinsa ja niiden muodostamaa käsitystä sodasta ja rauhasta. Yhtenä pääargumenttina on, että tärkeimpien teemojen yhteensovittaminen ei ollut yksinkertaista, vaan johti jossain määrin kaksijakoiseen suhtautumiseen sotaan, rauhaan ja väkivallan käyttöön poliittisten päämäärien ajamiseksi. Sota tai väkivalta ei ollut kokonaan paha vaan oli olemassa myös oikeutettua sotaa. Suurvaltojen valtapeli saattoi maailman enemmistön tarpeettomaan vaaraan ja suurvaltakiistojen mahdollinen kärjistyminen ydinsodaksi uhkasi koko maailmaa. Itsenäistymissodat sen sijaan olivat osa maailman kulkua kohti uutta aikaa ja niiden tukeminen paitsi oikeutettua, myös välttämätöntä.

5.2.1. Rauhanpolitiikka

Konferenssin tarkoituksena muotoillaan maailmanrauhan ja rauhanomaisen rinnakkaiselon parantaminen kiristyneessä maailmantilanteessa. Konferenssin aikaisen maailmantilanteen arvioidaan olevan vakava. Syy uhkaavalle tilanteelle on pelko siitä, että suurvaltakiistat voivat johtaa ydinsootaan:

*...have met at a moment when international events have taken a turn for the worst and when world peace is seriously threatened...Deeply concerned for the future of peace...*¹⁵⁸

Ydinsodan arvioidaan olevan lähellä suurvaltojen keskittyessä asevarusteluun ja kieltäytyessä neuvotteluista. Ydinaseiden takia sota ei tulisi koskemaan vain sodan aloittaneita osapuolia, vaan koko maailmaa. Siksi kysymys sodasta ja rauhasta ei tulisikaan olla vain suurvaltojen päätettävissä, vaan se on kaikkien maailman valtioiden asia, ja kaikkien tulee antaa osansa rauhan säilyttämisen edis-

¹⁵⁷ Mortimerin mukaan rauhanpolitiikkaa tärkeimpänä korosti Nehru, antikolonialismin puolella olivat Sukarno ja Nkrumah ja välittäjänä toimivat Tito ja Nasser. Monin osin tämä kolmijako muistuttaa edellä esitettyä kolmijakoa. Oman kolmijakoni perustana on kuitenkin konferenssin ensisijaisen kohteen lisäksi myös esimerkiksi suhtautuminen länteen. Mortimer, 1984, 14.

¹⁵⁸ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa.

tämiseksi. Tärkeimmät ehdotukset tilanteen rauhoittamiseksi ja rauhan saamiseksi mahdollisimman pysyväksi olotilaksi ovat yleinen aseistariisunta ja suurvaltaneuvottelut.¹⁵⁹

Jo Kairon valmisteleivassa konferenssissa tulevan Belgradin konferenssin pitämistä perusteltiin sen vaikutuksilla rauhalle. Kairossa myös mainitaan sitoutumattomien maiden alueen laajentamisen edistävän rauhaa ja turvallisuutta. Sekä Kairossa että Belgradissa maailman ihmisten enemmistön korostetaan olevan rauhan puolella ja konferenssin osanottajat asettuvat puolustamaan tätä enemmistöä.¹⁶⁰

This awareness of peoples [that war is a crime against humanity] is becoming a great moral force, capable of exercising a vital influence...Relying on this and the will of the peoples, the Governments of countries participating in the Conference resolutely reject the view that war, including cold war, is inevitable...¹⁶¹

Strength comes ultimately from being in line with popular thinking...millions of people are not aligned, they do not want war...Today this is the problem of practically the entire population of the world...¹⁶²

Berliinin ja Saksan tilanne on suurvaltojen ongelmien symboli, mutta muitakin ongelmakohtia löytyy, maailman konfliktikeskuksiksi nostetaan Belgradin julistuksessa Euroopan (Berliinin) lisäksi myös Aasia, Afrikka ja Latinalainen Amerikka. Näistä maanosista puhuttaessa sodan uhan tai todellisuuden takana kuvataan kuitenkin olevan suurvaltapolitiikan lisäksi myös kolonialismi ja neokolonialismi. Konfliktien syyt häviävät, kun maailmasta hävitetään kolonialismi kaikissa ilmentymismuodoissaan sekä hyväksytään maiden erot ja toimitaan rauhanomaisen rinnakkaiselon ideaalin mukaan.¹⁶³

Kaikkein konkreettisimmat vetoamukset rauhan puolesta loppudokumenteissa olivat yleisesti jaettu vetoamus rauhan puolesta, *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace* sekä Hrustsoville ja Kennedylle lähetetty henkilökohtaisempi kirje, *Message to President Kennedy and Premier Khrushchev*. Molemmat tekstit ovat lyhyitä, noin sivun, ja sisällöltään huomattavan samankal-

¹⁵⁹ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohdat 15–20. *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace* ja *Message to President Kennedy and Premier Khrushchev*, 1961.

¹⁶⁰ Cairo Communiqué, 1961, viimeinen kohta. Belgrad Declaration, 1961, osa I.

¹⁶¹ Belgrad Declaration, 1961, osa I.

¹⁶² Nehru, 116. BC, 1961

¹⁶³ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa, neljäs ja viides kappale.

taisia. *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace* koostuu neljästä osasta. Ensimmäisessä osassa kerrotaan sitoutumattomien maiden johtajien huolesta ennen näkemättömän uhkaavan maailmantilanteen edessä ja siitä miten ydinaseaikakaudella sota voisi johtaa pahimmillaan maailmanlaajuiseen hävitykseen. Toisessa kerrotaan että tällainen mahdollisuus tulisi kaikin keinoin välttää. Tärkein keino sen estämiselle olisi Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain neuvottelemineen YK:n perustusasiakirjan periaatteet huomioon ottaen, kunnes saavutettaisiin koko maailman kattava täysi aseistariisunta ja kestävä rauha. Kolmannessa osiossa edelleen korostetaan suurvaltojen roolia sodan välttämässä, vaikka huomautetaankin sodan välttämisen olevan kaikkien valtioiden yhteinen tavoite. Lopuksi vedotaan läsnä oleviin maihin jotta nämä vielä erikseen vetoaisivat suurvaltoihin rauhan puolesta. *Message to President Kennedy and Premier Khrushchev* on pääasiallisesti samansisältöinen mutta sisältää enemmän suoraa puhuttelua ja vetoamista¹⁶⁴. Lisäksi sen ovat allekirjoittaneet kaikki osallistujat henkilökohtaisesti muista dokumenteista poiketen.¹⁶⁵

Näiden kahden konkreettisen kirjeen lisäksi rauhasta puhuttiin myös laajemmin käsitteenä ja tavoitteena puheissa ja loppujulistuksessa. Tällä laajemmalla rauhanpolitiikalla oli kolme pääteemaa. Ensimmäinen oli vetoamuksissa näkynyt suurvaltojen välisen konfliktin välttäminen. Toinen näkökulma oli rauha kolonialismin häviämisenä. Tämän ajattelun mukaan pysyvä rauha on saavutettavissa vasta imperialismin ja kolonialismin hävittyä maailmasta. Kolmas näkökulma oli yleisempi ja idealistisempi, rauha osana uutta itsemääräämisoikeuteen ja taloudelliseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen perustuvaa uutta maailmanjärjestystä. Tässä luvussa puhun kahdesta ensimmäisestä ja niiden ristiriitaisesta suhteesta, tulevaisuudenvisioihin palataan tuonnempana. Jako on ensisijaisesti instrumentaalinen koska kaikki kolme teemaa ovat toisiinsa yhteydessä. Tulevaisuuden taloudellisesti tasa-arvoinen maailma, jossa kaikki valtiot saisivat ilman muiden painostusta päättää omista asioistaan, on sellaisenaan sitoutumattomien retoriikan mukaan sekä ideologisen blokkipolitiikan että kolonialismin antiteesi.

Julistuksessa toistuvat samat elementit kuin mainituissa vetoamuksissa: uhkaava maailmantilanne, sodan tuhoisuus ydinaikakaudella ja rauha jonain josta suurvallat päättävät mutta joka vaikuttaa kaikkiin maihin. Aseistariisunnasta puhutaan tarkemmin. Aseistariisuntaan kaivataan radikaalia ratkaisua ja julistus asettaakin tavoitteeksi yleisen, täydellisen ja kansainvälisesti kontrolloidun aseistariisuntaprosessin. Kaikki asevoimat, aseet, sotilastukikohdat ulkomailla, aseiden tuotanto ja

¹⁶⁴ Esimerkki: "We are certain that Your Excellency will do everything in your power to avert such a calamity." Message to President Kennedy and Premier Khrushchev. 1961.

¹⁶⁵ Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace ja Message to President Kennedy and Premier Khrushchev, 1961.

sotilaskoulutus muuhun kuin sisäisen turvallisuuden tarkoituksiin tulee julistuksen mukaan lopettaa. Kaikki ydinaseet, kemialliset aseet ja muut joukkotuhoaseet tulisi tuhota.¹⁶⁶ Totaalisen aseistariisunnan lisäksi muita rauhanpolitiikkaan liittyviä tavoitteita olivat ulkoavaruuden rauhoittaminen ja sitoutumattomien maiden edustajan pääseminen mukaan kaikkiin aseistariisuntaan liittyviin konferensseihin ja aseistariisuntaa valvomaan, kaiken aseistariisunnan tapahtuminen YK:n puitteissa sekä ydinkoekiellon toteuttaminen.¹⁶⁷

Julistuksessa ja puheissa mainitaan kiristynyt maailmantilanne ja sodan, myös ydinsodan uhka. Tärkein samanaikainen kriisi, jossa olisi ollut riski myös suurvaltojen yhteenottoon, oli Berliinin tilanne, erityisesti muurin rakentamisen aloittaminen. Berliinin tilanteeseen puututaankin kaikissa puheissa vaihtelevin painotuksin. Itse julistuksessa Berliiniin puututaan vasta kolmannen osan viimeisessä alakohdassa 27. Siinä pyydetään suurvaltoja pidättäytymään voimatoimista Berliinissä liikkeen rauhanvetoomuksen, *Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace*, mukaisesti.¹⁶⁸ Mitään konkreettisia ehdotuksia tilanteen ratkaisemiselle ei siis loppujulistukseen asti päässyt. Puheissa Berliinin ja Saksojen tilanteeseen puututaan myös konkreettisemmin. Suurin osa johtajista asettuu kannattamaan tilanteen vakiinnuttamista, kahden Saksan ja Berliinin hyväksymistä ja rauhansopimusten solmimista.¹⁶⁹ Jotkut johtajista asettuvat lisäksi kannattamaan myös Saksojen rauhoittamista ja tekemistä puolueettomaksi. Saksojen tulisi tämän ajatuksen mukaan irrottautua sotilasliitoista ja blokkipolitiikasta. Sitoutumattomana Saksa tai Saksat muodostaisi puskurin blokkien välille.¹⁷⁰

Sota on siis sitoutumattomille ajankohtainen ja reaalin uhka joka tulisi kaikin voimin yrittää välttää. Sota tarkoittaisi ennen näkemätöntä hävitystä ja kuolemaa. Sota on myös aikakauden arvojen vastaista, anakronismi ja rikos ihmiskuntaa vastaan:

*...war between peoples constitutes not only an anachronism but also a crime against humanity.*¹⁷¹

Toisen maailmansodan läheisyys näkyy sotaan liittyvässä argumentaatiossa. Kenelläkään ei ole oikeutta ydinaseisiin, koska ei voi tietää mistä maasta tulee uusi Hitler. Toinen maailmansota näytti,

¹⁶⁶ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohdat 15 ja 16

¹⁶⁷ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohdat 17, 18, 19 ja 20.

¹⁶⁸ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohta 27.

¹⁶⁹ Sukarno, 36. Nasser, 46. Nehru, 111–112. Dorticos, 126. BC, 1961

¹⁷⁰ Nkrumah, 101. Mahendra, 137–138. Sihanouk, 186. Jawad, 149. Adoula, 247. *ibid.*

¹⁷¹ Belgrad Declaration, 1961, osa I

ettei toisten alistaminen väkivallan keinoin toimi. Liittoutumien rakentamisen sisäinen logiikka johdtaa sotaan ja asevarustelu aseiden käyttöön.¹⁷²

*The present nuclear race amounts to genocide.*¹⁷³

*...the piling of arms has always led to war.*¹⁷⁴

*In a world dominated by the rivalry of two blocs which every day run the risk of becoming involved in a conflict that will be fatal to the human race...*¹⁷⁵

*As long as these stockpiles [of weapons of destruction] exist there will always remain the human tendency to fall back on them in order to win an argument.*¹⁷⁶

Suhtautuminen sotaan ja blokkeihin on negatiivinen ja kategorisen kieltävä. Rauhanomainen rinnakkaiselo voitaisiin saavuttaa, jos blokkeja ei olisi.¹⁷⁷

Suurin osa aseistariisuntaehdotuksista on luonteeltaan varsin ehdottomia. Lienee selvää että syy esittää näin totaalisia ehdotuksia erityisesti aseistariisunnasta tulee osaltaan maiden omasta sotilaallisesta asemasta. Kun jätetään auki puolustus ja varustautuminen sisäistä turvallisuutta varten, suurimman osan maista olisi tuskin tarvinnut luopua paljosta vaikka ehdotukset olisivat sellaisenaan toteutuneetkin. Joissain puheissa myönnetäänkin suoraan, että puhujan edustama maa ei pysty vastustamaan voimapolitiikkaa.¹⁷⁸ Yleisesti valtapolitiikka ja asevarustelu yhdistetään suurvaltoihin ja rauhanomainen rinnakkaiselo sekä aseistariisunta sitoutumattomiin valtioihin. Kehitys on maille ensimmäinen prioriteetti ja asevarustelu ja sodan uhka haittaa tasa-arvoisemman tilanteen toteutumista. Sotaan siis suhtauduttiinkin negatiivisesti ja sekä maailmanlaajuinen ydinsota että suurvaltojen paikalliset sodat omien liittolaisten puolesta olivat asioita joita haluttiin välttää. Kaikki eivät kuitenkaan jakaneet Nehrun näkemistä siitä, että ydinsodan välttäminen tulisi olla konferenssin ainoa ja tärkein tavoite, jolle kaikki muu on alisteista.

¹⁷² Belgrad Declaration, 1961, osa II. Puheissa mm. Titon avajaispuhe, 18–19 ja Tito, 157. Nehru, 112. Mahendra, 140. Bandanaraike, 180. Sihanouk, 193. BC, 1961.

¹⁷³ Adoula, 246. *ibid.*

¹⁷⁴ Makarios, 173. *ibid.*

¹⁷⁵ Bourguiba, 74. *ibid.*

¹⁷⁶ U Nu, 69. *ibid.*

¹⁷⁷ Sihanouk, 192. *ibid.*

¹⁷⁸ Hyvä esimerkki Bourguiba, 129. Selassie, 96. *ibid.*

Kuten myös Robert Mortimer esittää, Belgradissa oli kiistelyä siitä, kumpi oli merkittävämpi kysymys, kylmän sodan sovittelupolitiikka ja aseistariisunta vai antikolonialismi.¹⁷⁹ Suhtautuminen tähän kysymykseen näkyy laajemmin puhetapojen ja tavoitteiden eroissa. Sovittelijat korostavat rauhanpolitiikkaa, jotkut tosin kolonialisminvastaisuutta sen rinnalla, mutta välttämättä jyrkkiä vastakainasetteluja. Antikolonialisteille blokkipolitiikasta johtuvat ongelmat ovat vain osa laajempaa imperialismi-kolonialismin muodostamaa uhkaa rauhalle. Pragmatistit taas pitävät näitä kysymyksiä yhtä merkittävänä. Kuten loppujulistuksessa sanotaan: konfliktien hävittämiseksi on hävitettävä sekä kolonialismi että hyväksyttävä erilaisten ideologioiden rinnakkaiselo.¹⁸⁰ Kun Nehrun mukaan vain maailmantilanteen rauhoittamisella on todella merkitystä, joillain puhujilla kuten Kuuban Dorticosella ja Jawadilla rauhanpolitiikka näkyy lähinnä aseistariisuntatavoitteissa ja muutamissa maininnoissa antikolonialismin yhteydessä, rauha on jotain joka liittyy ennen kaikkea antikolonialismiin.¹⁸¹ Puheissa näkyy loppudokumentteja selvemmin rauhanomaisen rinnakkaiselon maailman, ja toisaalta usein aseellisen kolonialismia vastaan käydyn taistelun ristiriita. Kompromissia edustavissa loppudokumenteissa molemmat saavat suunnilleen saman verran painoarvoa.

Pelkkää idealistista maailman enemmistön puolustamista rauhanpolitiikka tuskin oli. Jos valtaa kansainvälisessä yhteisössä ei ole eikä resursseja sen saamiseen perinteisin valtapoliittisin keinoin ole, on yksi mahdollisuus asettua rauhan ja enemmistön mielipiteen puolelle ja puolueettomaksi tarkkailijaksi. Aseistariisunnan onnistumisen takaamiseksi esitetään ryhmän maiden osallistumista prosessin tarkkailemiseen ja suunnittelemiseen.¹⁸² Vaikka monesti mainitaan rauhan olevan ennen kaikkea suurvaltojen harteilla, luodaan myös oma rooli merkittäväksi ja positiiviseksi rauhan säilyttämisessä. Kairossa kuvataankin jo ennen yhtään virallista konferenssia sitoutumattomien maiden olemassaololla positiivinen vaikutus maailmanrauhaan.¹⁸³ Sitoutumattomat maat edustavat objektiivisuutta, oikeuden ja vapauden puolustamista ja tavallisen kansalaisen etua suurvaltojen sijaan. Itty Abraham esittää, että taustalla vaikuttaa myös esimerkiksi Nehrun edustama ulkopoliittinen ajattelu, joka korostaa maailman keskinäisriippuvuutta.¹⁸⁴ Keskinäisriippuvuusajatus sopii hyvin yhteen sen kanssa, että Belgradin sodanvastainen retoriikka korostaa sitä, miten sota tulisi koskemaan kaikkia, niitäkin, jotka eivät ole sitä aloittaneet ja sodan estäminen on näin ollen kaikkien yhteinen asia ja tavoite.

¹⁷⁹ Mortimer, 1984, 14.

¹⁸⁰ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa, neljäs ja viides kappale.

¹⁸¹ Dorticos, 118–128. Jawad, 143–152. BC, 1961.

¹⁸² Sukarno, 38. Nkrumah, 100–101. Tito, 154–157. Bandanaraike, 179. Hassan II, 202–203. *ibid.*

¹⁸³ Cairo Report, 1961, kohta 21.

¹⁸⁴ Abraham, 2008, 208–210.

Rauhanpolitiikassa ei tule esille yhtä selvää termien uudelleen määrittelyä kuin sitoutumattomuuden ja puolueettomuuden suhteen. Muun tyyppistä argumentaatiota kyllä löytyy. Rauhanpolitiikan ja aseistariisunnan puolesta vedotaan auktoriteettina ennen kaikkea enemmistön mielipiteeseen. Vaikka itsemääräämisoikeus on yksi Belgradissa korostetuimpia arvoja, suurvaltojen toimiin puuttuminen oikeutetaan sillä, että mikäli suurvaltapolitiikka johtaisi sotaan, se koskettaisi koko maailman väestöä. Enemmistön etua pidetään tärkeämpänä kuin yksittäisen valtion itsemääräämisoikeutta tässä tapauksessa. Tekojen oikeutusta tarkastellaan mahdollisista seurauksista käsin. Toinen pääargumentti on, että koska maat ovat puolueettomia idän ja lännen sotilasliittojen suhteen, ne olisivat hyviä ja puolueettomia osallistujia myös aseistariisuntaa valvovissa komissioissa. Puolueettomuus yhdessä asiassa yleistetään koskemaan muitakin tilanteita. Kolmas rauhanpolitiikkaan perustuva toistuva argumentti on asevarustelun ja liittoutumien kiinteä yhteys sotaan. Aseiden keräämisen ja liittolaisten haalimisen sisäinen logiikka johtaa lopulta sotaan. Taustalla lienee vaikuttanut läheinen maailmansotien kokemus. Yksittäisistä tapauksista tehdään yleinen sääntö. Perelmanin jaottelussa kaikki näistä argumenteista kuuluvat todellisuuden rakenteeseen perustuviin argumentteihin.¹⁸⁵ Termien uudelleentulkintaa voi kuitenkin nähdä rauhan poikkeavissa tulkinnoissa. Rauhan ja kolonialismin loppumisen välille pyritään luomaan tiivis yhteys. Kolonialistinen rauha pyritään esittämään ristiriitana mahdottomaksi.

5.2.2. Antikolonialismi

Kolonialismin, imperialismin ja neokolonialismin vastaisuus muodostaa konferenssin agendan toisen ytimen rauhanpolitiikan lisäksi. Loppujulistuksen kolmannen osan 27 kohdasta viisi ensimmäistä liittyy suoraan kolonialismiin. Kolonialismi on dokumenteissa ja puheissa usein lähes persoonaton voima, nimetön taantumuksen edustaja, joka jatkuvasti etsii uusia keinoja heikentää uusia, progressiivisiä voimia. Kolonialismi linkittyy tavalla tai toisella kaikkiin muihin teemoihin. Kolonialismi estää rauhanomaisen rinnakkaiselon, kieltää itsemääräämisoikeuden, aiheuttaa taloudellisen eriarvoisuuden ja estää kaikkien maiden tasa-arvoisuuden kansainvälisessä yhteisössä. Kolonialismi asettuu puheissa ja hieman hillitymmiin loppujulistuksessa pelkän negatiivisuuden ilmentymäksi.

Kolonialismi näkyy vuonna 1961 kolonialistisissa sodissa ja siirtomaajärjestelmän väkivaltainen ylläpitäminen on esimerkki siitä, miten se on suoraan rauhanpolitiikkaa vastaan. Imperialismin voimien nähdään olevan erityisen valmiita turvautumaan väkivaltaan ja muihin painostuskeinoihin

¹⁸⁵ Perelman, 2007, 93–119.

eikä kolonialismi-imperialismi kaihda mitään keinoja rikkoakseen maiden oikeutta määrätä omasta suunnastaan.¹⁸⁶

*What is the record of the so called civilized nations which have indulged in colonialism and imperialism throughout the ages? ... it is a shameful record of the most brutal travesty of human decency, dignity and self-respect, a notorious record of extortion of material wealth and distortion of human welfare; a record at once foul and revolting, a decadent system...*¹⁸⁷

Kolonialismin taistelu vanhan järjestelmän ylläpitämiseksi pitää myös yllä ajatusta, että toiset ihmiset olisivat toisia parempia, mikä on esteenä rauhanomaisen rinnakkaiselon ideaalille. Kolonialismi on myös ihmisarvoa ja vapautta vastaan.

*We believe that Colonialism is an unmixed evil, a social and political order, involving such relationships between man and man as are not acceptable.*¹⁸⁸

(Neo)kolonialismin määrittelyä laajennetaan lopulta koskemaan lähes kaikkea maiden itsemääräämisoikeuteen puuttumista. Kolonialismi edustaa vanhaa, riistoon ja sortoon perustuvaa maailmanjärjestystä jonka uusi rauhanomaisen rinnakkaiselon ja veljeyden aikakausi tulisi korvaamaan. Koska kolonialismi on pelkästään paha, on kolonialismin täydellinen hävittäminen ainoa mahdollinen tavoite.¹⁸⁹

Vaikka kolonialismista puhutaan usein persoonattomana, se yhdistetään myös muutamissa konkreettisissa tapauksissa tiettyihin maihin. Yleisemmissä kuvauksissa taantumuksen voimista tai kolonialismi-imperialismista ei tarkemmin erotella ketkä kuuluvat taantumuksellisiin imperialismin ja kolonialismin voimiin ja ketkä eivät. Nimeltä loppujulistuksessa mainitaan kolonialismiin tai itsemääräämisoikeuden rikkomiseen liittyvistä ongelmakohtista Algeria, Angola, Tunisian Bizerta, Kongo ja Palestiina.¹⁹⁰ Selvimmin kolonialistisina valtioina tulevat tämän mukaan esille Ranska ja Portugalit. Palestiinan tapauksessa julistukseen päätyneet luonnehdinta tilanteesta on huomattavasti joitakin puheita maltillisempi. Julistuksessa viitataan vain epämääräisesti Lähi-idässä noudatettuun imperialistiseen politiikkaan, ja vaaditaan Palestiinan kansan oikeuksien noudattamista YK:n julis-

¹⁸⁶ mm. Jawad, 151–152. Tito, 158–159. Lansana, 220–221. BC, 1961.

¹⁸⁷ Nkrumah, 102. *ibid.*

¹⁸⁸ Mahendra, 139. Myös esimerkiksi Abboud, 54, 56. *ibid.*

¹⁸⁹ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa, osa III, kohta 5.

¹⁹⁰ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohdat 3, 4, 6, 7 ja 10.

tuksien puitteissa.¹⁹¹ Muutamit puheissa esille tuodut esimerkit kolonialismista vuonna 1961 eivät päätyneet julistukseen asti.¹⁹²

Kolonialismia kuvataan siis paljon esimerkkien avulla. Julistuksen listaus on varsin pitkä ja puheissa esitettyjä ongelmakohtia on vielä enemmän. Leo Mates esittää, että osa julistukseen päätyneistä ongelmakohdista on siellä yksittäisten jäsenvaltioiden miellyttämiseksi.¹⁹³ Muutama kysymys kuitenkin herätti laajaa huomiota muidenkin kuin naapurien ja liittolaisten puheissa, tärkeimpänä Algerian sota ja Kongon kriisi. Kongo ja Algeria herättivät kiistoja jo Kairon konferenssissa kutsuttavien maiden valinnassa.¹⁹⁴ Belgian poistuttua Kongosta nopealla aikataululla maa vajosi sekasortoon kun Katangan provinssi pyrki irtautumaan. Kriisi johti lopulta ensimmäiseen YK:n Afrikan rauhanturvaamisoperaatioon ja presidentti Lumumban murhaan.¹⁹⁵ Belgradin konferenssin aikaan maassa oli lyhytaikaiseksi myöhemmin osoittautunut koalitiollahitus ja sen edustajat päätettiin lopulta kutsua. Kongon kriisiä käytetään esimerkkinä sekä neokolonialismista¹⁹⁶ että YK:n pääsihteerin ylilyönneistä tai muuten näkevät YK:n roolin kriisissä negatiivisena.¹⁹⁷ Kongon Cyrille Adoula päinvas-toin pitää Kongoa esimerkkinä YK:n positiivisesta roolista ja siitä että pääsihteerin valtaa ei saa leikata.¹⁹⁸ Kongon kriisi onkin hyvä esimerkki siitä, miten eri tavoin samoja tapahtumia voidaan tulkita ja käyttää argumentteina tietynlaisten asioiden ajamiseksi.

Algeriassa oli käyty veristä sotaa itsenäisyyspuolue FLN:n ja Ranskan joukkojen välillä jo seitsemän vuotta.¹⁹⁹ Liikkeen maiden kanta oli poikkeuksetta FLN:n ja itsenäisen Algerian puolella. Ahmed Ben Kheddan johtama Algerian väliaikaishallitus oli yksi konferenssin osanottajista ja muutama maa tunnusti sen Algerian lailliseksi hallitukseksi konferenssin aikana.²⁰⁰ Algeria on puheissa malliesimerkki kolonialismia vastaan käydystä sodasta, ja sitä kuvataan hyvin positiivisin ja sankarillisin termein. Algerian lisäksi myös esimerkiksi Angolan tilannetta kuvattiin vastaavasti.

¹⁹¹ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohta 10. Muutamissa puheissa Israel on suoraan imperialistien työkalu, keinotekoinen valtio jonka tarkoitus on alistaa lähi-itä, esim. Nasser, 48: ”*Israel...bridgehead of neo-colonialism in Africa...*” Abboud, 62: ”*cancerous abcess...worst form of imperialism...*” Salaam, 130: ”*...imperialist bridge into the Arab World and Asia.*” BC, 1961.

¹⁹² Loppujulistuksesta pois jääneitä ovat esimerkiksi Länsi-Irian, Ranskan Somalimaa, Goa, Kenia, Kuwait, Laos, Mauritania, Mosambik, Oman, Rhodesiat ja Uganda. *ibid.*

¹⁹³ Mates, 1971, 79.

¹⁹⁴ Cairo Report, 1961.

¹⁹⁵ Lundestad, 2005, 58–59. Lumumban syrjäyttämisen ja kuoleman takana oli myös Yhdysvallat. Mark Philip Bradley teoksessa *The Cambridge History of the Cold War*, 2010, 483.

¹⁹⁶ Belgiasta Kongon kriisin takana Gizenga, 250. BC, 1961.

¹⁹⁷ Esimerkiksi Nasser, 48. Nkrumah, 105. Dorticos, 126–127. Lansana, 224. *ibid.*

¹⁹⁸ Adoula, 247. *ibid.*

¹⁹⁹ Ben Khedda, 236. *ibid.*

²⁰⁰ BC, 1961.

*The valiant Algerian people have...been carrying on for the past seven years a heroic struggle for independence.*²⁰¹

*...for the past seven years colonialism has been waging a relentless war against a people fighting courageously for its dignity and its most sacred rights.*²⁰²

*We have an example in Angola and we hail with deep feeling the heroic struggle put up by our brave brothers.*²⁰³

Algerian taistelu on sankarillista ja vastarintataistelija kolonialismia vastaan käydyn sodan marttyyreita.²⁰⁴

Antikolonialismi ja kylmän sodan blokkiasetelman vastustaminen yhdistyvät kysymyksessä ulkomaisista sotilastukikohdista. Erityisesti tämä tulee esille Tunisian ja Ranskan kiistassa Bizertan tukikohdasta, mutta sotilastukikohdista puhutaan yleisemminkin. Sotilastukikohdat ovat uhka rauhalle, erityisesti jos niillä ei ole isäntämaan hyväksyntää. Tällöin ne edustavat kolonialismin tapaan maiden itsemääräämisoikeuden rikkomista.²⁰⁵ Guantanamo tukikohta pääsi Bizertan lisäksi loppujulistukseenkin asti. Dorticoksen mukaan Guantanamo päämerkitys on Kuuban nöyryyttämisessä, ei niinkään sotilaallisessa hyödyssä.²⁰⁶ Sekä sotilastukikohtia että kolonialismia määrittää maiden alueelle tunkeutuminen, itsemääräämisoikeuden rikkominen, sekä rauhanomaisen rinnakkaiselon vastainen toiminta niin sotilaallisesti kuin maiden suvereniteetinkin suhteen. Tässä kysymyksessä näkyy mikä yhdistää antikolonialismia ja sitoutumattomuuspolitiikan blokkivastaisuutta: itsemääräämisoikeuden ensisijaisuus normina.

Kolonialismi ja imperialismi ovat argumentaatioissa edelleen läsnä olevia, konkreettisia asioita. Niiden seuraaja, neokolonialismi sen sijaan jää käsitteenä abstraktimmaksi. Neokolonialismia ei ole useimmissa puheissa tai dokumenteissa määritelty tarkasti, ja sen alle kuuluukin lähes kaikki maiden itsemääräämisoikeuteen puuttuminen, joka ei edusta suoraan klassista kolonialismia. Neokolo-

²⁰¹ Osman, 229. ibid.

²⁰² Hassan II, 205. ibid

²⁰³ Sihanouk, 190. ibid..

²⁰⁴ Lisää esimerkkejä: Salaam, 130. Sowayel, 133. Mahendra, 139. Sihanouk, 189. BC, 1961. Tuki Algerialle oli myös tärkeä kriteeri konferenssiin kutsuttavia maita päätettäessä. Mortimer, 1984, 13.

²⁰⁵ Belgrad Declaration, osa III, kohta 11. Puheissa esimerkiksi Daoud Khab, 84. Nehru, 115. Keita, 211. Lansana, 223–224. BC, 1961.

²⁰⁶ Belgrad Declaration, osa III, kohta 12. Dorticos, 124. BC, 1961.

nialismi on jotain joka tulee kolonialismin jälkeen, modernien dekolonisaation jälkeisten alistamisen keinojen valikoima. Yhden tarkemman määrittelyn esitti Tito varsinaisessa puheessaan:

*...to retain its economic, and thereby also political positions, by maintaining a formally liberated country in a state of economic dependence on the metropolitan country.*²⁰⁷

Kaikki eivät kuitenkaan pidä neokolonialismia yksin taloudellisena kontrollina. Toinen neokolonialismiin liitetty näkemys on sen pyrkimys rikkoa itsemääräämisoikeutta, radikaaleimmillaan hajottamalla alueita:

*...by provoking the secession of one part of the old colonial territory from the rest under the pretext of self-determination; creating chaos through military provocation or – and this is also common – by fortifying their economic interests at the last moment, using even the most unscrupulous of means.*²⁰⁸

Neokolonialismi taloudellisena ja toisaalta alueita hajottavana eivät olleet toisensa poissulkevia näkemyksiä, vaan useimmiten molemmat puolet tulevat esille määrittelyissä. Neokolonialismin tulkinta itsemääräämisoikeudesta on siis valheellinen ja palvelee neokolonialismin etuja. Itsemääräämisoikeus erottuu kahdeksi osaksi, entisillä kolonioilla on itsemääräämisoikeus, mutta niiden sisälle jääneillä kansoilla ei. Kolonialismin läheisyys ja kansainvälisen yhteisön negatiivinen asenne kolonialismin oikeutukseen teki kolonialismi/neokolonialismiretoriikasta tehokkaan argumentin.

Kolonialismin merkitys konferenssin agendalla ei kuitenkaan ollut kaikkien mielestä yhtä tärkeä. Selkeimpänä kolonialismin vastaisen agendan kritisoiijana esiin nousee Jawaharlal Nehru. Nehrun mielestä klassinen kolonialismi oli kuollut ja konferenssin olisi tullut keskittyä tärkeämpään teemaan, ydinsodan uhkaan ja sen torjumiseen.²⁰⁹ Muita yhtä jyrkkiä antikolonialismin merkityksen kyseenalaistuksia ei puheissa ollut mutta kolmannen ryhmän puhujat ottivat usein sovinnollisemman lähtökohdan: dekolonisaatio oli saatettava loppuunsa, mutta kokonaisia kansoja ei saanut tuomita kolonialistisen menneisyyden takia. Hyvä esimerkki tästä on U Nun ohje anna anteeksi ja unohda: *forgive and forget*. U Nun mukaan rasismia ja kolonialismia vastaan toimittaessa oli varotettava uusien vastakkainasettelujen luomista. Koko valkoista rotua ei saanut tuomita muutamien

²⁰⁷ Tito, 161. Muita näkemyksiä talouden ja neokolonialismin yhteydestä esimerkiksi Nasser, 48. Abboud, 76. Dorticós, 127. *ibid*.

²⁰⁸ Sukarno, 32. Muita esimerkkejä kolonialismin ja neokolonialismin yhteydestä alueiden hajottamiseen: Abboud, 76. Hassan II, 207. Seyful, 240. *ibid*.

²⁰⁹ Nehru, 108–109. *ibid*.

menneistä pahoista teoista.²¹⁰ Sihanoukin mielestä kyse ei niinkään ollut siitä, hyväksyykö kolonialistia, vaan siitä mikä oikeastaan on tehokasta: kasvojen menettäminen vain pahentaa asiaa ja saa kolonialistit pysymään tiukemmin kannassaan. Rauhallinen ja rationaalinen lähestymistapa on tuloisempi.²¹¹

Antikolonialismin kritiikki liikkeen sisällä ei tullut vain sen alisteisuudesta rauhanpolitiikalle tai sovitteluvasta asenteesta. Yksi esiin nostettu kysymys oli se, että sitoutumattomat ovat sokeita silloin kun rasisti ei ole valkoinen tai kolonialisti eurooppalainen. Kyse on kuitenkin vain muutamasta poikkeuksesta, selvimpänä Kambodzhan Sihanouk mutta myös esimerkiksi Somalian Abdullah Osman.²¹² Muut maininnat kolmannen maailman maihin kuuluvien rikkomuksista koskivat lähinnä sotilasliittoihin kuulumista ja yhteistyötä kolonialistien kanssa.

Huolimatta Nehrun toiveesta antikolonialismi muodostaa selvästi yhden liikkeen pääteemoista ja tärkeimmistä ongelmista joihin halutaan puuttua. Kun ottaa huomioon suurimman osan maista lyhyen itsenäisyyden ajan ja taustan siirtomaina, tämä on sinänsä ymmärrettävää. On myös huomattavaa miten antikolonialistinen solidaarisuus saa puolustamaan sellaisiakin maita, joilla ei välttämättä olisi puhujamaan kanssa mitään muuta yhteistä kuin kolonialismin kokemus. Antikolonialismi oli myös solidaarinen ajattelutapa, vaikka se perustuikin suurelta osin vastakkainasettelulle. Antikolonialistisessa ajattelussa näkyy kuitenkin ristiriitoja. Selvimpänä ajatus siitä, että itsemääräämisoikeus kuuluu vain niille joiden rajat ovat kolonialismin määrittämiä. Toinen sisäinen ristiriita on sodan ja väkivallan suhteessa.

Antikolonialismiteeman pääargumentti osoittautui lopulta niin onnistuneeksi, että sitä oli vaikea edes huomata. Skinnerin mukaan parhaimmillaan käsitteiden käyttöä voidaan muuttaa niin tehokkaasti, että alkuperäinen merkitys unohtuu tai ainakin jää selvästi taka-alalle. Kolonialismi on juuri tällainen termi. Muutos oli alkanut jo vuosikymmeniä ennen Belgradia, mutta se oli edelleen käynnissä, toisten maiden pitäessä kiinni siirtomaistaan. Kun puolueettomuudelle pyrittiin sitoutumattomuus-termin kautta luomaan uusi sisältö, merkitys, on kolonialismiin liittyvällä argumentaatiolla toisenlainen fokus. Siihen liittyvä argumentaatio liittyy Skinnerin kolmanteen käsitteiden piirteeseen, käsitteen sävyyn. Kolonialismi oli pitkään neutraali, positiivinenkin termi, ja sen positiivisista piirteistä pyrittiin pitämään pitkään kiinni esimerkiksi kolonialismin kehittävän vaikutuksen koros-

²¹⁰ U Nu, 70. *ibid.*

²¹¹ Sihanouk, 191–192. *ibid.*

²¹² Sihanouk, 191. Osman, 231. *ibid.*

tamisella.²¹³ Sittenkin kolonialismin sävy on muuttunut negatiiviseksi ja siihen sitoutumattomienkin retoriikka pyrkii. Kolonialismi kuvataan vailla edes neutraaleja piirteitä, kokonaan negatiivisena ilmiönä. Rauha, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo, kaikki universaaleja arvoja, kuvataan kolonialismin antiteeseinä. Kolonialismin olemassaolon ja rauhan ja oikeudenmukaisuuden puutteen välille pyritään luomaan kiinteä side ja syy-seuraussuhde.

Toinen tärkeä uudehko käsite antikolonialismiteemassa on neokolonialismi. Koska kolonialismin poistuminen ei sellaisenaan riittänyt kukaan kaikkien hyvien asioiden toteutumiseen jotka sen katsottiin estäneen, tarvittiin selitys. Tähän sopi hyvin neokolonialismi. Neokolonialismin määrittely on puheissa varsin avointa ja moninaista. Neokolonialismi oli käsitteenä uudempi ja sen määrittely tarkentui myöhemmin. Sitä kuitenkin käytetään argumenttina esimerkiksi maiden sisäisten vähemmistöjen itsemääräämisoikeutta vastaan.

5.2.3. Antikolonialismin ja rauhanpolitiikan risteyskohdat

Huolimatta erimielisyyksistä sen suhteen, kumpi on tärkeämpää, kolonialismi vai rauhanpolitiikka, nämä kaksi teemaa ovat konferenssin retoriikassa myös syvästi toisiinsa kietoutuneita. Loppujulistuksessa on kahden narratiivin, dekolonisaation ja kylmän sodan sijaan olemassa vain yksi: uuden ja vanhan maailmanjärjestyksen välinen taistelu. Rauha ja veljellinen yhteiselo on mahdollista vasta kun uudet edistyksen voimat ovat voittaneet vanhan maailmanjärjestyksen imperialistit ja alistajat. Kolonialismi-imperialismi ja neokolonialismi täytyy radikaalisti hävittää ennen kuin rauhan ja sosiaalisen oikeuden maailma voi tulla todeksi:

*... a lasting peace can be achieved only if this confrontation [between the old established and new emerging forces] leads to a world where the domination of colonialism-imperialism and neo-colonialism is radically eliminated...to eradicate basically the source of conflict is to eradicate colonialism in all its manifestations...*²¹⁴

Kun pääteemoina ovat kolonialisminvastaisuus ja rauhanpolitiikka, on varsin selvää, että nämä joutuvat jossain kohtaa ristiriitaan keskenään. Rauhanpolitiikan yhteydessä puhutaan yleisestä aseistariisunnasta muuten kuin puolustukseen tarvittavan kaluston osalta. Rauhanomaisen rinnakkaiselon maailma otetaan tavoitteeksi ja sota on todellinen uhka, jota maailman enemmistö pelkää. Lähes jokaisessa Belgradin puheessa kuvataan kiristynyttä maailmantilannetta ja sodan uhkaa konkreetti-

²¹³ Jackson, 1990, 86–98.

²¹⁴ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa.

sena ja ajankohtaisena kysymyksenä. Rauhaa pidetään maailman enemmistön toiveena, taloudellisen tasa-arvon ja kehityksen edellytyksenä ja ainoana mahdollisuutena ydintuhon lisäksi. Kuitenkin Kairon konferenssissa yhdeksi Belgradin konferenssiin kutsumisen ehdoksi tuli tuki itsenäisyysliik- keille: Kolonialismin vastainen taistelu nähdään välttämättömänä, paradoksaalisesti myös rauhalle. Todellista rauhaa ei ole ennen kuin kolonialismi on poistunut.²¹⁵

Vaikka yhteisissä dokumenteissa ei suoraan sanotakaan että sota ja väkivalta ovat oikeutettuja sil- loin kun vastassa on kolonialismi-imperialismi, on vaikea nähdä mihin muuhun päätelmään voi päästä. Voi argumentoida, että väkivaltaa nähdään olevan kahdenlaista, oikeutettua ja epäoikeutet- tua. Sota ja väkivalta ovat vastustettavia silloin kun ne puuttuvat vastaitseenäistyneiden maiden it- semääräämisoikeuteen tai vetävät ne blokkikiistoihin missä niillä ei ole omia intressejä. Sota on vastustettavaa myös silloin kun siinä on mukana ydinaseiden käyttämisen uhka, mikä myös helposti levittäisi konfliktin vaikutukset myös varsinaisen kiistan ulkopuolisiin maihin.²¹⁶

Väkivalta on sen sijaan paitsi oikeutettua, myös sankarillista silloin kun kyse on kolonialismin ja imperialismin ikeen voittamisesta. Algerian kansan taistelua kuvaillaan sankarilliseksi useassakin puheessa.²¹⁷ Esimerkiksi Titon puheessa kuvataan toisessa kohtaa Algerian itsenäistymistaistelua sanaparilla ”*heroic struggle*”, mutta toisaalta sanotaan kaiken sodan olevan epäoikeutettua: ”*World peace is indivisible and, accordingly, wars are equally dangerous...*”²¹⁸ Algeria ei ole ainoa taistelu jota pidetään sankarillisena, myös esimerkiksi Angola ja Tunisian taistelu Ranskaa vastaan Bizertassa kuvataan selkein hyvä-paha -jaotteluiin.²¹⁹ Ainoa keino miten anakronistisen ja tuomittavan sodan, ja toisaalta sankarillisen itsenäisyystaistelun ristiriidan voi kiertää, on sodan ja muun väkivallan erottaminen. Sota liikkeen määrittelemänä ei koske siis vieraan valloittajan poistamiseen ja kolo- nialismin alta itsenäistymiseen liittyvää väkivaltaa. Sota on jotain kahden valtion välillä tapahtuvaa, kolonialismin vastainen taistelu taas oikeudenmukaisen tilanteen palauttamista ja vieraan elementin karkottamista jossa väkivaltakin on oikeutettua. Väkivalta kolonialistia vastaan on väkivaltaa rau- han puolesta.

²¹⁵ Cairo Report, 1961. Belgrad Declaration, 1961

²¹⁶ Tulkinta julistuksesta. Belgrad Declaration, 1961.

²¹⁷ Esimerkiksi Bourguiba, 75 ”*heroic fight*” myös Salaam, 130. Sowayel, 133. Mahendra, 139. Sihanouk, 189. BC, 1961.

²¹⁸ Tito, Algeriasta 159, sodista, 165. *ibid.*

²¹⁹ Belgrad Declaration, osa III, kohdat 4 ja 6. Esimerkkejä puheista, Angola: Daoud Khan, 84. Nehru, 115. Sihanouk, 190. Tunisia: Bourguiba, 75. Selassie, 95. Tito, 159. BC, 1961. Myös muita vastaavia konflikteja kuvattiin samantyyppi- sesti.

Jotta samanaikainen sodan tuomitseminen ja väkivallan hyväksyminen olisi mahdollista, täytyy itsenäisyystaistelu ja antikolonialistinen väkivalta sitoutumattomien argumentaatiosta erottaa perinteisemmästä sodankäynnistä. Toisiinsa kiinteästi liitetyt termit määritellään uudestaan toisistaan poikkeavina ja sävyiltään erilaisina.²²⁰ Lisäksi, vaikka puheissa sota on vaarallista, anakronistista ja tuomittavaa, muodostaa kolonialismi rauhan antiteesin, eikä rauha ole todella mahdollista ennen kuin kolonialismi on hävitetty. Kolonialismia vastaan kohdistettu väkivalta käsitteellistetään siis oikeastaan rauhan puolella olevaksi väkivallaksi. Toisaalta vähemmistöjen käymää sissisotaa tai itsenäisyyspyrkimyksiä ei hyväksytä. Syntyvän ristiriitaisen tilanteen ratkaisee neokolonialismin käsite ja toisaalta itsemääräämisoikeus jonain ensisijaisesti valtioille, ei niinkään kansoille kuuluva.

Rauha oli instrumentaalista, sitä tarvittiin oman taloudellisen ja sotilaallisen kapasiteetin kasvattamiseksi. Kehitys oli prioriteetti ja blokkipolitiikka asevarusteluineen haitta sille. 1960-luvun tilanteessa suurimman osan Belgradiin osallistuneista maista olisi ollut mahdotonta vastustaa vahvemman valtion hyökkäystä tai puolustaa olemassaoloaan sotilaallisesti. Lisäksi suuri osa valtioista oli hallinnolliselta kapasiteetiltaan puutteellisia ja sisäisesti ja hajanaisia ja heikkoja. Niille oli tärkeämpää suunnata kapasiteettinsa muualle kuin sotilasmenojen kasvattamiseen. Kuten myöhempi kylmän sodan kehitys osoittikin, valtioiden heikkous teki niistä myös alttiita kylmän sodan arvovaltaisteluarenaksi joutumiselle. Rauha oli väliaikainen tila jonka oli tarkoitus luoda valtion rakentamiselle suotuisa ympäristö. Toisaalta itsenäisyysotien oikeuttamisen taustalla on todennäköisesti myös solidaarisuus muita, vielä itsenäisyydestään taistelevia maita kohtaan.

5.3. Länsivastainen konferenssi?

5.3.1. Suhtautuminen länteen erottavana tekijänä

Suurin osa julistuksessa nimeltä mainituista kolonialismin edustajista kuului länsiblokkiin. On sanottu että antikolonialismi ja länsivastaisuus olivat molemmat sisäänrakennettuina sitoutumattomuuspolitiikassa.²²¹ Tämän luvun tarkoituksena onkin selvittää miten paljon länsivastaisuutta löytyy Belgradin konferenssin dokumenteista ja puheista. Länsivastaisuudesta puhutaan tutkimuskirjallisuudessa usein sen kummemmin termiä avaamatta, mutta tarkennettakoon, mitä tässä yhteydessä tarkoitetaan länsivastaisuudella. Vaikka joskus termiä siinä mielessä käytettäisiinkin, länsivastai-

²²⁰ Erottaminen kuuluu sekini Perelmanin kuvaamiin todellisuuden rakenteeseen perustuviin pääargumentaatiotapoihin. Perelman, 2007, 110.

²²¹ Tassin, 2005, 158.

suudeksi ei riitä, jos arvostelee jotakin yksittäistä valtiota yksittäistapauksesta. Joskus joku esimerkiksi arvostelee Intian politiikkaa, siitä ei voi vetää johtopäätöstä Etelä-Aasia -vastaisuudesta. Tietysti joissain tapauksessa valmis vastakkainasetteluasetelma, kuten blokkipolitiikassa, voisi viitata siihen, että vaikka arvosteltaisiin yksittäistapausta, lähtökohtana on koko vastapuolen negatiivinen kuvaus. Tällaisten linkkien tekeminen vaatii kuitenkin varsin pitkälle menevää tulkintaa, eikä se tässä tapauksessa ole mielekäästä. Länsivastaisuutta määrittää tässä kaksi pääpiirrettä: Ensinnäkin lännen kuvaaminen monoliittisena kokonaisuutena²²², ja länteen kuuluvien valtioiden motiivien ja tavoitteiden yleistäminen koskemaan koko ryhmää, toiseksi tämän monoliittisen lännen kuvaaminen negatiivisten piirteiden kautta ja positiivisten piirteiden kieltäminen sen määrittelyinä.

Lähteiden perusteella vaikuttaa siltä, että varsinaisista loppudokumenteista suoraa länsivastaisuutta tai rasismia ei löydy, mutta piilotellumpia viittauksia ja yksittäisiin (usein kolonialismiin liittyviin) kysymyksiin puuttumista kyllä. Puheissa muutamien avoimesti länsivastaisten ja antikolonialististen johtajien puheista löytyy paitsi suoria mainintoja tietyistä maista, myös yleisen vihamielistä kuvailua lännestä ja lännen ulkopolitiikasta. Loppudokumentteja ja puheita on siksi käsiteltävä jossain määrin erillisinä. Vaikuttaa siltä, että liikkeen sisällä on ollut erimielisyyksiä siitä, onko esimerkiksi yksittäisten maiden kritisoiminen pelkkää turhaa provokaatiota vai välttämätöntä rehellisyyttä. Loppudokumenttien perusteella näyttää siltä, että maltillisten ja pragmatistien ryhmä oli avoimesti länsivastaisia voimakkaampi. Silloinkin kun loppudokumenteissa viitataan esimerkiksi Palestiinaan tai Algeriaan, sävy on tiettyjä puheita sovinnollisempi ja neutraalimpi.

Tässä luvussa on keskitytty molempien blokkien sijaan suhteeseen länsimaihin, koska se tulee huomattavasti enemmän etualalle sekä tutkimuskirjallisuudessa että lähdeaineistossa. Länsimaat olivat liikkeen maiden huomattavimpia kauppakumppaneita²²³ ja entisiä siirtomaaisäntiä. Neuvostoliitostakin puhutaan puheissa, mutta huomattavasti vähemmän. Usein kumpaakaan suurvalloista ei mainita nimeltä vaan puhutaan vain suurvalloista tai kiistan pääosapuolista. Tärkein kysymys, missä Neuvostoliiton toimintaan puututaan, on Neuvostoliiton päätös aloittaa uudelleen ydinkokeet. Tätä päätöstä kuvaillaan useissa puheissa negatiivisin sävyin.²²⁴ Myös Neuvostoliiton ehdotusta YK:n

²²² Kaikissa tapauksissa ei tosin välttämättä käytetä termiä länsi, joten olen laskenut tähän myös ne, joissa muuten kuvattava ryhmä on tarpeeksi selvästi liitetty länteen, esimerkiksi entiset siirtomaavallat, teollisuusvaltiot tms. kuvauksella. Tietysti tämä rinnastus ei ole yksiselitteinen, koska länsiblokkiin kuului myös maita joilla ei ollut ollut siirtomaita. Tällaisessa tapauksessa kun ei puhuta suoraan koko lännestä, onkin kiinnitetty erityistä huomiota muihin yleistäviin negatiivisiin, esimerkiksi puhuttaessa kapitalismista tms.

²²³ "...the bulk of the developing world's economic transactions has always been with the Western industrial states." Mortimer, 1984, 4.

²²⁴ "The decision [to resume nuclear tests] shocked me just as it shocked world public opinion." Nasser, 47. Muita esimerkkejä Nkrumah, 100. Nehru 113–114. Salaam, 132. Tito, 156. Bandanaraike, 178. Hassan II, 202. *ibid.*

sihteeristön kolmijaosta pidetään osissa puheista tehottomana.²²⁵ Jotkut tosin kannattavat huomattavan samanlaista rakennetta²²⁶, mutta eivät silloin mainitse, että kyse on Neuvostoliiton ehdotuksesta.²²⁷ Länsivastaisempien johtajien puheista ei löydy negatiivisia viittauksia Neuvostoliittoon.

Yksi puheissa kiistaa herättänyt kysymys oli se tulisiko maita suoraan nimetä ja tuomita, *name names*. Useimmiten tämä viittaa juuri länsiblokkiin kuuluviin valtioihin. Kuuban Dorticosen mukaan taistelu kolonialismia vastaan ei voi olla tehokasta jos se hukutetaan diplomaattiseen kielenkäyttöön. Täytyy esittää konkreettisia esimerkkejä.²²⁸ Kolonialisti täytyy nimetä:

*For example, when we consider problems relating to the struggle against colonialism, neo-colonialism and imperialism, we shall inevitably have to refer to imperialist and colonialist Governments and countries, and it will be impossible to refrain from mentioning these countries when we point and accusing finger at them.*²²⁹

Kambodžhan Sihanouk on päinvastaista mieltä. Kolonialistien ja vastustajien nimeäminen ja tuomitseminen tekee tilanteen pahemmaksi. Kasvojen menettäminen vain saa nämä valtiot pitämään väärästä toiminnastaan ja arvoistaan entistä tiukemmin kiinni.²³⁰ Myös Nehrun mielestä maiden tuomitseminen ei auta rauhan asiaa:

*It will do us no good, I think, if we start condemning this country or that country... We want to win over and to influence and induce them to follow the path of peace, and if we denounce the countries then we cannot influence them, whatever else we can do.*²³¹

Nehrun mukaan maiden tuomitseminen vain ärsyttää niitä, ja estää näiden maiden voittamisen sitoutumattomien asialle. Lännen kuvaamistavat voi asettaa puheissa samoihin kolmeen ryhmän, jotka alussa asetettiin tulkinnan helpottamiseksi. Länsivastaiset puhuvat länneistä muita enemmän, mo-

²²⁵ Kolmijako: pääsihteerin sijaan veto-oikeudelliset edustajat jokaisesta ryhmästä (itä-länsi-sitoutumattomat). Arnold, 1989, 51. Vastaan olivat esimerkiksi Mahendra, 142. Bandanaraike, 179. Adoula, 247. BC, 1961.

²²⁶ Neuvostoliiton ehdotukseen verrattuna ero on siinä, että edelleen pääsihteereitä olisi vain yksi, mutta pääsihteerin alla olisi apulaispääsihteereitä kolmesta ryhmästä, tai vaihtoehtoisesti laajemmin. (Titon ehdotuksessa oli 5 apulaispääsihteeriä, 168. *ibid.*)

²²⁷ Apulaispääsihteerien puolesta olivat esimerkiksi Nkrumah, 105. Keita, 211. Lansana, 225. BC, 1961.

²²⁸ Dorticos, 120. *ibid.*

²²⁹ Dorticos, 127. *ibid.*

²³⁰ Sihanouk, 184–185. *ibid.*

²³¹ Nehru, 115. *ibid.*

noliittisena ja negatiivisena. Imperialismi, kapitalismi, sota ja länsi ovat erottamattomia osia samaa kokonaisuutta. Lännen instituutiot on rakennettu verellä ja kyyneleillä.²³²

Pragmatistit puhuvat vähän lännestä ja käyttävät useammin esimerkiksi termiä teollisuusvaltiot, ja rikkovat monoliittisen lännen eri ryhmiin: kolonialisteihin, talousihmisiin, blokkipoliitikkoihin ja tavallisiin ihmisiin. Tito esimerkiksi sanoo varsinaisessa puheessaan suoraan, että myös blokkeihin kuuluvien valtioiden tavalliset kansalaiset ovat liikkeen liittolaisia:

*In their peaceful policies the representatives of non-aligned countries can rely not only upon the peoples of their own countries but also upon peace-loving countries throughout the world, including peoples of countries belonging to blocs.*²³³

Pragmatistien retoriikassa länsi ei ole enää monoliittinen tai yksinomaan negatiivinen, vaan koostuu sekä negatiivisista (kolonialismi/neokolonialismi/sodanlietsojat), että positiivisista (rauhantahtoiset kansalaiset/poliitikot) voimista. Sitoutumattomat maat kuvataan kaikkien tavallisten ihmisten, myös liittoutuneiden maiden kansalaisten, asialla ollessaan blokkipoliitiikkaa vastaan:

*This conviction [increasing tensions are rising from the division into blocs] is also shared by the broadest masses of people, regardless of whether they are inside or outside the blocs...*²³⁴

Sovittelijat taas käyttävät vähemmän negatiivisia, tai jopa positiivisia termejä lännestä. Nepalín kuningas Mahendra huomauttaa, että kolonialistejakin on eriasteisia: vaikka Iso-Britannia oli yksi ensimmäisistä jotka alistivat ihmisiä, se oli myös ensimmäisiä maita joka päätti vapauttaa nämä. U Nu mukaan vaikka kaikki konferenssiin osallistuneet olisivat samaa mieltä kolonialismin ja rasismín pahuudesta, on oltava varovainen, ettei synny uusia ongelmia ja jännitteitä. Kolonialismista ja rasismista pitää päästä eroon, mutta ei saa ryhtyä koston tielle.²³⁵

Rasismi muodostaakin yhden merkittävän vastustamisen aiheen. Rasismi, erityisesti Etelä-Afrikassa mutta myös kolonialismin taustalla vaikuttavana ideologiana, tuomitaan yksiselitteisesti.²³⁶ Rasismín tuomitsevassa retoriikassa vältetään kuitenkin käännteistä rasismia. Toiset muistuttavatkin, että rasismi ei ole oikeutettua rasismín vastustamisessa:

²³² Dorticós, 120, 122. Jawad, 144–145, 147. *ibid.*

²³³ Tito, 153. *ibid.*

²³⁴ Titon avauspuheenvuoro, 19. BC, 1961.

²³⁵ U Nu, 70. Mahendra, 139. *ibid.*

²³⁶ Esimerkiksi Nasser, 48. Selassie, 91–92. Sowayel, 135–136. Tito, 159. Hassan II, 206. *ibid.*

*If, therefore, the continuing intransigence of the rulers in certain parts of the world, especially in Africa, cause righteous indignation and anger, we should resist any temptation to brand all the white races as evil merely because these rulers happen to be white.*²³⁷

Ihmisten väliseen tasa-arvoon ja rasismiin jyrkkään tuomitsemiseen perustuva retoriikka ei olisikaan sopinut hyvin yhteen valkoisesta rodusta puhumisen kanssa. Valkoisesta rodusta ei puhuta. Vaikka esimerkiksi Sudanin Ibrahim Abboud puhuukin valkoisen miehen hybridisestä rasismista syynä, hän yhdistää tämän selkeästi Etelä-Afrikan ja Rhodesian tilanteeseen.²³⁸

Se, missä määrin Belgrad oli länsivastainen, on kysymys johon ei voi vastata yksiselitteisesti. Konferenssiin osallistui länsivastaisena pidettäviä maita, mutta myös maita, joiden retoriikassa ei ollut selviä länsivastaisia piirteitä. Maltillisemmilla ja pragmatisteilla oli suhteellinen enemmistö, joten loppudokumenttien sävy ei ollut länsivastaiseksi kuvailtava, vaikka länteen kuuluvien maiden asioiden puututaankin silloin kun kyse on kolonialismista. On myös huomattavaa, että monissa puheissa korostetaan että maat ovat maailman ihmisten enemmistön puolella. Tästä voisi päätellä, että varsinaisesti länsimaiden tavalliset kansalaiset eivät olleet ensisijaisia vihollisia, vaan esimerkiksi suuryritykset, kolonialistiset viranomaiset ja tietyt hallitukset. Monet viittaukset esimerkiksi maiden sisäisiin asioihin puuttumisesta tai taloudellisesta painostuksesta ovat lisäksi hyvin epämääräisiä ja tulkinnanvaraisia. Kyseessä olivat kuitenkin poliittisesti ja taloudellisesti heikot maat, jotka eivät voineet odottaa pystyvänsä sanelemaan suurvaltojen politiikkaa. Kauppasuhteiden ja kehitysavun kautta ne olivat myös riippuvaisia länsimaista.²³⁹

5.3.2. Länsimaiden suhtautuminen

Kun edellisessä alaotsikossa kysyttiin oliko sitoutumattomien ensimmäinen konferenssi länsivastainen, lienee tasapuolista tarkkailla suhtautumista myös toiseen suuntaan. Länsiblokin tärkeimmän valtion, Yhdysvaltojen suhtautuminen sitoutumattomuuspolitiikkaan ja myöhemmin liikkeeseen onkin ollut vaihteleva, ignoroimisesta jyrkkään tuomitsemiseen ja pragmaattiseen välinpitämättömyyteen. Tämä on riippunut suurelta osin siitä, miten blokkien ulkopuolelle jättäytymistä on tulkittu ja toisaalta, miten tärkeänä Euroopan ulkopuolisia valtioita on pidetty.²⁴⁰ Yhdysvaltain 1950-luvun sotilasliittojen rakentamisen ajan ulkoministeri John Foster Dulles kuvasi sitoutumattomuus-

²³⁷ U Nu, 70. Myös esimerkiksi Sihanouk, 191. *ibid.*

²³⁸ Titon avajaispuhe, 19. Abboud, 58–59. *ibid.*

²³⁹ Kauppasuhteista Mortimer, 1984, 4. Kolmannen mailman maiden ristiriitaisesta suhtautumisesta länteen esim. Ayoob, 1995, 73–75.

²⁴⁰ Lundestad, 2005, 47–53.

politiikkaa moraalittomaksi ideologisin perustein.²⁴¹ Jos konflikti kommunismin ja kapitalismin välillä muodosti maailman tärkeimmän kamppailun, jossa vastapuolen voittaminen olisi kaikille huono asia, oli ulkopuoliseksi jättäytyminen sama asia kuin vihollisen avustaminen. 1960-luvulla kiinnostuksen laajennuttua myös Euroopan ulkopuolelle, suhtautuminen kolmanteen maailmaan muuttui pragmaattisemmaksi. Ulkopuolisena pysyminen nähtiin parempana kuin vastapuolelle liittyminen.²⁴²

Yhtenä pääsyynä Sitoutumattomien maiden liikkeen syntymiselle ja sen blokkipolitiikan vastaisuu-
delle on esitetty se, että suurvallat ja sitoutumattomat maat tulkitsivat kylmän sodan politiikkaa eri tavalla. Siinä missä suurvallat näkivät ideologisen taistelun maailman tulevaisuudesta, sitoutumattomat maat näkivät valtopolitiikkaa.²⁴³ Useimmiten tämä valtopoliittinen taistelu tarkoitti lisäksi entisille siirtomaille vain lisää ulkopuolista vaikutusta niiden sisäisiin asioihin, pahimmillaan sitä, että suurvallat kävivät keskinäistä arvovaltataisteluaan niiden maaperällä. Länsiblokin johtava ulkopoliittinen suuntaus oli toisaalta kuitenkin realismi ja balance of power –ajattelu, joka vältti ideologiaa ulkopoliitiikan ohjaajana.²⁴⁴ Ideologiset arvioinnit siis tuskin pelkästään ohjasivat länsimaidenkaan ulkopoliitiikkaa. Käytännön ulkopoliitiikka tietysti harvoin on puhtaasti yhden teorian mukais-
ta.

Aluksi suurvallat eivät osoittaneet suurta kiinnostusta sitoutumattomuuspolitiikan suhteen. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto kumpikaan eivät halunneet hyväksyä ajatusta kolmannesta vaihtoehdosta vaan pitivät sitä opportunistina.²⁴⁵ Yksi pääsyy länsimaiden negatiiviselle suhtautumiselle sitoutumattomuuspolitiikan alkuvaiheessa oli krooninen epäluulo Neuvostoliiton vaikutuspiirin kasvusta. Ajateltiin, että länsiblokin ulkopuolelle jääminen jätti Neuvostoliitolle avoimet ovet. Erilaisissa projekteissa panafrikanismista sitoutumattomuuteen nähtiin ainakin välillinen neuvostoliiton vaikutus. Toinen syy sitoutumattomuuspolitiikan väärinymmärtämiselle oli maiden motiivien ja tilanteen ymmärtäminen väärin. Neuvostoliiton myötäilyn ja antikolonialismin takana olivat useimmiten enemmänkin itsemääräämistarve ja nationalismi kuin jyrkkä länsivastaisuus. Maat halusivat säilyttää itsenäisyytensä ja itsekunnioituksensa pysymällä blokkien ulkopuolella.²⁴⁶

²⁴¹ Arnold, 1989, 44–46. Lundestad, 2005, s. 52. “old-fashioned”, “shortsighted”, “immoral”.

²⁴² Arnold, 1989, 44–46. Handel, 1981, s. 191.

²⁴³ Arnold, 1989, 47.

²⁴⁴ Balance of power –ajattelusta Britanniassa Lane, 2003.

²⁴⁵ Arnold, 1989, 44–45, Lundestad, 2005, 39, 52.

²⁴⁶ Pelko itsenäisyyden menettämisestä on nähty jopa pääasiallisena syynä maiden yhteistoiminnalle: “The genesis of the Third World...lies in the fear of domination.” Arnold, 1989, 9.

1960-luvun alussa sitoutumattomuus kuitenkin hiljalleen hyväksyttiin, ja 60-luvun lopulla sitä pidettiin jo kesytettynä. Yhdysvaltain ja esimerkiksi Iso-Britanniankin suhtautuminen sitoutumattomuuspolitiikkaan muuttui pragmaattisemmaksi.²⁴⁷ Tiiviin bipolaarisen kilpailuasetelman aikana suurvalloille on mielekkäämpää pitää sitoutumattomat valtiot sitoutumattomina kuin päästää ne toiseen blokkiin.²⁴⁸

5.4. Taloudellinen eriarvoisuus

Sitoutumattomien maiden liikettä on verrattu ammattiyhdistysliikkeeseen: oli tehokkaampaa yhdistää voimat kun tarkoitus oli ajaa omia etuja kansainvälisessä yhteisössä.²⁴⁹ Taloudellisissa kysymyksissä tämä on varsin osuva vertauskuva etenkin liikkeen myöhemmissä vaiheissa. Talouskysymyksille annettu tila konferensseissa kasvoi Belgradin jälkeen ja liikkeen 70-luku tunnetaankin ennen kaikkea uuden kansainvälisen talousjärjestelmän (*New International Economic Order*) vaatimuksesta.²⁵⁰ Myös YK:n kehitys- ja kauppakonferenssi UNCTADin synty uusien valtioiden vaatimuksesta 1964 kertoo painostuksesta ja kolmannen maailman yleiskokousenemmistöstä olleen jotain hyötyä.²⁵¹ Belgradin konferenssissa talous on vielä verraten pienessä osassa, mutta se muodostaa jo oman selkeän osakokonaisuutensa. Loppujulistuksessa on muutama maininta taloudesta, ja talous liitetään myös osaksi totaalisen aseistariisunnan perusteita ja oikeudenmukaisen kansainvälisen tilanteen kuvausta. Puheissa taloudesta puhutaan vielä enemmän, useimmiten kehityskysymyksen yhteydessä.

Taloudesta puhutaan Belgradin julistuksessa vähemmän kuin Bandungin loppulausumassa. Yhteistä näille molemmille on se, että taloudesta esitetään verraten paljon myös konkreettisia ehdotuksia. Belgradissa talous on YK:n rakenteen ja aseistariisunnan lisäksi eniten konkreettisia ehdotuksia sisältänyt osa-alue. Kuten aseistariisunnankin tapauksessa, tärkeimmäksi muutoskohteeksi ja ratkaisun avaimien haltijaksi nähdään YK. Taloudellisen, teollisen ja maatalouden kasvavan kuilun kuromiseksi ehdotettuihin ratkaisuihin kuuluu ehdotus YK:n uuden rahaston, *United Nations Capital Development Fund*, perustamisesta. Alkutuotannon hintavaihteluille toivotaan tarkempaa kontrollia. Pidettäväksi ehdotetaan kehittyvien maiden oma talouskonferenssi. Lisäksi vaaditaan maille itsel-

²⁴⁷ Lundestad, 2005, 53.

²⁴⁸ Handel, 1981, 191.

²⁴⁹ Mortimer, 1984, 3.

²⁵⁰ *Third World Without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement, Volume 1, 1978.* NIEOsta lisää esimerkiksi Mortimer, 43–71.

²⁵¹ UNCTADin syntymiseen oli Mortimerin mukaan yhtenä tärkeänä syynä juuri Belgradin konferenssi. Belgradin jälkeisessä YK:n yleisistunnossa maat esittivät vastaavan talouskonferenssin järjestämistä. Mortimer, 1984, 15.

leen kontrollia kehitysapuvarojen käytöstä.²⁵² Talous tulee esille myös siinä, että rauhanomaisen rinnakkaiselon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden (minkä senkin voisi ajatella viittaavan myös taloudellisen epätasa-arvoisuuden poistamiseen) lisäksi viitataan vaurauden (*prosperity*) edistämiseen. Uusi maailmanjärjestys perustuu vapaudelle, tasa-arvolle ja vaurautta edistävälle sosiaaliselle oikeudenmukaisuudelle.²⁵³

Puheissa taloutta lähestytään kolmesta päänäkökulmasta: taloudellisen eriarvoisuuden ja kolonialismin yhteys, aseistariisuntapolitiikan ja kehitysavun yhteys, kehitysapu ja alikehittyneiden²⁵⁴ maiden tilanne ja sen mahdolliset ratkaisut. Taloudellinen eriarvoisuus nähdään kolonialismin aiheuttamaksi ja sitä kautta entiset siirtomaaisännät velvollisiksi rahalliseen apuun. Kasvavien sotilasmenojen taas katsotaan olevan pois kehitysavusta. Siinä missä aseisiin käytetty raha suoraan huonontaa maailmantilannetta ja lisää sodan uhkaa, olisi näiden rahojen käyttö kehitysapuun myös sijoitus rauhanomaisempaan maailmaan. Taustalla on ajatus yhteydestä taloudellisen eriarvoisuuden ja konfliktien välillä. Kehitysavusta ja tulevaisuuden mahdollisuuksista puhutaan yleisemminkin. Ehdollinen kehitysapu tuomitaan, mutta rauhanomaisen ja oikeudenmukaisen tulevaisuuden maailman syntymisen katsotaan olevan riippuvainen taloudellisen tilanteen tasa-arvoistumisesta. Nämä yleiset ajatukset löytyvät lähes kaikista puheista, mutta eroja löytyy kun katsotaan tarkempia tulkin-toja ja parannusehdotuksia.

Taloudellinen eriarvoisuus liitetään puheiden tapaan myös loppujulistuksessa kolonialismin perintöön:

*...efforts should be made to remove economic imbalance inherited from colonialism and imperialism...demand that the fruits of the scientific and technological revolution be applied in all fields of economic development to hasten the achievement of international social justice.*²⁵⁵

Taloudellinen eriarvoisuus johtuu puheidenkin mukaan pääasiassa kolonialismista. Kolonialismi keskeytti ja esti maiden kehityksen. Rivien välissä siis on ajatus sekä siitä, että ilman kolonialismia tilanne olisi tasa-arvoisempi ja että kolonialismin vaikutus siirtomaisen talouteen oli pelkästään

²⁵² Belgrad Declaration, osa III, kohdat 21–23. Kehittyvien maiden talouskonferenssi järjestettiin alle vuotta myöhemmin Kairossa, Cairo Declaration of Developing Countries, mutta se ei kerännyt yhtä arvovaltaisia osallistujia ja suurta huomiota kuin Belgrad, Willets, 1978, 27.

²⁵³ Belgrad Declaration, 1961, osa I.

²⁵⁴ Nykyään pidettäisiin epäkorrektina puhua alikehittyneistä maista kehitys-termin konnotaatiot kyseenalaistaneen keskustelun jälkeen. Alikehittyneet (under-developed) on kuitenkin maiden oma, yleisesti käytetty termi, joka toistuu lähes joka puheessa.

²⁵⁵ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohta 21. Alleviivaus lisätty.

negatiivinen.²⁵⁶ Kolonialismi-termin sävyn muuttaminen negatiiviseksi jatkuu myös talouskeskustelun yhteydessä. Myös neokolonialismi ja talous liitetään toisiinsa, talous muodostaa neokolonialistien pääasiallisen keinon pyrkiä kontrolloimaan entisiä siirtomaita.²⁵⁷

Talousliittoihin suhtaudutaan epäluuloisesti. Talousliittojen katsotaan olevan alikehittyneille maille negatiivinen asia, koska ne sulkevat ne ulkopuolelle ja näin rakentavat lisää esteitä niille jo muutenkin epäsuotuisassa maailmantaloudessa.²⁵⁸ Kaikissa maininnoissa, missä arvostellaan talousliittoja, ei puututa nimeltä mihinkään konkreettisiin esimerkkeihin. Toisaalta esimerkiksi Tito esittää ongelmana kaikki lännen ja idän talousliitot joilla on yhteys blokkeihin SEV:istä OECD:hen.²⁵⁹ Loppujulistuksessa puhutaan tulkinnanvaraisesti teollisuusmaiden taloudellisten blokkien haitallisuudesta.²⁶⁰

Yksi puheiden pääteeseistä on asevarusteluun ja kehitysapuun käytettyjen varojen suhteeton ero ja asevarusteluun käytettyjen varojen suuntaaminen kehitysapuun parempana vaihtoehtona. Jos aseistariisuntapolitiikalla saataisiin vähennettyä asevarusteluun käytettyjä varoja, ainakin osan niistä voisi suunnata köyhempien valtioiden kehittämiseen.²⁶¹ Asevarustelu ei ole moraalitonta pelkästään siksi, että se lisää maailmantilanteen epävarmuutta ja sodan uhkaa. Asevarustelu on moraalitonta myös siksi, että siihen käytetyt valtavat rahamäärät voisi käyttää maailman heikoimpien auttamiseen:

*Vast sums of money that are expended in manufacturing these weapons of destruction could usefully be spent on social and economic development in various countries of the world.*²⁶²

Tätä konkretisoidaan myös käytännön esimerkeillä: Nkrumahin ja Titon mukaan yksi kymmenesosa asevarusteluun käytetyistä varoista riittäisi kaikkien vähemmän kehittyneiden valtioiden nostamiseen köyhyydestä.²⁶³ Marokon Hassan II:n mukaan tähän tarvittaisiin kolmasosa asevarusteluun käytetyistä varoista.²⁶⁴

²⁵⁶ Esimerkiksi Nasser, 50. Daoud Khan, 81. Selassie, 93. Mahendra, 140. Tito, 154, 156. BC, 1961.

²⁵⁷ Esimerkiksi Sukarno, 32. Nasser, 48. Abboud, 76. Dorticós, 127. Tito, 162. *ibid.*

²⁵⁸ Esimerkiksi Titon avauspuheenvuoro, 20. Tito, 162–163. Nasser, 48. Abboud, 64. *ibid.*

²⁵⁹ Tito, 162–163. *ibid.*

²⁶⁰ Belgrad Declaration, osa III, kohta 22.

²⁶¹ Suora yhteys asevarusteluun käytetyn rahan ja kehitysavun välillä vedetään esimerkiksi seuraavissa puheissa: Sukarno, 37–38. Nasser, 50. Selassie, 93–94. Dorticós, 123. Bandanaraike, 180. Seyful, 242. BC, 1961.

²⁶² Bandanaraike, 178. *ibid.*

²⁶³ Nkrumah, 100. Tito, 162. *ibid.*

²⁶⁴ Hassan II, 202. *ibid.*

Maiden heikko taloudellinen asema tunnustetaan yleisesti. Käytetyin termi kuvaamaan niiden tilannetta on alikehittynyt, *under-developed*. Koska kolonialismi nähdään taloudellisten erojen pääasiallisena aiheuttajana, kehittyneitä (lännen) teollisuusmaita pidetään velvollisena auttamaan entisten kolonioiden kehityksessä. Kehitysavun ehdollisuutta kuitenkin vastustetaan. Ehdollinen kehitysapu nähdään vain uutena keinona kontrolloida heikkoja ja alikehittyneitä maita. Ehdollinen kehitysapu rikkoo myös itsemääräämismääriä.²⁶⁵ Perinteisen kehitysavun lisäksi YK:n halutaan puuttuvan taloudelliseen eriarvoisuuteen tiukemmin. Tärkeä osa tätä on ehdotettu uusi YK:n kehitysrahasto.²⁶⁶ Toisaalta monet korostavat että ensisijainen vastuu kehityksestä on mailla itsellään.²⁶⁷ Kehitysapu ei ole kuitenkaan välttämättä vain velvollisuus vaan lopulta kaikille hyödyksi. Sukarno kuvaa puheessaan alikehittyneiden maiden taloudellisen kasvun olevan lopulta hyödyllistä myös länsimaille uusien markkinoiden avautuessa. Yhteistyöstä saatu etu on toisten selkänahasta revittyä suurempi.²⁶⁸ Taloudellinen epätasa-arvo nähdään myös uhkana rauhalle. Talousteema yhdistyy näin antikolonialismin lisäksi myös rauhanpolitiikkaan.²⁶⁹ Taloudellisen tasa-arvon saavuttaminen olisi kaikkien maiden etu.

Talous yhdistyy siis argumentaatioissa sekä blokkipolitiikkaan esimerkiksi maat ulkopuolelle jättävien talousliittojen yhteydessä, että esimerkiksi kehitysapuun. Kolonialismi nähdään heikon kehitystason ensimmäisenä syynä. Blokkipolitiikan kuitenkin nähdään olevan syynä tilanteen jatkumiselle, koska niin suuri osa vauraampien maiden varoista käytetään kehitysavun sijaan asevarusteluun. Taloudellisen eriarvoisuuden nähdään myös muodostavan suurvaltojen ydinasevarustelun ja kolonialismin lisäksi merkittävän uhan turvallisuudelle. Vaikka muutamissa puheissa puhutaankin maiden omasta vastuusta talouden kehittämiseksi, tulee pääargumenteissa selväksi, että niiden kehitys nähdään merkittävästi kansainvälisestä tilanteesta ja toiminnasta riippuvaisena. Myös talous on osa keskinäisriippuvuuden määrittämää maailmaa.

Talouden suhteen suurin osa argumenteista perustuu joko syy-seuraussuhteisiin tai velvollisuusajatteluun. Itse talouden perustoimintaa ei pyritä muuttamaan tai tulkitsemaan termejä uudestaan. Maat haluavat lähinnä parantaa omaa talouttaan sekä asemaansa olemassa olevassa kansainvälisessä talousjärjestelmässä. Kehitystä pidetään tavoitteena ja materiaalista hyvinvointia ihanteena. Suurin osa

²⁶⁵ Belgrad Declaration, osa III, kohta 23. Puheista esimerkiksi Nasser, 48. Abboud, 65. Dorticos, 120. Jawad, 151. Tito, 162. BC, 1961.

²⁶⁶ Belgrad Declaration, osa III, kohta 21. Puheista esimerkiksi Haile Selassie, 93. Tito, 162. BC, 1961. UNCTADista ja miksi sen synty oli juuri kolmannen maailman yhteisen painostuksen ansiota Mortimer, 1984, 15–18.

²⁶⁷ Esimerkiksi Bourguiba, 79. Nehru, 114. Sihanouk, 188. BC, 1961.

²⁶⁸ Sukarno, 31. *ibid.*

²⁶⁹ Esimerkiksi Abboud, 59, 63. Selassie, 86. Nkrumah, 103. Mahendra, 140. Bandanaraike, 180. *ibid.*

talousargumentaatiosta liittyy kehitysapuun. Sen pohjana on argumentti kolonialismin ja alikehityksen välillä olevasta syy-seuraussuhteesta. Ollakseen vakuuttava, tämä argumentti tarvitsee pohjalleen ajatuksen kolonialismin negatiivisesta merkityksestä. Tämän syy-seuraussuhteen pohjalta syntyy velvollisuus epäoikeudenmukaisuuden aiheuttaneille valtioille korjata tilanne. Koska kehitysapu on oikeastaan jälkien korjaamista, vastavuoroisuuden odottaminen (ehdollinen kehitysapu) tulee epäoikeudenmukaiseksi.

Talouden merkitys laajasti ottaen ulkopoliitikassa nousi toisen maailmansodan jälkeen. Erilaisten taloudellisten sanktioiden ja kannusteiden käyttö ulkopoliitiikan välineenä on lisääntynyt jatkuvasti.²⁷⁰ Belgradin sihteeri Leo Mates esittääkin myöhemmässä teoksessaan *Nonalignment*, että myös tästä syystä taloudellisen vahvuuden saavuttaminen ja kehitys oli maiden ensimmäisenä prioriteettina. Matesin mukaan maat eivät olleet heikkoja vain sotilaalliselle vaan myös taloudelliselle vaikuttamiselle.²⁷¹ Talous ei pelkästään ollut hyödyllistä sotilaallisen vahvuuden saavuttamiseksi, taloudellista heikkoutta tuli välttää myös muiden vaikutuksen minimoimiseksi. Maita määritti perustavasti niiden taloudellinen heikkous ja alikehitys, jotka vaikuttivat niiden heikkoon sotilaalliseen asemaan, alttiuteen sisäisille konflikteille ja pieneen vaikutusvaltaan kansainvälisessä ympäristössä. Taloudellisen vahvuuden ja kehityksen saavuttaminen oli tärkeä välineellinen tavoite.

5.5. Uusi maailmanjärjestys?

Sitoutumattomien maiden retoriikka oli monella tavalla idealistista. Maailmaan haluttiin muutosta ja sen ajateltiin olevan myös saavutettavissa. Yksi suuri muutos, itsemääräämisoikeuden normin nousu vallitsevaksi oli jo tapahtunut. Sen mukana kolonialistinen järjestelmä oli purkautunut ja suurin osa Belgradiin osallistuneista valtioista saanut itsenäisyytensä. Niiden olemassaolo oli jo itsessään muutoksen merkki. Lisäksi puheissa näkyy 1900-luku muutoksen vuosikymmenenä, moderni ja edistyksen ajatus. Avaruuden valloitus, tekniikan kehitys ja erityisesti ydinteknologia nähdään mahdollisuuksina sekä hyvään että pahaan. Taloudellinen kehitys on tietyin muutoksin saavutettavissa. Sekä talouden muuttamisessa, blokkipoliitiikan purkamisessa, että oikeudenmukaisemman maailman saavuttamisessa merkittävässä osassa oli maailmanjärjestö YK. Konferenssin agendalta löytyykin YK:n muuttaminen oikeudenmukaisemmaksi.

Toisaalta itsemääräämisoikeuden yleistymisen koski lähinnä rajojen näennäistä koskemattomuutta, kolonialismin ja valloittamisen sijaan muut keinot toisten valtioiden asioihin vaikuttamiseksi olivat

²⁷⁰ Michael Mastanduno: Economic statecraft, in *Foreign Policy*, 2008, 172–185.

²⁷¹ Mates, 1971, 33.

edelleen käytössä. Loppujulistuksessa ja puheissa puhutaankin pelkän perinteisen siirtomaajärjestelmän sijaan kolonialismista sen kaikissa ilmentymismuodoissa sekä neokolonialismista. Vaikka taloudellinen tasa-arvo ei ole mahdoton tavoite, ajankohtainen tilanne nähdään epäoikeudenmukaisena. Tulevaisuus voi olla paremman YK:n, taloudellisen tasa-arvon ja rikkomattoman suvereniteetin. Tulevaisuus voi kuitenkin olla myös ydinsodan, köyhyyden ja nälän. Lähes yhtä mahdolliset negatiiviset ja positiiviset tulevaisuudenkuvat oikeuttavat konferenssin olemassaolon ja määrittävät sen tavoitteet. Näistä tavoitteista tärkeimpiä ovat kolonialismin hävittäminen, maailmantilanteen rauhoittaminen erityisesti aseistariisunnan avulla sekä taloudellinen tasa-arvo. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan kuitenkin esimerkiksi todellinen itsemääräämisoikeus ja valintojen tasa-arvo sekä oikeudenmukaisempi YK.

5.5.1. Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeuden normi oli sekä yksi 1900-luvun tärkeimpiä uusia kansainvälisiä normeja, että sitoutumattomien maiden pääperiaatteita. Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan jokaisen valtion oikeutta valita itse miten asiansa järjestää niin sisä- kuin ulkopoliittikassakin.

*All peoples and nations have to solve the problems of their own political, economic, social and cultural systems in accordance of their own conditions, needs and potentialities.*²⁷²

Käytännössä täyttää itsemääräämisoikeutta ei voi saavuttaa globalisoituneessa maailmassa muuten kuin eristäytymällä kokonaan kansainvälisestä yhteisöstä, eikä tämä ole osoittautunut kovin menestykselliseksi vaihtoehdoksi. Normin tarkoituksena on ennenkin estää räikeimpiä muiden asioihin puuttumisia ja rajojen loukkauksia. Itsemääräämisoikeus on ollut erityisesti entisille siirtomaille tärkeä normi. Sen yleistyminen kansainvälisen järjestelmän perusnormiksi ja rajojen pysyvyyden takaajaksi oli yksi merkittävistä taustatekijöistä siirtomaiden itsenäistymiselle.²⁷³ Lisäksi muiden vaikutuksille alttiina ja itsemääräämisoikeuden vastapuolen kokeneina niiden tarve itsemääräämisoikeudelle oli suuri. Vaikka itsemääräämisoikeudella ei olekaan erillisiä osioita dokumenteissa, se liittyy vahvasti lähes kaikkiin muihin teemoihin.

Itsemääräämisoikeus muodostaa myös oleellisen osan tulevaisuuden kansainvälisen yhteisön malliksi tarjottua rauhanomaista rinnakkaiseloa, *peaceful co-existence*. Rauhanomainen rinnakkaiselon käsitettä kuvaillaan Belgradin julistuksessa näin: Jokaisen valtion itsemääräämisoikeus ja vapaus

²⁷² Belgrad Declaration, 1961, osa II.

²⁷³ Jackson, 1990, 40–47.

päittää taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehityksestä.²⁷⁴ Myös puheissa korostetaan maiden vapautta valita itse yhteiskuntamallinsa.²⁷⁵

*Every people should have the right to live according to its inclination, to choose the régime which it desires, without being subject to threats, interference, subversion and even ideological propaganda which is also a form of subversion of thought.*²⁷⁶

Sana rinnakkaiselo, co-existence viittaa suoraan itsemääräämisoikeiden keskeisyyteen mallissa. Myös julistuksen selitys termin sisällölle: jokaisen valtion itsemääräämisoikeus ja vapaus päättää taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehityksestä, viittaa itsemääräämisoikeuden ja rauhanomaisen rinnakkaiselon käsitteen tiiviiseen yhteyteen.

Itsemääräämisoikeus oli siis osa ihanteellista tulevaisuudenkuvaa ja peruste esimerkiksi ehdollisen kehitysavun ja blokkien ideologiaväritteisen ulkopoliittikan kritiikille. Itsemääräämisoikeuden määrittelyä ja rauhanomaisen rinnakkaiselon sisältöä on avattu julistuksessa tarkemminkin. Olennaista on, että julistuksen mukaan konfliktien pohjana eivät ole erilaiset poliittiset ja taloudelliset järjestelmät, vaan se, että tätä todellisuutta ei pystytä hyväksymään. Erilaisuuden hyväksymisen sijaan erityisesti suurvallat puuttuvat toisten maiden asioihin ja pyrkivät saamaan ne haluamaansa muotiin. Itsemääräämisoikeuden ja rauhanomaisen rinnakkaiselon normin mukaan jokaisen maan tulisi itse selvittää omat ongelmansa, ja muiden puuttuminen tähän prosessiin vain lisää konfliktiriskiä.²⁷⁷ Kestävät ratkaisut taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin voidaan löytää vain jos jokaisen maan ihmiset saavat itse käydä läpi omat kasvukriisinsä ja kipuilunsa, johtaen lopulta konsensukseen ja juuri tälle maalle tyypillisten ratkaisujen löytämiseen.²⁷⁸ Loppujulistuksessa korostetaan maiden oikeutta noudattaa omanlaistaan politiikkaa:

*...no intimidation, interference or intervention should be brought to bear in the exercise of the right of self-determination of peoples including their right to pursue constructive and independent policies for the attainment of their sovereignty.*²⁷⁹

²⁷⁴ Belgrad Declaration, 1961, osa II.

²⁷⁵ Esimerkiksi Abboud, 58. Selassie 94–95. Dorticos, 125. Tito, 165–166. Lansana, 222. BC, 1961.

²⁷⁶ Sihanouk, 188. *ibid.*

²⁷⁷ Belgrad Declaration, 1961, osa II.

²⁷⁸ Sukarno, 28–30. BC, 1961.

²⁷⁹ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohta 14.

Itsemääräämisoikeus ja blokkipolitiikka ovat keskenään ristiriidassa. Blokkipolitiikka perustuu ideologioille ja yhden mallin ensisijaisuudelle. Sitoutumattomien mukaan mallien tulisi kilpailla keskenään rauhanomaisesti ja ilman pakottamista. Jokaisella maalla tulisi olla oikeus kehittyä ilman toisten puuttumista. Blokkien ideologinen kamppailu ja sen oikeuttama itsemääräämisoikeuden rikkomisen tuomitaan. Blokkipolitiikka ja rauhanomainen rinnakkaiselo eivät sovi yhteen.²⁸⁰

Rajojen koskemattomuuden normi on helposti ristiriidassa entisten siirtomaiden vähemmistöjen oikeuksien kanssa. Puheista löytyy varsin vähän vähemmistöjen oikeuksista puhumista. Vain Kam-bodzhan Sihanouk ottaa vähemmistöjen oikeudet esille puheessaan, joka poikkeaa kolmannen maailman sisäisen rasismien ja kolonialismin tuomitsemisessaan muutenkin enemmistöstä.²⁸¹ Enemmän löytyy argumentointia ulkopuolisten tuesta vähemmistöille ja etenkin tuesta erilaisten vähemmistöjen halulle erottautua emävaltiosta eräänlaisena (neo)kolonialismin muotona. Useissa puheissa tuomitaan ulkopuolisten halu rikkoa valtioiden alueellinen yhtenäisyys tukemalla erilaisia separatistiliikkeitä. Tätä pidetään neokolonialismin ilmentymänä.²⁸² Kuitenkin loppujulistuksen kohta 9. on sellaisenaan omistettu etnisten ja uskonnollisten vähemmistöjen oikeuksille. Sen mukaan myös vähemmistöjen ihmisoikeudet tulisi turvata ja suojella vähemmistöjä kansanmurhilta.²⁸³ Tämä kohta on juuri apartheidin tuominneen kohdan alla. Vähemmistöjen oikeuksia käytetään todennäköisesti välineellisenä argumenttina, kuten YK:n ihmisoikeusjulistusta, esimerkiksi palestiinalaisten ja Etelä-Afrikan mustan väestön puolesta. Suhtautuminen vähemmistöjen oikeuksiin on siis kahtalainen. Toisaalta vähemmistöjen oikeuksia ja ihmisoikeuksia tarvitaan silloin kun kyseessä on sitoutumattomien ulkopuolinen valtio, etenkin kun halutaan puuttua rotusyrjintään ja kolonialismiin. Oma valtio halutaan kuitenkin pitää ehjänä ja vähemmistöjen irrottautumispyrkimykset ovat tuomittavia silloin kun ne uhkaavat valtion yhtenäisyyttä.

Itsemääräämisoikeuteen vedotaan kolonialismin purkamisen puolesta. Toisaalta taas itsemääräämisoikeuden käyttäminen konferenssiin osallistuneiden valtioiden alueella asuvien vähemmistöjen puolesta on siis neokolonialismia. Tämä näyttäisi tukevan Robert H. Jacksonin analyysia siitä, että toisen maailmansodan jälkeen valtion itsemääräämisoikeuden olennaiseksi määreeksi tuli kolmannessa maailmassa se, oliko alue ollut aikaisemmin siirtomaa. Yksittäiset kansat jäivät tämän ulkopuolelle.²⁸⁴

²⁸⁰ Esimerkiksi Nasser, 47. Jawad, 148. Tito, 164–165. Sihanouk, 192. BC, 1961.

²⁸¹ Sihanouk, 191. *ibid.*

²⁸² Sukarno, 32. Nasser, 48. Abboud, 56. Hassan II, 207. Seyful, 240. *ibid.*

²⁸³ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohta 9.

²⁸⁴ Jackson, 1990, 75–78.

Rauhanomainen rinnakkaiselo on yksi merkittävimmistä valtioiden välisiä ihanteellisia suhteita kuvaavista termeistä Belgradin julistuksessa ja merkittävässä suhteessa itsemääräämisoikeuteen. Valtiot ovat olemassa rauhanomaisesti mutta erillisinä, omien valintojensa tekijöinä ja muiden valinnat hyväksyvinä. Erityistä mallissa on kuitenkin itsemääräämisoikeuden normin rajaaminen ensisijaisesti valtioille ja valtioiden johtajille. Koska jokaisella valtiolla on erottamaton oikeus päättää omasta yhteiskuntamallistaan, se onko hallitus vastuullinen omille kansalaisilleen, on toisarvoista, eikä ole muiden asia puuttua siihen. Tämä mahdollistaa sen, että kyseessä voi todellisuudessa olla pienen eliitin mahdollisuus päättää valtion asioista ilman vastuuta kansalaisille. Kuitenkin retorikassa käytetään usein termiä peoples, kansa, kansalaiset. Tässäkin näkyy yleisten normien vaikutus retoriikkaan. Vaikka todellisuudessa tavallisilla kansalaisilla olisi hyvin vähän vaikutusvaltaa valtioiden asioihin, halutaan ainakin retoriikalla ilmaista valtio ja sen ylin johto kansan tahdon ilmentymäksi ja sen päätökset kansalaisten intressien mukaisiksi.

Itsemääräämisoikeuden ehdoton positiivisuus normina ja rauhanomaisen rinnakkaiselon käsite ovat konferenssin retoriikan toistuvimpia käsitteitä. Samaan aikaan kun enemmistön tahto on perusteena esimerkiksi aseistariisuntapolitiikalle, itsemääräämisoikeuden ensisijaisuus kieltää universaalit normit valtioiden käytännön toiminnassa. Poliittinen retoriikka eroaa filosofisesta retoriikasta monin tavoin. Tarkoituksena on vaikuttaa ja suostutella ihmisiä omaksumaan tietynlaisia näkemyksiä ja toimintatapoja, ei niinkään kuvata ristiriidattomasti ja yleispätevästi maailman luonnetta. Sitoutumattomien tapauksessa tilanteen tekee erityiseksi vielä se, että kyse on useiden toisistaan poikkeavien valtioiden yhteistoiminnasta ja kaikki julistuksen sisältö on väkisin kompromissi. Yhtenäistä ideologiaa tai ristiriidatonta kokonaisnäkemystä ei löydy, mutta toisaalta olosuhteet eivät myöskään sellaisen syntymistä tue.

Itsemääräämisoikeus oli ja on hyödyllinen normi heikoille valtioille, koska se on rajoittavampi suurvalloille kuin heikoille valtioille. Heikoilla valtioilla ei olisi tarvittavia resursseja puuttua muiden maiden asioihin, eikä toisaalta vastustaa suurvaltoja jos nämä päättäisivät puuttua niiden asioihin. Lisäksi sitoutumattomien maiden tapauksessa itsemääräämisoikeuden korostamiseen on mitä todennäköisimmin vaikuttanut niiden oma historia ja kokemus itsemääräämisoikeuden puutteesta.

5.5.2. YK muutoksen kohteena, normien takaajana ja tärkeimpänä organisaationa

YK, ja erityisesti YK:n yleiskokous oli erityisesti kolmannen maailman valtioille, jollaisia suuri osa Belgradiin osallistuneista maistakin oli, merkittävä areena omien asioiden edistämiseksi. Vaikka

YK oli ennen kaikkea kolmannen maailman tärkein areena, oli sen merkitys suuri myös muille heikoille valtioille. YK:n merkittävyys näkyikin selvästi maiden toiminnassa ja Belgradin retoriikassa. Belgradin konferenssin ajankohta oli valittu niin, että siihen osallistuneet maat ehtisivät koordinoida yhteistyötään ennen YK:n 16. yleiskokousta.²⁸⁵ Niin loppujulistuksessa kuin puheissa esitetään useita ehdotuksia YK:n rakenteen parantamiseksi. YK:n roolia yleisemmin kansainvälisen tilanteen kehittämisessä pohditaan ja esitetään mahdollisia laajennuksia YK:n toimintaan. Lisäksi YK on myös normien takaaja, ja yksi käytetyimmistä perusteluista erilaisille teeseille.

Julistuksessa YK:n turvallisuusneuvostoon, ECOSOCiin ja sihteeristöön vaaditaan muutosta jotta ne vastaisivat paremmin muuttunutta maailmantilannetta ja valtioiden reaalista jakaumaa. Käytännössä tämä tarkoittaa suurempaa edustusta vastaisenäistyneille valtioille ja erityisesti sitoutumattomille maille. Lisäksi Kiinan kansantasavallan halutaan korvaavaan Formosan (Taiwanin) turvallisuusneuvostossa ja YK:n jäsenenä. Tästä tosin mainitaan, että sitä kannattavat osallistujista vain ne valtiot jotka ovat tunnustaneet Kiinan kansantasavallan.²⁸⁶ Julistukseen pääsi suurin osa YK:n rakenteisiin ehdotetuista yleisimmistä muutoksista puheissa, tosin esimerkiksi sihteeristön muutosten muotoilu on julistuksessa epämääräinen, koska puheissa on eriäviä mielipiteitä siitä, millainen muutoksen tulisi olla.

Suurin kiista YK:n tulevaisuuden suhteen näkyi puheissa ehdotuksissa YK:n sihteeristön uudistamiseksi. Sihteeristön suhteen oli kaksi pääongelmaa. Ensinnäkin Kongon kriisi oli herättänyt kysymyksen siitä, miten paljon itsenäistä valtaa sihteerillä tulisi olla. Toiset kannattavat edelleen pääsihteerin itsenäistä toimivaltaa, toiset taas haluavat vähentää pääsihteerin valtaa tai ainakin laittaa sille valvoja. Jälkimmäisen innoittajana todennäköisesti oli Neuvostoliiton vuonna 1960 esittämä ehdotus, että pääsihteerin sijaan pitäisi olla kolme pääsihteerää, troika, yksi jokaisesta kylmän sodan ryhmittymästä ja jokaisella veto-oikeus.²⁸⁷ Esimerkiksi Kuuban Dorticos ja Ghanan Nkrumah asetuvat kannattamaan vastaavaa ehdotusta, tosin erona on, että pääsihteerin lisäksi olisi kolme apulaispääsihteerää vastaavasti kaikista kolmesta ryhmästä.²⁸⁸ Toiset taas pitivät ehdotusta sihteeristöä ja YK:n toimintaa heikentävänä ja hidastavana.²⁸⁹

²⁸⁵ Cairo Report, 1961.

²⁸⁶ Belgrad Declaration, 1961, osa III, kohdat 24–26. Kyse oli Kiinan kohdalla kuitenkin huomattavan suuresta joukosta. Kiinan kansantasavallan oikeus YK:n jäsenyyteen mainitaan ainakin viidessätoista puheessa. BC, 1961.

²⁸⁷ Arnold, 1989, 51.

²⁸⁸ Puolesta olivat esimerkiksi Nkrumah, 105. Keita, 211. Lansana, 225. BC, 1961.

²⁸⁹ Vastaan olivat esimerkiksi Mahendra, 142. Bandanaraike, 179. Adoula, 247. *ibid.*

Siitä, että mailla tulisi olla lisää valtaa ja merkittävämpi rooli sihteeristössä ja muissakin YK:n elimissä, ei ole erimielisyyksiä samalla tavalla kuin sihteeristön rakenteesta. YK:n merkitystä eivät kiellä edes ne maat, jotka vaativat siihen radikaalempia muutoksia.²⁹⁰ Monessa puheessa sanotaankin suoraan, että YK on tärkein juuri heikoille ja pienille maille.²⁹¹ Julistuksen laajimman, kolmannen osion, 27. erityiskohdasta YK:hon viitataan kahdessatoista, siis lähes puolessa kohdista.²⁹²

Belgradin konferenssin ajankohta valittiin siis YK:n seuraavaa yleiskokousta ajatellen. YK tulee loppujulistuksessa muutenkin esille tärkeänä toiminta-areenana. Julistuksessa sanotaan, että aseistariisuntaneuvottelujen tulisi tapahtua YK:n puitteissa. YK:n tulisi myös perustaa erityisesti kehityskysymyksiin keskittynyt elin. Lisäksi YK:n rakenne tulisi mukauttaa kasvaneeseen jäsenmäärään. YK ei ollut kuitenkaan pelkkä toiminta-areena, vaan myös peruste argumentaatiossa. Loppujulistuksessa vahvistetaan tuki julistukselle 1514 siirtomaiden oikeudesta itsenäisyyteen ja ehdotetaan välitöntä, ehdotonta ja kattavaa kolonialismista luopumista. Julistuksen kohdassa 2 sanotaan kansojen alistamisen olevan YK:n perustusasiakirjan vastaista. Apartheid taas rikkoo YK:n ihmisoikeus-sopimusta. Israelin toiminta Palestiinassa on julistuksen mukaan sekä perustusasiakirjan, että muiden YK:n päätösten vastaista. Ihmisoikeusjulistus, julistus 1514, perustusasiakirja ja muut YK:n päätökset ovat siis myös perusteita sille, minkälainen toiminta on oikeutettua ja mikä ei.²⁹³

YK oli siis sekä vaikuttamisympäristö että eräänlainen yleiskansallinen moraalinen takaaja. Kun perinteisessä kansainvälisen politiikan tutkimuksessa kansainvälisen erottaa kansallisesta ylemmän auktoriteetin puuttumisesta, julistuksessa YK:sta tulee ainakin hyvin lähelle tällainen auktoriteetti. Joissain puheissa YK myös suoraan mainitaan tällaisena kansainvälisen järjestyksen takaajana, jota ilman kansainvälinen yhteisö olisi huomattavasti kaoottisempi.²⁹⁴ Maat sitoutuivat YK:hon kansainvälisten normien asettajana ja valvojana.²⁹⁵ Sekä loppujulistuksessa että yksittäisissä puheissa YK:hon viitataan toistuvasti. YK:n julistuksiin vedotaan, erityisesti ihmisoikeusjulistukseen, kolonialisminvastaiseen julistukseen ja perustusasiakirjaan. Kaksi yleisintä argumenttia sitoutumattomien retoriikassa ovat molemmat tavallaan auktoriteettiin vetoamista: joko yleiseen mielipiteeseen tai YK:n päätöksiin.

²⁹⁰ Esimerkiksi Kuuba esittää että YK tulisi siirtää Yhdysvalloista johonkin ihmisoikeuksia paremmin kunnioittavaan maahan, jos delegaatioiden häirintään ei pututa. Dorticós, 122–123. *ibid.*

²⁹¹ Esimerkiksi U Nu, 70. Bourguiba, 78. Selassie, 88–89. *ibid.*

²⁹² Belgrad Declaration, 1961, osa III.

²⁹³ *ibid.* kohdat: 1, 2, 8, 10, 18, 20, 21, 24, 25.

²⁹⁴ Esimerkiksi Nasser, 49. Bourguiba, 78. Kwame Nkrumah, 104. Tito, 166–167. Abdullah Osman, 232. BC, 1961.

²⁹⁵ Esimerkiksi Abboud, 54–55. U Nu, 70. Daoud Khan, 83. Makarios, 171–172. *ibid.*

Toisaalta sitoutuminen YK:n päätöksiin ei aina ollut kuitenkaan yksiselitteistä, kuten mainitussa tapauksessa itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeusjulistuksen suhteen. Vähemmistöjen oikeuksia puolustetaan, mutta omien vähemmistöjen itsenäistymispyrkimyksiä pidetään neokolonialistien kontrollipyrkimyksinä. Ihmisoikeusjulistukseen vedotaan kolonialismia vastaan, mutta ehdollinen kehitysapu ja kaikkalainen puuttuminen maiden sisäisiin asioihin tuomitaan.²⁹⁶ YK:n päätöksiin vedotaan silloin kun se on itselle sopivaa. Toisenlaisia tulkintoja pidetään väärinä tai neokolonialismin osoituksina.

5.5.3. Tulevaisuudenkuvat

1960-luvun alussa dekolonisaatio oli vielä käynnissä ja tulevaisuus auki. Kennedy avasi YK:n kehityksen vuosikymmenen²⁹⁷ ja siirtomaajärjestelmä mureni vuodelta enemmän. Asenteet olivat optimistisia, kehityksen katsottiin olevan saavutettavissa. Toisaalta maailman tilanne oli synkkä ja sodan pelko todellinen. Belgradin dokumenteissa ja valtionjohtajien puheissa näkyy sekä uhkaava nykyhetki että optimistinen suhtautuminen tulevaisuuteen:

*Great successes have been achieved in the struggle of many peoples for national independence and equality.*²⁹⁸

Uhkakuvista²⁹⁹ on jo puhuttu rauhanpolitiikan yhteydessä, joten tässä keskitytään enemmän positiivisiin tai neutraaleihin tulevaisuudennäkymiin. Tosin myös rauhanpolitiikkaan liittyy positiivisia tulkintoja siitä, mihin suuntaan maailman katsotaan olevan menossa. Sodan kuvataan olevan anakronismi, jolla ei tulisi olla enää sijaa tulevaisuuden maailmassa. Maailman enemmistö on sotaa vastaan, ja sitoutumattomat näin ollen heidän puolellaan.³⁰⁰ Suurin osa puheiden ja dokumenttien tulevaisuudenkuvailusta on varsin yleistä ja abstraktia. Minkään tietyn ajanjakson tai tavoitevuosiluvun sijaan puhutaan uudesta ja vanhasta maailmanjärjestyksestä.

Selkeimmät tulevaisuudenkuvat liittyvät kolonialismin häviämiseen. Vaikka Nehrun toiveiden vastaisesti kolonialismi pysyi tärkeänä osana liikkeen agenda, sen oikeutuksen nähtiin olevan häviämässä ja sen mukana koko kolonialistisen järjestelmän murenevan: Kolonialistiset imperiumit ja

²⁹⁶ Tämä tendenssi jatkuu myöhemminkin, esimerkiksi OAU:n ihmisoikeusjulistus korostaa enemmän suvereniteettia kuin yksilöoikeuksia. Jackson, 1990, 154–159.

²⁹⁷ <http://www.unicef.org/sowc96/1960s.htm> (luettu 15.1.2013.)

²⁹⁸ Belgrad Declaration, 1961, osa I.

²⁹⁹ Selvin konkreettinen uhkakuva oli suurvaltasuhteiden kärjistyminen sodaksi ja ydinsodan mukanaan tuoma maailmanlaajuinen tuho. Myös kolonialismin ja taloudellisesti epätasa-arvoisen tilanteen jatkuminen ja näiden mahdollisesti aiheuttamat sodat kuuluivat tulevaisuuden uhkakuviin.

³⁰⁰ Esimerkiksi Bourguiba, 74. Selassie, 89. Nkrumah, 99. Nehru, 116. BC, 1961.

muu ulkopuolinen riisto Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa on vähän kerrallaan häviämässä historian näyttämöltä. Maailmassa tapahtuu suuria sosiaalisia muutoksia jotka osaltaan edistävät tätä kehitystä. Riiston aikakausi vaihtuu rauhanomaiseen rinnakkaiseloon.³⁰¹ Maailmassa käydään dokumenttien mukaan kuitenkin edelleen taistelua edistyksen ja taantumuksen voimien välillä. Vastakkain ovat vanha, toisten vallalle toisten yli perustuva järjestelmä ja uusi, rauhanomaisen yhteiselon maailma:

*...there are crises that lead towards a world conflict in the transition from an old order based on domination to a new order based on co-operation between nations, founded on freedom, equality and social justice for the promotion of prosperity.*³⁰²

Kolonialismi pitää kiinni viimeisistä linnakkeistaan ja neokolonialismi pyrkii pitämään yllä kolonialistisia suhteita varsinaisen hallinnon kaaduttua. Antikolonialistien täytyy olla valppaina. Kolonialismin kuvailu on monoliittista ja etäännyttävää. Kolonialismi on retoriikassa lähes luonnonvoimaa muistuttava käsite, jossa ei ole sijaa erilaisille tilanteille ja motiiveille. Kolonialismi ja neokolonialismi ovat sitkeitä, eikä niiden häviäminen ole yksinkertaista. Toisaalta kuitenkin kuvataan miten myös vapaus ja rauhanomainen rinnakkaiselo ovat ihmiselle luontaisia tarpeita.³⁰³ Kolonialismi on mahdollista voittaa, jos rauhanomaisen rinnakkaiselon ideaali voittaa blokkivastakkainasettelusta ja kolonialismista saatavat edut.

Uusi maailma on myös edistyksen maailma.³⁰⁴ Blokkikiistat ja kolonialistiset sodat yhdistetään osaksi samaa narratiivia. Kyse ei ole erillisistä konflikteista vaan maailman normien muuttumisesta. Itsemääräämisoikeus, vapaus ja tasa-arvo voittavat toisten riistoon ja ihmisten eriarvoisuuteen perustuvan maailmanjärjestyksen. Tämäkin muutos voidaan kuitenkin tulkita monella tavalla. Jyrkemmät korostavat puheissaan neokolonialismin sitkeyttä ja tarvetta kolonialisminvastaiselle taistelulle, sovittelijat taas puhuvat parempaan päin muuttuneista asenteista ja yhteisymmärryksestä. Esimerkiksi U Nu mukaan myös länsimaiden arvot ovat muuttuneet positiivisempaan suuntaan, ja yhä suurempi osa ihmisistä haluaa auttaa myös köyhempiä maita.³⁰⁵

³⁰¹ Esimerkiksi U Nu, 68. Nehru, 107, 116. Salaam, 130. King Mahendra, 138–139. *ibid.*

³⁰² Belgrad Declaration, 1961, alkuosa. Vastaavaa retoriikkaa myös esimerkiksi Sukarno 27, 29–31. Jawad, 144–145. BC, 1961.

³⁰³ Esimerkiksi Salaam, 132. Sawayel, 133. Tito, 164–165. *ibid.*

³⁰⁴ Belgrad Declaration, 1961, erityisesti osa I

³⁰⁵ U Nu, 68. BC, 1961.

Tulevaisuudelta toivotaan siis kolonialismin loppumista ja sodan uhan helpottamista. Tulevaisuudessa valtioilla olisi myös aseita vain puolustuskäyttöön ja ydinteknologiaa käytettäisiin vain rauhanomaisiin tarkoituksiin. Rotusyrjintä olisi kielletty ja taloudellinen eriarvoisuus muuttunut sosiaalisiksi oikeudenmukaisuudeksi. Jokainen valtio saisi itse päättää omista asioistaan, mutta tasapainoisemmaksi muokattu YK varmistaisi tärkeimpien normien noudattamisen. Jonkinlaiseksi kattokäsitteeksi tälle tulevaisuudenkuvalle tulee rauhanomainen rinnakkaiselo eri taloudellisten- ja poliittisten järjestelmien kesken. Itsemääräämisoikeus ja taloudellinen kehitys muodostavat tärkeimmät osat ihanteellista tulevaisuuden maailmaa. Ajatellaan, että on mahdollista ja tavoiteltavaa että kaikki voisivat saavuttaa samanlaisen kehitystason ja kilpailla sen jälkeen tasa-arvoisesta asemasta. Itsemääräämisoikeuden keskeisyys asettaa myös YK:n rooliinsa. Vaikka maailmanjärjestön tulisi turvata esimerkiksi kehitysavun puolueettomuus, ydinasekiellon valvonta ja rajojen kunnioittamisen ja itsemääräämisoikeuden seuraaminen, ensisijainen päätösvalta tulisi olla mailla itsellään. Kovin radikaaleja muutosehdotuksia perinteiseen suvereeniin valtiokäsitykseen ei siis ehdoteta. Myöskään teknologiaa, edes ydinteknologiaa ei nähdä sinänsä negatiivisena, vaikka sitä voikin käyttää myös negatiivisiin tarkoituksiin.

Teknologiasta ja sen muuttamasta maailmasta puhutaan sekä julistuksessa että puheissa. Teknologian ja talouden kehitykseen ja kasvuun viitataan moneen kertaan. Kehitys on positiivinen asia, ja kehitystä pitäisi vain kiihdyttää entisestään jotta kehittyvien maiden tilannetta saataisiin parannettua.³⁰⁶ Paljon puhutaan edistyksestä, *progress*, ja kehityksestä, *development*. Lisäksi lähes jokaisessa puheessa huomioidaan ja kommentoidaan tekniikan ja tieteen kehitystä.³⁰⁷ Tekniikan ja tieteen kehitys nähdään vallankumouksellisena ja nopeana, mutta kehityksessä nähdään myös uhkaa. Uutta teknologiaa voi käyttää myös aseteknologiaan. Mielenkiintoista on, että siinä missä modernin ja kehityksen voimaan uskomisen sekä lineaarinen ja edistyvä aikakäsitys liitetään usein länsimaihin, ne asettuvat myös osaksi sitoutumattomien maiden retoriikkaa. Ensisijaisesti länsimaiden historiaan liitetty kehityksen ja edistyksen kertomus toistuu, mutta roolit on jaettu toisiin.

Siihen nähden, miten tulevaisuuteen suuntautuvaa yleisempi retoriikka on, itse sitoutumattomien tulevaisuudesta ja konferenssien jatkumisesta puhutaan verraten vähän. Sitoutumattomien maiden roolista aseistariisunnassa puhutaan ja kolmannen maailman edustusta YK:ssa halutaan kasvattaa. Kuitenkin varsinaisen sitoutumattomien maiden yhteistoiminnan jatkosta puhutaan vähän. Voi olla, että tämä liittyy siihen että puheissa korostetaan, ettei konferenssi halua tai voi muodostaa blokkia,

³⁰⁶ Belgrad Declaration, 1961, kohdat osa I, kappale 3, osa III, kohta 21

³⁰⁷ Esimerkiksi Sukarno, 29. Nasser, 44. Nehru, 114–116. Makarios, 171. BC, 1961.

ja kielletään jopa pysyvien rakenteiden luominen.³⁰⁸ Maiden yhteinen tuleva talousasioihin keskittyvä konferenssi on ehdotuksista konkreettisimpia, mutta siitäkään ei puhuta juuri sitoutumattomien konferenssina, eikä siitä lopulta sellaista tullutkaan.³⁰⁹

Tulevaisuudenkuviin liittyvän retoriikan tärkeimpiin argumentteihin kuuluvat kehitysusko, vaihtoehtojen yksinkertaistaminen ja edelleen kolonialismin sävyn muuttaminen mahdollisimman negatiiviseksi. Kehitysuskolla tarkoitan ajatusta siitä, että hyvä elintaso on saavutettavissa kaikille olemassa olevin keinoin. Tasa-arvoinen maailma voisi rakentua kun tekninen ja tieteellinen kehitys yhdistettynä kolonialismin ja neokolonialismin häviämiseen ja maiden omaan panokseen. Lisäksi kansainvälistä taloutta tulisi tasa-arvoistaa esimerkiksi suojatullien purkamisella ja raaka-aineiden hintavaihteluiden tasaamisella. Maailman jakaminen julistuksessa edistyksen ja taantumuksen voimiin edustaa taas pohjimmiltaan poliittisessa retoriikassa yleistä keinoa typistää vaihtoehdot vain kahteen. Paradoksaalisesti vastaava ”olet meidän puolellamme tai meitä vastaan” –retoriikka kuului olennaisena osana myös kylmän sodan suurvaltojen retoriikkaan. Toisaalta edistyksen ja taantumuksen voimat on kuvauksena kapitalismia ja kommunismia laveampi, ja mahdollistaa varsin suuren liikkumavaran siinä, mihin ryhmään kukakin voi kuulua. Pääpiirteissään sitoutumattomien tulevaisuusretoriikka ei eroa mitenkään radikaalisti muusta saman ajan puheesta tai arvoista. Itsemääräämisoikeus, suvereniteetti, kehitys, tekniikan ja tieteen edistys ja muutos kuuluvat myös sitoutumattomien sanastoon.

Kolonialistinen järjestelmä, asevarusteluun perustuva tasapaino ja taloudellinen epätasa-arvo halutaan siis kaataa ja YK:n rakenteeseen vaaditaan muutoksia. Jopa uudesta eri arvoille perustuvasta maailmanjärjestyksestä puhutaan. Näistä kaikista muutosehdotuksista huolimatta moniin kansainvälisen järjestelmän piirteisiin ei haluta muutosta, vaan niihin suhtaudutaan hyvinkin konservatiivisesti. Vaikka kolonialismi ja suurvaltojen vallan tasapaino –politiikka nähdään sitoutumattomien idealille vastakkaisina, ei ehdotettu uusi maailma eroa kuitenkaan radikaalisti yleisistä kansainvälisistä normeista. Aseistariisunta muuten kuin puolustustarkoituksiin kuuluu suurimmin normeista poikkeaviin ehdotuksiin. Senkin voi kuitenkin perustella myös maiden oman edun tavoittelun näkökulmasta: koska resursseja asevarusteluun tai edes tehokkaaseen puolustukseen ei ole, on edullisinta vähentää myös muiden kykyä aggressioon.

³⁰⁸ Pysyvien rakenteiden ja blokin muodostumisen välttämisestä luku Emme ole blokki. Myöhemmin ad hoc –tyyppinen henkilökohtaisiin diplomaattisiin suhteisiin perustuva toiminta osoittautui kuitenkin vaivalloiseksi ja pysyvien rakenteiden luominen helpommaksi vaihtoehdoksi. Mortimer, 1984, 18. Myöhemmin syntyneistä rakenteista Third World without Superpowers: Collected Documents of the Non-Aligned Movement, Volume 1, 1978, xxxviii–xl.

³⁰⁹ Kairon talouskonferenssista Willets, 1978, 27.

6. MIKSI BELGRAD?

Aikaisemmissa luvuissa on kuvattu Belgradin konferenssia edeltäneitä tapahtumia ja konferenssin julkilausuman ja puheiden sisältöä yksityiskohtaisesti. Seuraavissa osioissa pyritään analysoimaan miksi tällainen konferenssi haluttiin pitää. Tarkoitus on yhdistää sekä konferenssissa esiin tulleita näkemyksiä, että teoreettisempaa tulkintaa. Erityisinä näkökulmina ovat kylmän sodan ja ajankoh-
taisen maailmantilanteen vaikutus, heikkouden tulkinta ja yhteys sitoutumattomuuspolitiikkaan, sekä identiteettien ja kolonialismin trauman vaikutus. Lopuksi pohditaan myös liikkeen syntyä Robert H. Jacksonin kvasivaltioteorian kautta.

Kairossa mainitaan että maiden kesken vallitsee yhteisymmärrys sen suhteen että tällainen konferenssi on tärkeää järjestää:

They were convinced of the positive results which could be accomplished by holding such a conference in the interests of world peace, effective international cooperation and the realization of the aspirations of millions of people for independence and a better and more prosperous future.³¹⁰

Myös sitoutumattomien maiden alueen laajentamista pidetään Kairon loppulausumassa tärkeänä osana kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden säilyttämistä. Tämä ajatus toistetaan Belgradissa.³¹¹ Kairon loppulausumassa tulevan Belgradin konferenssin tavoitteina nähtiin maailmanrauha, kansainvälisen yhteistyön tehostaminen, antikolonialismi ja kehittyvien maiden asioiden ajaminen.³¹²

Belgradin konferenssin julistuksessa mainitaan heti aluksi, että konferenssin järjestämisen tarkoituksena oli mielipiteidenvaihto kansainvälisistä ongelmista. Tarkoituksena oli siis antaa entistä tehokkaammin oma panos maailmanrauhan ja tehokkaamman yhteistoiminnan puolesta. Konfliktin ja muutoksen aikakaudella halutaan luoda vakaan pohjan yhteistyölle ja maiden väliselle veljeydelle.³¹³ Myös puheissa esitettiin vastaavia ja muitakin syitä konferenssin järjestämiselle. Seuraavissa luvuissa etsitään avoimesti mainittujen syiden lisäksi perusteita myös laajemmin taustalla vaikuttaneista rakenteista ja ajatuksista. Tässä laajuudessa kyse on lähinnä pintaraapaisusta, mutta kattavan

³¹⁰ Cairo communique, 1961, kohta 2. Alleviivaukset eivät alkuperäisessä tekstissä

³¹¹ "They consider that the further extensions of the non-committed area of the world constitutes the only possible and indispensable alternative to the policy of total division of the world into blocs, and intensification of cold war policies." Belgrad Declaration, 1961, osa III, kahdeksas kappale.

³¹² Cairo Communique, 1961, kahta viimeistä ei tosin sanota suoraan vaan puhutaan miljoonien ihmisten pyrkimyksistä kohti itsenäisyyttä ja parempaa ja vauraampaa tulevaisuutta.

³¹³ Belgrad Declaration, 1961, alkuosa, toinen kappale.

vastauksen sijaan etsitään mahdollisia tarkastelukulmia ja lähtökohtia tapahtuman ymmärtämiseen.

6.1. Ajankohtainen tilanne

1961 kuului kylmän sodan ajan kiristyneimpiin vuosiin.³¹⁴ U2-lentokoneen alas ampuminen oli estänyt suurvaltaneuvottelujen etenemisen, Berliinin kriisi uhkasi eskaloitua ja Neuvostoliitto aloitti muurin rakentamisen. Sikojenlahden maihinnousu Kuubassa, Sharpevillen verilöyly Etelä-Afrikassa, portugalilaisten koventuneet otteet Angolassa, Kongon kriisi, Ranskan ydinkokeet Saharassa, Ranskan ja Tunisian kiista Ranskan sotilastukikohdasta Bizertassa, jatkuva Algerian sota ja Laosin vaikea tilanne kuuluivat kolmannen maailman alueella tapahtuneisiin kriiseihin. Toisaalta dekolonisaation vauhti kiihtyi ja vuonna 1960 ennätykselliset 17 Afrikan valtiota saavutti itsenäisyytensä siirtomaavallan alaisuudesta.³¹⁵ Maailman tilanne näkyy esimerkiksi useina viittauksina ajankohtaiseen tilanteeseen, rauhanpolitiikan ja sovittelun korostamisena ja erityisesti puheissa mutta myös loppujulistuksessa yksityiskohtaisenakin puuttumisena tiettyihin ajankohtaisiin kysymyksiin. Konferenssin pitämistäkin perustellaan maailman tilanteella. Kaikkein tärkeimmiksi ajankohtaisista kysymyksistä nousivat Berliini ja suurvaltajännitteet, Algerian sota ja Kongon kriisi. Myös Neuvostoliiton päätös aloittaa ydinkokeet uudestaan mainitaan monessa puheessa.

Myös tutkimuskirjallisuudessa on arvioitu ajankohdan vaikutusta Belgradin konferenssin pitämiselle ja liikkeen synnylle. Peter Willets esittää usein viitatussa perusteoksessaan *The Non-Aligned Movement* liikkeen synnylle ja konferenssin järjestämiselle kolme pääsyytä: 1. Intian, Jugoslavian ja Egyptin päämiesten läheiset suhteet, 2. Afrikan itsenäistymisvuosi 1960 ja 3. kiristynyt maailmanpoliittinen tilanne.³¹⁶ Willetsin tulkinta noudattelee hyvin myös yleisempiä konferenssiin johtaneista tapahtumista luotuja listoja. Tässä listassa on huomattavaa se, että kaksi kolmesta liittyy suoraan hyvin läheiseen maailmanpoliittiseen tilanteeseenkin ja ensimmäisessäkin on kyse hyvin konkreettisesta ja ajallisesta asiasta. Tämä sopii hyvin yhteen sen kanssa, että Willets pitää Bandungin konferenssin asettamista liikkeen edeltäjäksi anakronistisena ja vääränä. Hyvin tiukasti aikaan ja konkreettisiin tapahtumiin sidottuun tulkintaan se ei soviukaan. Koska tässä alaluvussa on kyse kuitenkin juuri ajankohdan vaikutuksesta, Willetsin analyysi tarjoaa yhden lähtökohdan analyysille.

Yksi toinen mahdollinen konkreettinen ja aikaan sidottu tulkinta on Belgradin sihteerinä toimineen ja 1970-luvulla liikkeestä kirjoittaneen Leo Matesin ajatus siitä, että sitoutumattomuuspolitiikan

³¹⁴ James G. Hershberg, 2007, käyttää termiä *high cold war*.

³¹⁵ Willets, 1978, 11.

³¹⁶ Willets, 1978, 10–14. Myös esimerkiksi Mortimer esittää maailmantilanteen olleen sysäys konferenssin järjestämiselle, 1984, 12.

taustalla on toinen maailmansota. Toinen maailmansota paljasti, ettei maailmanpolitiikkaa voi enää jättää suurvaltojen hoidettavaksi. Ideologioistaan huolimatta sekä Neuvostoliitto että Iso-Britannia antoivat myönnytyksiä Hitlerille. Tämä johti Matesin mukaan pettymykseen ja luottamuksen menettämiseen suurvalloille. Pienten ja keskisuurten maiden piti ottaa aloite omiin käsiinsä.³¹⁷ On kyseenalaista, miten paljon aikaisemminkaan kyse oli luottamuksesta, etenkin kun ennen toista maailmansotaa kolonialistinen järjestelmä oli vielä normi. Toisaalta sekä ajatus suurvaltojen ja blokkipolitiikan moraalittomuudesta, että pienten valtioiden muuttumisesta sivustaseuraajista toimijoiksi on mahdollista löytää lähteistä.

Ajankohtaista tilannetta kuvataan puheissa muun muassa vakavaksi ja katastrofin partaalla olevaksi³¹⁸ ja nopeasti huononevaksi³¹⁹. Tilanteen sanotaan olevan ajautumassa vaaralliseksi³²⁰, horisontissa on tummia pilviä³²¹ ja maailma liikkuu nopeasti kohti ydinsotaa³²². Vastaavia esimerkkejä löytyisi paljon lisää. Ajankohtaisen tilanteen tulkintakaan ei ole yksiselitteinen. Puheissa tämä näkyy siinä, miten merkittävänä sodan uhkaa pidetään ja kumpi nähdään tärkeimmäksi ajankohtaiseksi kysymykseksi: ydinsodan uhka vai kolonialismi. Ovatko vuoden 1961 tärkeimmät kriisit Berliinissä vai sen sijaan Algeriassa tai Etelä-Afrikassa? Myös se, miksi konferenssi katsotaan pidettävän, riippuu vastauksesta tähän kysymykseen. Loppujulistuksessa esitetyssä kompromississa maailmassa on käynnissä vanhojen ja uusien voimien taistelu, joka sisällyttää sekä blokkipolitiikan että kolonialismin. Sodan uhka on kuitenkin reaalin:

*...the grave and critical situation which, as never before, threatens the world with imminent and ominous prospect of conflict would almost certainly later develop into a World War.*³²³

Maailmantilannetta ei kuitenkaan nähdä pelkästään negatiivisena. Myös positiivisia piirteitä nähdään: monien ihmisten taistelu itsenäisyyden ja tasa-arvon puolesta on onnistunut, ulkopuolisen sarron aikakausi on päättymässä ja myös tieteen ja teknologian alalla edistys on ollut nopeaa.³²⁴ Vaikka pelko ydinsodasta ja neokolonialismin vaikutuksesta sekä kriisit Algeriasta Kuubaan saavat enemmän huomiota kuin positiivinen kehitys, on myös edistys- ja muutosretoriikka osa argumentaatiota.

³¹⁷ Mates, 1961, 17–26.

³¹⁸ *grave, brink of the greatest catastrophe*, Titon avajaispuhe, 17–18. BC, 1961.

³¹⁹ *...the deterioration the international situation is going at the terrific speed*. Nasser, 41. *ibid.*

³²⁰ *...the world seems to be drifting into a situation fraught with the most dangerous consequences*. U Nu, 67. *ibid.*

³²¹ *The dark and ominous clouds of world conflict loom threateningly on the horizon*. Haile Selassie, 85. *ibid.*

³²² *...a world divided into power blocs and moving rapidly towards the brink of a nuclear war*. Bandanaraike, 176. *ibid.*

³²³ Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace, 1961, ensimmäinen kappale.

³²⁴ Belgrad Declaration, 1961, osa I, toinen ja kolmas kappale.

Muutos määrittäi myös sitoutumattomien maiden yhteistyön synnyn ja historiallisten tapahtumien suhdetta. Dekolonisaatio osaltaan synnytti osaltaan sitoutumattomat maat ja lopulta liikkeen, jotka taas edistivät toiminnallaan dekolonisaation etenemistä. Konferenssin sihteeri Leo Matesin sanoin:

*They themselves were the product of changes which in turn generated further changes for which they prepared the ground.*³²⁵

Lähteistä on löydettävissä perusteita sekä Willetsin että Matesin aikaisemmille argumenteille taustalla vaikuttaneista historiallisista tai ajankohtaisista syistä. Valtionpäämiesten hyvien suhteiden arviointi tosin jää lähteiden ulkopuolelle, mutta koska Belgradin aikana sitoutumattomille ei ollut vielä vakiintunutta organisaatiota, henkilökohtaiset suhteet toimivat ainoana keinona käynnistää tai sopia konferensseista. Nehrun rooli tosin on lähempänä varsinaista konferenssia kyseenalainen, vaikka häntä voikin pitää tärkeänä innoittajana.³²⁶

Matesin ajatus siitä, että pienten valtioiden luottamus suurvaltoihin romahti toisessa maailmansodassa ja niiden piti siksi ottaa aloite omiin käsiinsä, sopii huonosti ryhmään jonka maista suurin osa ei ollut toisen maailmansodan aikaan itsenäisiä. Se on kuitenkin yhtenevä Belgradin argumentaation kanssa siitä, että maiden on otettava suurvalloilta aloite omiin käsiinsä:

*...in our time, the responsibility for the future of mankind cannot be borne only by a few states, irrespective of how large and powerful they may be.*³²⁷

Kiristynyt maailmantilanne näkyy puheissa ja dokumenteissa selvästi, ja vaikka ajatus konferenssin pitämisestä on voinut syntyä jo aikaisemmin, se muokkasi ainakin sitä, millaiseksi konferenssi lopulta muodostui ja mitä siellä puhuttiin. Afrikan itsenäistymisvuosi taas aiheutti sen, että vaikka Bandungin osallistujista suuri osa ei täyttänyt Kairon kriteereitä, dekolonisaation eteneminen vuoden 1955 jälkeen oli tuonut paljon uusia osallistujakandidaatteja.³²⁸ On kuitenkin muistettava että suurin osa 1960 itsenäistyneistä Afrikan valtioista ei osallistunut Belgradin konferenssiin.

³²⁵ Leo Mates 1971, 33.

³²⁶ Nehru ei ollut Kairon alkuperäisissä koollekutsujissa vaan liittyi sponsoriksi jälkikäteen. Nehru ei myöskään ollut Belgradin pääasiallisissa koollekutsujissa ja piti Belgradissa lyhyehkön puheen, jonka pääsisältö oli se, ettei liikkeen tulisi korostaa antikolonialismia liikaa tilanteessa, jossa ydinsota uhkaa koko maailmaa. Cairo Report & The Conference of Heads of State and Government of the Non-Aligned Countries, 1961.

³²⁷ Titon avajaispuhe, 18. BC, 1961.

³²⁸ 14 Bandungin valtioista ei osallistunut Belgradiin. Belgradissa taas oli kymmenen uutta valtiota. Katso liite konferenssien osallistujalistaista.

Vuoden 1960 suuri itsenäistymisaalto kuvataan muissakin kuin Willetsin teoksessa merkittäväksi sitoutumattomille. Kuitenkaan Afrikan itsenäistymisvuonna vapautensa saaneista valtioista kaikki eivät osallistuneet Belgradin konferenssiin. Suurempi osa jäi konferenssin ulkopuolelle. Erityisenä erottavana tekijänä oli suhtautuminen Algeriaan.³²⁹ Afrikan mantere jakautui dekolonisaation jälkeen varsin jyrkästi kahteen ryhmään. Näitä on kutsuttu radikaaleiksi (usein länsivastaisia, kannattivat Marokon oikeutta Mauritaniaan, usein sosialistisia ja Algerian puolella) ja maltillisiksi (länsi, erityisesti ranska-suuntautuneet valtiot, pelko Marokon Mauritania-vaateista).³³⁰ Näitä kahta ryhmää kutsutaan ne määrittäneiden konferenssien mukaan Casablanca- ja Brazzaville-ryhmiiksi.³³¹ Kaikki Casablanca-valtiot, mukaan lukien Algerian väliaikaishallitus osallistuivat konferenssiin. Yksikään entisistä Ranskan siirtomaista koostuvasta Brazzaville-ryhmästä ei ollut Belgradissa.³³²

Puheiden ja dokumenttien ajankuva on samaan aikaan sekä pessimistinen että tulevaisuuteen uskova. Konferenssin ajankohtaa määrittäneet kylmä sota, dekolonisaatio ja yksittäisten johtajien suhteet vaikuttivat varmasti sekä konferenssin syntyyn että sisältöön. Pelkkien ajankohtaisten tapahtumien listaaminen ei vielä kerro miksi kaikista avoinna olevista vaihtoehdoista valittiin juuri tämä ja mitä motiiveja valtioilla oli valita ulkopoliittiseksi suuntaukseksi sitoutumattomuuspolitiikka. Ympäröivä maailma ei sellaisenaan ohjaa ihmistä, vaan se miten ympäröivän maailman tulkitsee ja hahmottaa. Pelkkä ajankohtaisten tapahtumien listaaminen ei siis riitä perusteeksi sille, miksi konferenssi järjestettiin. Syitä voi etsiä esimerkiksi valtion edun tavoittelusta ja tasapainottamisesta tai sitten kolonialismin traumasta ja identiteettipolitiikasta. Puheissakin perusteita konferenssin pitämiseksi haetaan laajemmin kuin pelkästä ajankohtaisesta tilanteesta. Konferenssin tarkoituksena on tarkastella maailmaa laajemmin ja monet ehdotuksetkin puuttuvat ajankohtaisten kysymysten lisäksi koko kansainvälisen systeemin perustaan ja arvoihin.

³²⁹ Mortimer, 1984, 13.

³³⁰ Radikaali ja maltillinen ovat tässä yhteydessä mielenkiintoisia termejä. Näyttää siltä, että radikaali leiman oikeutta ennen kaikkea länsivastaisuus ja sosialismi. Vaikka marxismiin kuuluukin vallankumouksen ajatus, kolmannen maailman sosialismi oli useimmiten enemmän sekamuotoista ja nationalistista ja vähemmän maailmanvallankumouksellista. Toisaalta länsivastaisuuden radikaalius on sekin mielenkiintoinen kysymys. Vaikka entisistä kolonioista löytyisikin sovittelevampia ja anteeksiantavampia asenteita, voi pohtia onko entistä siirtomaaisäntää kohtaan tunnettu kauna erityisen radikaalia.

³³¹ Calvocoressi, 1996, 180. Willets, 1978, 11.

³³² Delegations. Casablanca –ryhmä oli voimakkaista päänahmoistaan (Nasser, Nkrumah jne.) huolimatta vähemmistössä. Afrikan valtioita oli 26, Brazzaville-ryhmässä 12 valtiota, Casablanca-ryhmässä 5 ja Algerian väliaikaishallitus. Calvocoressi, 1996, 180. Willets, 1978, 11.

6.2. Valtapolitiikka vastaan moraalisella voimalla

Tässä luvussa tarkoitetaan on pohtia, miten esimerkiksi maiden suhteellisesti heikko asema ja valtapoliittiset arvioinnit vaikuttivat päätökseen kutsua koolle Belgradin sitoutumattomien konferenssi. Seuraavassa luvussa taas pohditaan identiteettien ja kolonialismin henkisten jälkien vaikutusta. Viimeisenä esitellään Robert H. Jacksonin kvasivaltiateoria ja pohditaan miten se voisi selittää maiden ristiriitaista suhdetta kansainväliseen yhteisöön. Kansainvälisen politiikan ja Jacksonin teorioiden rinnalla kulkevat edelleen lähteiden tulkinnat. Tässä luvussa on erityisen huomion kohteena se, miten maat käsitteellistivät oman roolinsa kansainvälisessä yhteisössä. Heikkous sekä myönnettään avoimesti, että sitä kierrellään. Perinteinen realistinen käsitys kansainvälisistä puheista pyritään purkamaan ja nostamaan aseellisen ja taloudellisen vahvuuden tilalle moraalisen vahvuuden, kansainvälisen lain ja rauhanomaisen rinnakkaiselon normit.

6.2.1. Heikkojen valtioiden mahdollisuudet?

*...decision makers do not choose instruments as the surgeon selects the scalpel – rather, the nature of available instruments tends to shape their policy choices in the first place.*³³³

Johdannossa esiteltiin eri tapoja mitata valtioiden heikkoutta ja vahvuutta, ja päädyttiin siihen, että kaikki Kairon ja Belgradin osallistuneista kuuluivat heikkoihin valtioihin, ja suurin osa kaikkein heikoimpiin. Heikoilla valtioilla on oleellisesti vähemmän liikkumavaraa kansainvälisessä yhteisössä kuin vahvoilla valtioilla. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta myös niiden ulkopoliittikkaan. Monet Belgradin teemoista, kuten itsemääräämisoikeuden korostaminen, YK:n keskeinen asema ja vaatimus tasa-arvoisemmista taloudellisista suhteista sopivat yhteen heikkojen maiden intressien kanssa. Kaikki ajan heikoista valtioista eivät kuitenkaan kuuluneet sitoutumattomiin tai osallistuneet Belgradiin.

Toiset vastaavassa tilanteessa olleet valtiot valitsivat jommankumman blokin puolelle asettumisen keinoksi parantaa omaa asemaa. Sitoutumisesta saattoikin saada taloudellista ja sotilaallista turvaa. Toisaalta monet sitoutumattomista valtiosta saivat niin rahallista apua kuin aseitakin toiselta tai molemmilta suurvalloista.³³⁴ Blokkisitoutuminen lisäsi riskiä joutua mukaan konflikteihin, jotka eivät olisi olleet valtion edun mukaisia. Jos sitoutumattomanakin oli mahdollisuus saada taloudellista

³³³ Elisabetta Brighi & Christopher Hill in Foreign policy, 2008, 130.

³³⁴ Toiset valtiot olivat myös selvästi kallellaan toisen suurvallan puolella vaikka eivät kuuluneetkaan varsinaiseen sotilasliittoon tms. Esimerkkeinä Neuvostoliittoon nojanneista valtioista Kuuba ja Guinea, länsimyynteisistä Etiopia ja Saudi Arabia. Mortimer, 1984, 14.

apua, se jätti enemmän liikkumavaraa valtiolle. Moralistinen retoriikka ja enemmistön puolelle asettuminen taas tekivät sitoutumattomuuden arvostelemisen suurvalloille vaikeammaksi.

Suurvallat erottaa pienemmistä valtioista niiden kyky vaikuttaa myös omien rajojensa ulkopuoliseen maailmaan. Heikoille valtioille pelkkä oman valtion itsenäisyyden säilyttäminen voi olla kynnyksymys.³³⁵ Sitoutumattomilla mailla ei siis ollut resursseja valtopolitiikkaan tai taloudelliseen tai sotilaalliseen painostukseen. Käytössä oleva keinojen valikoima oli varsin rajoitettu. Yhteistoiminta toi niille hieman lisää painoarvoa, mutta silti varsin rajoitetusti valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia. Moralistinen arvopolitiikka ja mielipidevaikuttaminen ovat kuitenkin keinoja jotka ovat myös heikompien käytössä. Maailman tilanne oli muuttunut niin, ettei pelkkä vahvojen valta heikkojen yli ei ollut hyväksyttävää ainakaan avoimesti. Kansainvälinen yleisö ja arvoympäristö saattoivat siis vaikuttaa ainakin osaksi myös suurvaltoihin. Suurvallatkaan eivät olleet immuuneja moralismille.³³⁶ Lisäksi blokkijaon ulkopuolella pysymisestä saatu konkreettinen hyöty kuten tuen kerääminen molemmilta blokeilta lienee ollut helpompaa oikeuttaa moralistisin syin.

6.2.2. Realismin maailmankuva

Realismi on yksi kansainvälisen politiikan pääteorioissa. Realismista on erotettavissa kaksi pääsuuntausta: Perinteinen realismi ja neorealismi, joista jälkimmäinen perustaa analyysinsä pääasiallisesti systeemin tason lainalaisuuksiin. Neorealismissa valtion sisäiset tekijät sulkeistetaan pois, johtajien persoonallisuudet ja sisäiset valtataistelut ovat alisteisia systeemitason tekijöille.³³⁷ Historialliseen ulkopolitiikan tutkimukseen neorealismi on siis huono väline silloin kun halutaan tutkia ajallista ja ainutlaatuista. Tässä yhteydessä käsitelty realismi onkin perinteisempää ja pragmaattisempaa. Kuvaus realismista ulkopolitiikkaa ohjaavana teoriana perustuu pääasiallisesti William C. Wohlforthin kirjoittamaan lukuun teoksessa *Foreign Policy – Theories, Actors, Cases* (2008) Joitakin yhteisiä piirteitä kaikilla realismeilla kuitenkin on: valtioiden omaneduntavoittelu, anarkistinen systeemi ja esimerkiksi vallan tasapainon ajatus.

Wohlforthin mukaan realismi perustaa ajattelunsa kolmeen pääpilariin: ryhmien tärkeyteen, egoismiin ja valtakeskeisyyteen. Tavallisin ryhmä nykyään on valtio. Kaikki kolme pilaria yhdistyvät valtion edun tavoitteluna jota muokkaavat systeemin materiaaliset taustaehdot ja valtasuhteet. Moraaliset ja eettiset kysymykset jäävät aina tässä ajattelussa valtion edun alle, valtopolitiikka voittaa

³³⁵ Elisabetta Brighi & Christopher Hill teoksessa *Foreign policy*, 2008, 130.

³³⁶ Jackson, 1990, 13–31, 74–78, 102–108.

³³⁷ Perinteisestä realismista esimerkiksi Richard Ned Lebow teoksessa *International Relations Theories*, 2007, 52–71, neorealismista samassa teoksessa John J. Mearsheimer, 71–89.

edistykseellisyden.³³⁸ Kansainvälinen systeemi on pohjimmiltaan anarkistinen eikä valtioiden yläpuolella ole mitään auktoriteettia. Jokainen valtio on vastuussa omasta selviytymisestään ja valtioiden kesken vallitsee epäluulo. Myös valtioiden keskeinen yhteistoiminta on kuitenkin malliin sopivaa, kun sen tarkoituksena on esimerkiksi tasapainottaa liian vahvaksi noussutta valtiota.³³⁹ Lyhyesti:

an orientation toward the most powerful (that is, the most resource rich and influential) groups at any given time...a skepticism toward professed aims of foreign policy other than the state interest; a tendency to question the ability of any states foreign policy to transcend power politics; and a penchant for looking beyond rhetoric to the power realities that realists expect nearly always underlie policy.³⁴⁰

Realismi sopi *balance of power* –teorioineen, napakeskeisyyksineen ja monin muin osin hyvin selittämään kylmää sotaa. Siitä tulikin kylmän sodan keskeisin kansainvälisen politiikan teoria.

Realistinen tulkinta Belgradin konferenssista keskittyisi todennäköisesti maiden reaaliin, materiaaliin suhteisiin suurvaltojen kanssa sekä sitoutumattomuuspolitiikkaan jonkinlaisena tasapainottelupyrkimyksenä jota motivoi mahdollisimman laajan avun saaminen ja mahdollisuuksien pitäminen avoinna. Sitoutumattomuuspolitiikkaa onkin tulkittu juuri näin tasapainotteluna blokkien välillä, jonka todellisena tarkoituksena on saada mahdollisimman paljon irti molemmilta puolilta.³⁴¹ Realismin kautta lähtökohdaksi voi ottaa sen, että valtion tärkein tavoite on pysyä olemassa. Sen jälkeen jos oma säilyminen on varmistettu voi pyrkiä lisäämään valtaansa ja kapasiteettiaan sellaisissa rajoissa kun se ei uhkaa ensimmäistä tavoitetta. Suurin osa sitoutumattomien maiden tavoitteista Belgradissa sopii tähän ajatteluun. Aseistariisunta on edullista aseellisesti heikoille valtioille, koska se vähentää niiden uhkia haittaamatta oleellisesti niiden asemaa. Rauhanpolitiikka on edullista siksi, että rauha tarjoaa ihanteelliset olosuhteet kehitykselle, jonka pohjimmaisena tarkoituksena on kasvattaa valtion valtaa ja puolustuskykyä. Tuki aseelliselle vastarinnalle kolonialismia vastaan osoittaa, että pasifismista tai ehdottomasta väkivallan vastustamisesta ei rauhanpolitiikassa ainakaan ollut kyse. Antikolonialisminkin taustalla voisi nähdä solidaarisuuden sijaan ajatuksen siitä, että heikkojen vastaavassa asemassa olevien valtioiden lisääntyminen olisi parantanut maiden painoarvoa ja kykyä tasapainottaa suurvaltoja.

³³⁸ William C. Wohlforth teoksessa *Foreign policy*, 2008, 32–33.

³³⁹ John J. Mearsheimer teoksessa *International Relations Theories*, 2007, 75, 79–80.

³⁴⁰ William C. Wohlforth teoksessa *Foreign policy*, 2008, 32–33. Alleviiivaus lisätty.

³⁴¹ Arnold, 1989, 44–46. Tämän näkemyksen suosiosta 2000-luvulla Abraham, 2008, 195–196.

6.2.3. Moraalinen voima?

Realistisessa kansainvälisten suhteiden tulkinnassa tärkeimmät käsitteet ovat siis valta, valtio ja egoismi. Sitoutumattomien maiden retoriikassa otetaan kantaa myös realistiseen maailmanpolitiikan tulkintaan. Puheissa ja hillitymmiin loppujulistuksissa kielletään monia perinteisen realistisen maailmanpolitiikan tulkinnan teesejä. Vallan tasapaino, sota ulkopoliittisena instrumenttina ja valtapolitiikka kuvataan lähinnä negatiivisessa valossa. Valtapolitiikan pohjalta tehty ulkopoliittikka johtaa argumentaation mukaan vain sodan uhkaan. Vallan tasapainon sijaan kansainvälisten suhteiden peruseriaatteina tulisi olla rauhanomainen rinnakkaiselo ja YK rauhan takaajana. Ideologisten erimielisyyksien ei tarvitse johtaa konflikteihin ja valtapolitiikan sijaan tulisi keskittyä rakentamaan omaa valtiota.³⁴²

Monissa puheissa myönnetään, että kyse on heikoista valtioista. Osa puheista suorastaan korostaa maiden taloudellisesti heikkoa tilannetta ja kyvyttömyyttä osallistua valtapeleihin.³⁴³ Taloudellisesti ja sotilaallisesti niillä ei ole mahdollisuuksia voittaa suurvaltoja tai välttämättä edes keskikokoisia valtioita. Perinteisten heikkojen ja vahvuuden kriteerien rinnalle nostetaan kuitenkin uusi käsite, moraalinen voima. Sitoutumattomien valtioiden vahvuus on niiden moraalisuudessa:

*Our material resources are modest and our possibilities are far from being limitless, but our moral power is immense, and this is of paramount importance today. Not only the peoples of our countries, but also public opinion throughout the world expect much of us. Their eyes are turned in our direction with expectation and trust.*³⁴⁴

Moraalinen voima, *moral force*, onkin puheissa ja julistuksissa usein käytetty käsite, johon on viitattu tämänkin tutkimuksen puitteissa jo useaan kertaan.³⁴⁵ Vaikka valtioilla ei ole perinteistä voimaa tai valtaa, niillä on objektiivisuudessaan moraalista voimaa. Edes suurvallat eivät voi olla täysin immuuneja moraalille. Moraalisen voiman vaikuttavuutta lisää se, että sillä on maailman enemmistön tuki.³⁴⁶ Moraalisen voiman käsitteen avulla oma heikkous käännetään vahvuudeksi.

³⁴² Esimerkiksi Titon avajaispuhe, 19. Nasser, 48. Abboud, 59. Bourguiba s. 77, Selassie, 88. Salaam, 131. Jawad, 145. BC, 1961. Belgrad Declaration, 1961, osat II ja III.

³⁴³ Esimerkiksi Bourguiba, 73. Selassie, 87. Salaam, 129. Makarios, 170. BC, 1961.

³⁴⁴ Tito, 168–169. *ibid.*

³⁴⁵ Esimerkiksi Sukarno, 27, 30. Abboud, 53. Nehru, 109. Makarios, 170–171. Seyful, 241. Bourguiballa jopa moraalinen iskuvoima, *moral striking force*, 73, 76–77. BC, 1961. Belgrad Declaration, 1961, osa I.

³⁴⁶ Esimerkiksi Nasser, 44. Selassie, 87. Tito, 169. Makarios, 171. BC, 1961. Belgrad Declaration, 1961, osa I.

Moraalisen voiman käsite onkin yksi tärkeitä käsitteellisiä välineitä sitoutumattomille. Positiivisen sitoutumattomuuden tavoin siinä ei pyritä muuttamaan olemassa olevan termin sovellusaluetta tai sävyä vaan luomaan merkitykseltään uusi termi. Utta siinä on sen sisällön määräytyminen ennen kaikkea sitoutumattomista maista käsin. Moraalisen voiman käsitteellä lähtökohta on sitoutumattomien maiden ja konferenssin kuvaaminen kokonaisuutena. Vaikka uuden blokin tai ryhmittymän syntyminen konferenssissa kielletään, kuvataan kaikkia kokonaisuutena kuitenkin moraalisena voimana. Käsite korostaa sekä sitoutumattomien ja konferenssin erityisen moraalista luonnetta, että niiden vaikutusvaltaa. Käsitteellä sekä asemoidaan viiteryhmä oikean puolelle väärää vastaan, että varteenotettavaksi voimaksi. Moraalisen voiman ajatus on itsessään perinteistä realistista ajattelua vastaan. Voima ja valta tulevat realismissa ennen kaikkea materiaalisista ja sotilaallisista resursseista. Moraali on jotain, millä on tilaa ja valtaa vain valtion sisäisessä politiikassa, ei valtioiden välillä.

Yksi mahdollinen realistinen tulkinta oli sitoutumattomuuden rooli pelkkänä savuverhona todellisen toiminnan peittämiseksi. Sitoutumattomuuden todellinen syy on saada molemmilta puolilta mahdollisimman paljon irti. Konferenssi ja sen julistukset vain pyrkivät peittämään tätä tosiasiaa. Tämä selitys on kuitenkin turhan yksinkertainen. Vähintään lisäksi tarvittaisiin tarkempaa erittelyä konferenssin tavoitteista ja niiden syistä. Suurin osa tavoitteista selittyy sinänsä helposti valtion edun ajatuksesta käsin. Myös yhteistoiminta oli, vaikkakin kansainvälisessä ympäristössä näin heterogeenisessä muodossa harvinaista, juuri näille maille ymmärrettävää, koska niiden suurin etu oli lukumäärä.³⁴⁷ Erityisesti tämä oli jo näkynyt ja tuli näkymään YK:n yleiskokouksessa.

Yhteistoiminnan ja konferenssin selittäminen valtion edun ja lukumäärällä painostamisen perusteella jättää kuitenkin avoimeksi normien ja arvojen vaikutuksen kansainväliseen politiikkaan. Tosiasia on, että jokainen poliitikko tai poliittinen ryhmä tuntee jostain syystä tarvetta selittää toimintansa yleisten arvojen ja vallitsevien normien mukaiseksi. Tämä koskee myös sitoutumattomia. Vaikka kyseessä olisi vain sumuverho todellisille motiiveille, myös tämä on mielestäni kysymys johon tulee kiinnittää huomiota. Skinnerin mukaan vallitseva moraali asettaa aina taustaehdot sille mitä voi tehdä ja selittää sen vielä uskottavasti. Lisäksi itsessään dekolonisaatioprosessi, kehitysapu ja myöhemmin kansainvälinen ihmisoikeusjärjestelmä ovat esimerkkejä siitä, miten arvot ovat muuttaneet todellistakin kansainvälisen yhteisön käyttäytymistä. Pelkiksi savuverhoiksi valtapolitiikalle nämä ovat kaikki huomattavan laajoja, organisoituneita ja sitovia ilmiöitä.

³⁴⁷ Tosin yhteistoiminnan järkevyyden tästä näkökulmasta suuremmille valtioille, esimerkiksi Intialle, voi kyseenalais-
taa. Abraham, 2008, 196.

Lisäksi sitoutumattomuuspolitiikka ja Belgrad eivät ole itsessään mitään monoliittisia luonnonilmiöitä, vaan myös yksittäisten ihmisten toimintaa. Yksittäiset ihmiset ovat irrationaalisia: asenteellisia, tunteellisia ja huonoja arvioimaan tekojensa seurauksia.³⁴⁸ Ihmisten toimia määrittävät myös menneisyyden kokemukset, tulevaisuuden odotukset ja identiteetin etsintä. Tässä ulkopolitiikan tutkimus ja historiantutkimus erottuvat kansainvälisten suhteiden teorioista. Kun tarkoitus ei ole luoda mahdollisimman yleispäteviä selityksiä kansainvälisten suhteiden toiminnalle, yksittäisten ihmisten teoilla ja tunteilla (ja irrationaalisuudella) on merkitystä. Ymmärtääkseen joitain ulkopoliittista tapahtumaa, on yritettävä ymmärtää myös niitä puolia jotka eivät kuulu rationaalisen laskelmoinnin piiriin.

6.3. Kolonialismin trauma ja identiteettipolitiikka

*Neutrality was a passive, isolationist policy of non-involvement and generally practised by stable, established states, that had a clear sense of identity. Non-alignment is a policy of new states that are still involved in a search for identity.*³⁴⁹

Perinteisissä kansainvälisen politiikan teorioissa valtioiden sisäiset asiat sulkeistetaan pois ja niitä käsitellään ns. mustina laatikkoina. Se saattaa olla hyvä apuväline, jos tarkoituksena on mahdollisimman selkeän ja elegantin teorian hahmotteleminen. Historiantutkimuksen päätarkoituksena taas ei ole teorian rakentaminen vaan mahdollisimman tasapainoisen kuvan rakentaminen tietystä ajallisesta todellisuudesta. Tällöin valtioiden sisäisten tekijät kuten hallintomuoto, yhteiskunnan rakenne, johtajien persoonallisuudet, ideologiat ja identiteetit on otettava huomioon myös niiden kansainvälistä toimintaa tarkasteltaessa. Lisäksi johtajatkään eivät ole rationaalisia laskelmoijia, vaan ihmisenä esimerkiksi pyrkivät yksinkertaistamaan todellisuuden monimutkaisuutta ja pyrkivät etsimään vahvistusta jo olemassa oleville näkemyksille sen sijaan että arvioisivat todistusaineistoa objektiivisesti.³⁵⁰

Edellisen alaluvun keskeisenä tarkastelukulmana oli valtion etu, *raison d'etat*. Tässä luvussa esitellään mistä muista näkökulmista sitoutumattomuuspolitiikkaa ja siihen johtaneita syitä voi tarkastella. Ensin pohditaan kolonialistisen menneisyyden vaikutusta ja samassa tilanteessa olleiden valtioiden

³⁴⁸ Janice Gross Stein: Foreign policy decision-making: rational, psychological, and neurological models. Teoksessa: Foreign Policy, 2008, 101–116.

³⁴⁹ Willets, 1978, 20. Alleviivaukset lisätty.

³⁵⁰ Rationaalisen päätöksenteon mallin heikkouksista Janice Gross Stein: Foreign policy decision-making: rational, psychological, and neurological models. Teoksessa: Foreign Policy, 2008, 101–116.

den keskinäistä solidaarisuutta ja mahdollisia sisäpoliittisia syitä sitoutumattomuuspolitiikalle. Ot-sikon alle motoksi asetettu lainaus Peter Willetsiltä erottaa perinteisen neutralismin sitoutumatto-muuspolitiikasta juuri identiteetin käsitteen kautta. Sitoutumattomuuspolitiikkaa harjoittavat valtiot ovat nuoria, ja etsivät edelleen identiteettiään. Eroja maiden kesken oli kuitenkin identiteettikysy-myksenkin suhteen. Toisilla valtioista, hyvänä esimerkkinä Intia, saattoi olla pitkä ja rikas historia ja jo suhteellisen selvästi muotoutunut identiteetti. Toiset taas olivat kokonaisuudessaan syntyneet hallinnollisiksi yksiköiksi ja myöhemmin valtioiksi kolonialismin myötä. Vuonna 1961 entisten siirtomaidenki itsenäisenä vietetty aika vaihteli maiden kesken yli kymmenestä vuodesta alle vuo-teen. Neljätoista vuottakin on kuitenkin lyhyt aika olla ulkopoliittisena yksikkönä. Lisäksi kolo-nialismiin oli myöhäisvaiheessaan liittynyt institutionalisoitua rasismia ja sivilisaatioteorioita, jotka asettivat kansat eriarvoisiksi. Äärimmäisessä tapauksessa ajateltiin esimerkiksi että Afrikan historia alkaa vasta kolonialismin alkamisesta.³⁵¹ Historiaton, holhousta vaativa identiteetti ei ainakaan so-pinut uuden, itsenäisen aikakauden aloittajaksi. Moraalisen voiman retoriikan ja koko sitoutumat-tomuuden voi katsoa vastaavan osaksi myös tähän kysymykseen. Belgradin konferenssissa kokoon-tuivat lähteiden mukaan rauhaa rakastavat, moraaliset ja enemmistön puolella olevat valtiot, jotka halusivat vaikuttaa. Toistuva ajatus on, että myös pienemmille ja heikommille valtioille tulee antaa valtaa, ja ne voisivat käyttää sitä paremminkin kuin suuret.

6.3.1. Yhdessä kolonialismin jäljiltä kohti lupaavaa tulevaisuutta

Kolonialismiin liittyi institutionalisoitu rasismi vasta kolonialismin loppuvaiheessa, mutta silloin kolonialismia tulivat oikeuttamaan yleiset rotuteoriat. Näissä Eurooppalaiset, tai joskus erityisesti britit olivat ylempänä rodullisessa hierarkiassa, jossa heitä alempana olivat despoottiset Aasian kan-sat ja vieläkin alempana negroidit. Alemmat rodut eivät olleet kykeneviä hallitsemaan itseään vaan valkoisen rodun oli pidettävä kurissa näitä lapsenkaltaisia ihmisiä. Rotuja kuvattiin usein perinteis-ten mies–nais jaottelujen tapaan binääreinä, kahden käsitteen vastapareina. Vastakkain olivat ratio-naalisuus ja irrationaalisuus, aikuisuus ja lapsellisuus, aktiivisuus ja passiivisuus ja monet muut.³⁵² Tästä huolimatta varsinkin Iso-Britannian siirtomaahallinnon tavoitteeksi tuli myöhemmin itsemää-räämis-oikeuden siirtyminen ainakin suurimmalle osalle alusmaista joskus tulevaisuudessa. Siirto-maiden epäiltiin kuitenkin olevan valmiita itsehallintoon vasta kaukaisessa tulevaisuudessa, jos koskaan. Dekolonisaation nopeus ja totaalisuus yllätti kaikki.³⁵³

³⁵¹ Betts, 2004, 8–9.

³⁵² Hobson, 2004, 8, 222–239.

³⁵³ Jackson, 1990, 13–16. Betts, 2004, 30–33

Belgradin konferenssissa kolonialismin muiston negatiivisuus näkyy kolonialismin äärimmäisen negatiivisessa kuvailussa ja antikoloniaalisessa solidaarisuudessa. Kyseessä tosin ei luultavasti ole pelkästään traumaattisten kokemusten aiheuttama vastenmielisyys, vaan myös pyrkimys vahvistaa ja muuttaa lopulliseksi jo olemassa ollut tendenssi kolonialismi-termin pelkästään negatiivisesta sävystä. Kolonialismi yhdistetään moneen muuhunkin ilmiöön, ja muuttaa ne samalla negatiivisiksi ilmiöiksi. Sitä käytetään argumenttina monta sinänsä perinteisen kolonialismin ulkopuolella olevaa ilmiötä, kuten talousliittoja³⁵⁴ tai vähemmistöjen tukemista³⁵⁵ vastaan. Neokolonialismin ja kolonialismin kanssa ei keskustella, koska niillä ei ole mitään annettavaa. Kolonialistisen menneisyyden voi ajatella näkyvän myös pyrkimyksessä rakentaa omalle valtiolle ja myös omalle asemalle johtajana aktiivista roolia nykyisyydessä ja kunniakasta menneisyyttä. Maat joita määrittää taloudellinen ja sotilaallinen heikkous sekä vuosikymmenien itsenäisyyden puute, ovat retoriikassa maailman enemmistön puolustajia ja objektiivisia tarkkailijoita ja sovittelijoita: moraalinen voima. Moraalinen voima on jotain mikä määrittää sitoutumattomia valtioita, ja joka erottaa ne muiden kriteerien puolesta vahvemmista valtioista.

Nykyisyydessä maat muodostavat moraalisen voiman, mutta menneisyydessäkään ei ole mitään hävettävää. Bandungin konferenssissa puhutaan Afrikan ja Aasian roolista kulttuurin kehtona, jonka kukoistuksen kolonialismi oli katkaissut:

*Asia and Africa have been the cradle of great religions and civilisations while themselves being enriched in the process. Thus the cultures of Asia and Africa are based on spiritual and universal foundations.*³⁵⁶

Myös Belgradin retoriikasta voi löytää myös vastaavaa, kunniallista menneisyyttä kohti suuntaavaa retoriikkaa. Innoitusta omaan politiikkaan haetaan oman maan menneisyydestä.³⁵⁷ Raymond Bettsin mukaan myyttisestä esikoloniaalisesta menneisyydestä haettiin itsenäistyneissä siirtomaissa suuntaa postkoloniaaliselle tulevaisuudelle.³⁵⁸ Yksi uuden nationalismin ja dekolonisaation jälkeisten valtioiden pääpiirteistä onkin pyrkimys luoda historiaa sinne minne sitä ei ole: Luoda juuret joihin tarttua ja tehdä jotain mistä olla ylpeä ja mihin vedota pyrkiessä luomaan yhtenäisyyttä hajanaisuuteen ja järjestystä kaaokseen.³⁵⁹

³⁵⁴ Esimerkiksi Nasser, 50. Daoud Khan, 81. Selassie, 93. Mahendra, 140. Tito, 154, 156. BC, 1961.

³⁵⁵ Esimerkiksi Sukarno, 32. Nasser, 48. Abboud, 56. Hassan II, 207. Seyful, 240. *ibid.*

³⁵⁶ Final Communique of the Asian-African Conference, 1955, B. 1.

³⁵⁷ Esimerkiksi Sukarno, 28–29. Daoud Khan, 80. Selassie, 86. Salaam, 129. Mahendra, 141. BC, 1961.

³⁵⁸ Betts, 2004, 40.

³⁵⁹ Entisten siirtomaiden nationalismin ja historiakuvien yhteydestä myös esimerkiksi Anderson, 1991, 178–185.

Maiden yhteistoimintaa voi selittää tarpeella tasapainottaa vahvempia valtioita ja hyväksikäyttää määräilyvoimaa esimerkiksi YK:ssa. Myös tuki siirtomaavaltaa vastaan taisteleville itsenäisyysliikkeille voidaan nähdä toiveena kasvattaa tätä joukkoa, ja näin saada lisää jäseniä painostusryhmään. Tuki itsenäisyysliikkeille oli kuitenkin Kairossa asetetuista kriteereistä ehdottomin. Esimerkiksi sitoutumattomuuspolitiikan suhteen riitti pelkkä sinne päin viittaava tendenssi, vaikka Belgrad oli nimenomaan sitoutumattomien konferenssi. Tunisia kutsuttiin muita myöhemmin. Syynä tähän oli se, että Tunisia osoitti itsensä kutsun arvoiseksi taistelemalla Ranskaa vastaan Bizertassa.³⁶⁰ Tunisia ei kuulunut muuten Afrikan mantereelta kutsuttuja määrittäneeseen Casablanca-ryhmään.³⁶¹ Taistelu Ranskaa vastaan teki siitä kuitenkin poikkeuksen. Näyttää siltä, että vaatimus antikolonialismista oli varsinaista sitoutumattomuuspolitiikkaa vielä voimakkaampi, vaikkakaan ei yksinään riittävä, minkä osoittaa antikolonialististen, mutta voimakkaimmin sitoutuneiden Aasian ja Afrikan valtioiden puuttuminen. Näiden kriteerien keskinäinen suhde saa kuitenkin miettimään, oliko antikolonialismissa kyse pelkästään laskelmoinnista, vai jostain syvemmästä tunteesta tai tarpeesta.

Antikolonialismia voi pitää paitsi yhtenä konferenssin agendan pääkohdista, myös maita yhdessä pitäneenä ja yhteishenkeä rakentaneena tekijänä. Muiden samassa tilanteessa olleiden valtioiden tapaaminen, yhteisten tavoitteiden luominen ja ongelmien jakaminen on konferenssin tavoitteena vähemmän juhlava, mutta myös mahdollinen. Raymond Betts kirjoittaa yhteishengen luomisesta konferenssien päämääränä. Betts erottaa tämän konferenssien positiiviseksi komponentiksi: vaikka konferenssien pohja on negaatiossa (antikolonialismi), on niillä myös positiivinen puoli (yhteishengen luominen).³⁶² Myös puheiden kohdeyleisö oli universaaliyleisön ja blokkijohtajien lisäksi ennen kaikkea vertaisryhmä, muut konferenssin osallistujat. Puheilla ja toiminnalla pyrittiin myös vahvistamaan sitoumuksia muihin osallistujiin ja luomaan yhteishenkeä. Kairon konferenssin loppudokumentissa korostetaan että konferenssi on sujunut ystävyuden ja yhteisymmärryksen hengessä ja Belgradin julistuksen alussa mainitaan konferenssin sujuneen tasa-arvoisuuden, vilpittömyyden ja luottamuksen hengessä. Oli tämä totta tai ei, se kertoo ainakin millainen kuva haluttiin luoda.³⁶³ Yhteishengestä ja koko dekolonisaation ajan kolonialismin kokeneiden maiden toisilleen osoittamasta solidaarisuudesta huolimatta myös konferenssien sisällä oli huomattavissa hierarkiaa. Kairon vastuuhenkilöt tulivat sponsorimaista ja Belgradissakin tärkeintä puheainetta käyttivät sponsorimaat.

³⁶⁰ Willets, 1978, 13.

³⁶¹ Mortimer, 1984, 13.

³⁶² Betts, 2004, 45.

³⁶³ Cairo Communiqué, 1961, kohta 2, Belgrad Declaration, 1961, alkuosa.

6.4. Jackson ja valmiin maailman realiteetit

Tässä luvussa tarkastellaan Peter H. Jacksonin kvasivaltiota teorian Belgradin konferenssin, sitoutumattomuuspolitiikan ja Sitoutumattomien maiden liikkeen selittäjänä. Jackson kuuluu realismiin ja idealismiin, sekä selittämisen ja ymmärtämisen välistä vastakkainasettelua pyrkineen englantilaisen koulukunnan huomattaviin teoreetikoihin. Englantilaisen koulukunnan pääpiirteisiin kuuluvat esimerkiksi arvojen ja historian ymmärtämisen merkitys.³⁶⁴ Jacksonin selvittää sitä, miksi dekolonisatio tapahtui ja miksi kansainvälisen yhteisön rakenne on sellainen, kun se nykyään on, ja mitä ongelmia tilanne voi aiheuttaa. Jacksonin lisäksi luvussa otetaan mukaan lyhyesti muutamia muitakin kolmannen maailman valtiota selittäneitä teorioita. Tarkastelukulmana on itse kansainvälisen yhteisön normirakenne ja kolmannen maailman valtio ilmiönä.

6.4.1. Peter Jackson, negatiivinen suvereniteetti ja kvasivaltiota teoria

Perinteisesti valtio on ollut olemassa ennen kansainvälisen lain tunnustusta. Valtion tunnustaminen on ollut vain sen tosiasian tunnustamista että valtiolla on de facto valta tiettyyn alueeseen tai kokonaisuuteen. Tätä kutsutaan suvereniteetiksi.³⁶⁵ Kun itsemääräämisoikeus nousi toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisten suhteiden tärkeimmäksi normiksi, itsenäisen statuksen saamiseksi ei enää tarvittu reaalista kontrollia johonkin alueeseen tai kykyä puolustautua. Pelkästään se, että oli joskus ollut länsimaiden merentakainen siirtomaa, riitti kansainväliseen tunnustukseen huolimatta siitä, oliko kyseessä toimiva hallitus, joka oli reaalisesti kyseisen alueen hallinnassa. Valtion ei tarvinnut enää itse turvata olemassaoloaan vaan kansainvälinen yhteisö asettui takaamaan rajojen koskemattomuuden entisille siirtomaille. Tätä Jackson kutsuu negatiiviseksi suvereniteetiksi. Negatiivinen suvereniteetti on invaasion puutosta, ei niinkään todellista hallintaa.³⁶⁶

Suurin osa sitoutumattomista valtioista kuuluu Jacksonin kuvaamiin negatiivisen suvereniteetin määrittämiin valtioihin. Niiden rajat ovat piirtäneet kolonialismin ajan isäntämaat, ja niiden hallintorakenne oli useimmiten kehittymätön ja talous yksipuolinen. Itsemääräämisoikeuden noustessa merkittäväksi normiksi kansainvälinen yhteisö asettui kuitenkin takaamaan näiden maiden rajojen ja olemassaolon oikeutuksen. Lisäksi nähtiin, että kansainvälinen yhteisö oli velvollinen tukemaan rahallisesti näitä heikommassa asemassa olevia valtioita.³⁶⁷

³⁶⁴ Dunne, s. 128–132, 136. Teoksessa Dunne, Kurki, Smith, 2007.

³⁶⁵ Jackson, 1990, 50–54. Realismin suhteesta suvereniteettiin Brian C. Schmidt teoksessa Foreign policy, 2008, 159.

³⁶⁶ Jackson, 26–31.

³⁶⁷ *ibid.* 13–31.

Robert H. Jacksonin mukaan kolonialismin luomiin rajoihin takertunut dekolonisaatio todellisuudessa heikensi valtion arvoa. Perinteisesti valtion hyötynä on pidetty sen kansalaisilleen tarjoamaa turvaa ja hyötyä.³⁶⁸ Itsemääräämisoikeuden normin ja kolonialismin rajojen ylläpitämisen myötä nykyään kuitenkin pidetään järkevänä myös sellaisten valtioiden ylläpitoa, joilla ei ole resursseja tai halua todella suojella ja tukea kansalaisiaan.³⁶⁹ Samat valtiot voivat olla kansainvälisesti hyvinkin sivistyneitä ja vastavuoroisuusperiaatetta noudattavia, mutta sisäpolitiikassaan totalitaarisia. Valtio on muuttunut ensisijaiseksi kansalaiseen nähden.³⁷⁰ Toisaalta kasvava ihmisoikeusjärjestelmä ja –lainsäädäntö pyrkii rajoittamaan valtion valtaa kansalaisiinsa nähden. Tähän mennessä itsemääräämisoikeuden normi on kuitenkin ollut Jacksonin mukaan ihmisoikeuksia vahvempi, ja valtioiden sisäisiin asioihin on puututtu vasta hyvin merkittävässä ihmisoikeusrikkomuksissa.³⁷¹

Jacksonin mukaan siis nykyajan kansainvälisessä yhteisössä on eri tasoja. Toisia valtioita määrittää edelleen perinteinen positiivisen suvereniteetin normi. Toiset valtiot taas ovat saavuttaneet itsenäisyytensä kolonialismin moraalisen oikeutuksen murenemisen myötä, ja niiden olemassaoloa määrittää enemmän ulkopuolisen dominoinnin puute, kuin kansalaisilleen lisäarvoa tarjoavan ja aktiivisen positiivisesti suvereenin valtion malli. Jacksonin mukaan perinteisen realistisessa tulkinnessa tämä johtuu pääasiallisesti siitä, että nämä maat ovat liian heikkoja kiinnostaakseen vahvempia valtiota ja niiden itsemääräämisoikeutta ei niinkään taata, kuin niiden annetaan olla koska ne eivät ole merkityksellisiä.³⁷² Jacksonin mukaan tämä ajatus on osaksi totta, mutta todellinen syy kvasivaltioiden synnylle on kuitenkin kansainvälisessä laissa ja normien muutoksessa.³⁷³ Jacksonin selitys dekolonisaatiolle lähtee siis kansainvälisestä laista ja normeista.

6.4.2. Muita näkökulmia kolmannen maailman valtioon

Jackson käsittelee siis sitä, miten itsemääräämisoikeuden tulo kansainvälistä kanssakäymistä määrittäväksi normiksi loi kvasivaltioiden ja negatiivisen suvereniteetin järjestelmän. Valtioyhteisön jäseneksi hyväksyttiin sellaisiakin entiteettejä, joilla ei olisi aikaisemmin ollut sinne mitään asiaa. Toisaalta dekolonisaation synnyttämät valtiot tulivat osaksi kansainvälistä järjestelmää aikana, jolloin suurimmalla osalla vahvemmassa asemassa olevista valtioista oli ollut aikaa vakiintua, muuttua ja kehittyä. Kolmannen maailman maiden erityisaseman yhtenä syynä on nähty myös niiden myö-

³⁶⁸ Perinteisestä valtion turvallisuuden ja vaihtoehtoisesta yksilön turvallisuuden käsitteestä (national security and human security) ja valtiosta suojelijana ja/tai uhkana Brian C. Schmidt teoksessa *Foreign Policy*, 2008, 156–158.

³⁶⁹ Jackson, 1990, 21–26.

³⁷⁰ *ibid.* 159–163.

³⁷¹ *ibid.* 139–163. On tosin otettava huomioon, että Jacksonin kirja on kirjoitettu 1990.

³⁷² *ibid.* 167–173.

³⁷³ *ibid.* 71–81.

häinen tulo kansainvälisen systeemin jäseniksi aikana jolloin tieteellinen ja tekninen kehitys oli erottamattomassa yhteydessä sekä taloudelliseen että sotilaalliseen vahvuuteen.³⁷⁴ Kansainvälinen järjestelmä samaan aikaan sekä piti näitä valtioita yllä, että rajoitti niiden toimintaa.

Kolmannen maailman valtio ei esimerkiksi Christopher Claphamin tai Robert H Jacksonin mukaan ole kansainvälisestä yhteisöstä irrallinen entiteetti. Jacksonin mukaan nämä valtiot eivät olisi pysyneet pitkään olemassa ilman nykyisenlaista arvojen ja kansainvälisen oikeuden välistä suhdetta.³⁷⁵ Claphamin mukaan verrattuna Euroopan vanhempiin tai ainakin vakiintuneempiin valtioihin, kolmannen maailman maat ovat usein kansainvälisten yhteyksien ylläpitämiä. Kolmannen maailman eliitin ja ulkomaisten instanssien välillä on toisiaan hyödyttävä ja ylläpitävä suhde. Monet näistä maista syntyivät ulkomaisesta vaikutuksesta, ja ne ovat edelleen hyvin kiinteästi yhteydessä ulkomaisiin tahoihin.³⁷⁶ Lisäksi juuri ulkomaankauppa ja siitä saatavat tulot muodostivat olennaisen osan hallitusten rahoituspohjasta.³⁷⁷ Suhde länsimaihin kuului oleellisesti maiden sisäpolitiikkaan.

Jacksonin sinänsä mielenkiintoisessa ja omaperäisessä analyysissa otetaan vähemmän kantaa kvasivaltioiden lyhyen historian luomiin lisähaasteisiin. Osaltaan tähän toki puututaan siinä, että rajojen muodostuminen esimerkiksi Euroopassa on tapahtunut orgaanisemmin pitkän ajan kuluessa valloistusten ja alueiden yhdistymisten ja eroamisen myötä. Sen sijaan kvasivaltioiden rajat ovat staattisia huolimatta niiden uutuudesta ja keinotekoisuudesta. Jackson ottaa myös kantaa hallitusten kansainvälisiin suhteisiin suuryritysten tapauksessa. Jackson arvostelee riippuvuusteoriaa (dependency theory) siitä, että se unohtaa kansainvälisen lainsäädännön ja pitää itse kolmannen maailman johtajia vaikutusvaltaisina partnereina kansainvälisten yritysten kanssa tehtävissä sopimuksissa.³⁷⁸ Tämä ei eroa suuresti Claphamin analyysistä siitä, että hallitukset ja kansainväliset suuryritykset muodostavat toisiaan hyödyttävän kokonaisuuden, jossa häviäjänä ovat helpommin tavalliset kansalaiset kuin poliitikot.

6.4.3. Kvasivaltioiden konferenssi?

Jacksonin teoriaa on esitelty tässä, koska se nostaa esille monia piirteitä sekä kolmannen maailman valtioista, että kansainvälisestä yhteisöstä, mitkä ovat mielenkiintoisia sitoutumattomien maiden konferenssia ja muuta yhteistoimintaa kuvatessa. Esimerkiksi yksi Jacksonin kuvaama piirre, mikä

³⁷⁴ Ayoob, 1995, 25–42.

³⁷⁵ Jackson, 1990, 34–40.

³⁷⁶ Clapham, 1985, 113–135.

³⁷⁷ Clapham, 1985, 90–111.

³⁷⁸ Jackson, 1990, 176–179.

näky konferenssin tavoitteista hyvin, on tarve toisaalta oikeuttaa kehitysapu ja rahallinen tuki, ja toisaalta kieltää kehitysavun ehdollisuus. Samaan aikaan pyritään pitämään yllä mahdollisimman suurta itsemääräämisoikeutta ja toisaalta pyydetään kansainväliseltä yhteisöltä enemmän, kuin mi- hin perinteinen suvereniteettijärjestelmä oikeuttaa.³⁷⁹

Myös ristiriitainen suhtautuminen kansainväliseen järjestelmään tukee Jacksonin analyysia. Toisaalta vaaditaan rasismien lopettamista, dekolonisaation viemistä loppuun, realististen vallan tasapaino- ajattelun sekä asevarustelun lopettamista ja voimakkaampia kehitystukitoimia. Toisaalta moniin kansainvälisen yhteisön piirteisiin ei puututa vaan niistä päinvastoin pidetään tiukasti kiinni. Yksi esimerkki tästä on kolonialismin luomien rajojen pysyvyys. Näiden rajojen sisälle jääneiden vä- hemmistöjen oikeuksien ajamista pidetään neokolonialismina ja rajoihin puuttuminen tuomitaan yksiselitteisesti. Tämä tendenssi jatkui myöhemminkin, kun Organization of African Unity perustet- tiin 1966, kaikkien sen jäsenien tuli sitoutua hyväksymään kolonialismin piirtämät rajat siitä huoli- matta, että ne oli saatettu vetää täysin ottamatta huomioon etnisiä ja historiallisia tekijöitä.³⁸⁰ Lisäk- si suvereniteetti ja itsemääräämisoikeus ovat paitsi perinteisiä kansainvälisen yhteisön pelisääntöjä, myös julistuksen ja puheiden tärkeimpiä normeja, joihin ei haluta puuttua, vaan päinvastoin vahvis- taa niitä. Myöskään talouden rakenteita ei haluta Belgradissa muuttaa radikaalisti. Lähinnä halutaan helpotuksia maille jotka ovat kansainvälisessä taloudessa heikommassa asemassa.

Suurimman osan sitoutumattomista uusista valtioista syvää riippuvuutta kansainvälisestä järjestel- mästään ei voi kieltää. Ne kuitenkin pystyivät myös vaikuttamaan tähän järjestelmään. Kun nämä val- tiot saavuttivat enemmistön YK:ssa, ne saivat ajettua läpi omia arvojaan vastaavia päätöksiä, kuten Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples osoittaa. Myös Ro- bert Jackson korostaa, että kvasivaltiolla on enemmän vaikutusvaltaa kansainvälisessä yhteisössä kuin miltä ensisilmäyksellä voisi näyttää. Vaikka niillä ei olisikaan poliittista tai sotilaallista valtaa, suurvallatkaan eivät ole välinpitämättömiä yleiselle mielipiteelle.³⁸¹ Tämä tekee moraalisen voiman käsitteestä retorisen keinon lisäksi myös jossain määrin todellisen ilmiön.

Sekä Jackson, Clapham että Ayoob käsittelevät omalla tavallaan uusien maiden ristiriitaista suhdet- ta kansainväliseen järjestelmään. Yksi mielenkiintoinen aspekti maiden suhteessa on se, miten se vaikuttaa sisäpolitiikkaan. Yksi viime vuosikymmenien vaikutusvaltaisimmista kansainvälisen poli-

³⁷⁹ Sovereignty plus, Jackson, 1990, 31, 40.

³⁸⁰ Betts, 2004, 2. OAU:sta esimerkiksi Arnold, 1989, 61–62.

³⁸¹ Elisabetta Brighi & Christopher Hill teoksessa Foreign policy, 2008, 129.

tiikan teorioista, neorealismi, pohjaa sisä- ja ulkopoliitiikan jyrkkäänkin erotteluun. Sisäpolitiikka on moraalinen, turvallisuuden ja yhteishengen aluetta. Kansainväliset suhteet taas on oman edun tavoittelun, kilpailun, epävarmuuden ja turvattomuuden aluetta. Kolmannen maailman valtioita kuitenkin määrittää usein niin syvä riippuvuus kansainvälisestä järjestelmästä niin talouden kuin turvallisuudenkin suhteen, että tämän jaottelun mielekkyyden voi kyseenalaistaa. Lisäksi suhde kansalaisiin muuttuu. Jacksonin mukaan kvasivaltioissa normaali jako sisäpolitiikan sivistyneisyyden ja kansainvälisten suhteiden anarkismin ja kilpailun välillä on kääntynyt pääläelleen. Jacksonin mukaan kvasivaltiot noudattavat usein hyvin kansainvälisiä normeja ja esimerkiksi vastavuoroisuusperiaatetta, mutta sisäpolitiikka ja kansa-hallinto –suhde on päinvastoin usein korruption ja epäoikeudenmukaisuuden aluetta.³⁸²

Sisä- ja ulkopoliitiikan suhde ei tietenkään ole tai ollut kaikissa sitoutumattomissa maissa sama, mutta voi miettiä, millä tavoin se vaikuttaa aiheen tutkimiseen. Mikäli Jacksonin analyysi pitää paikkansa, voisi ajatella että kuva ulkopuolelle on valtionjohtajille tärkeämpikin kuin kuva sisäpolitiikassa. Joka tapauksessa riippuvuus kansainvälisestä taloudesta, kehitysavusta ja vaikkapa YK-järjestelmästä tarkoittaisi, että kansainvälinen toiminta on ainakin yhtä tärkeää kuin sisäpolitiikka, ja se, millaisena itsensä haluaa esittää ja miten toimia, on hyvin merkityksellistä. Pitää myös ottaa huomioon, että huolimatta retoriikasta, Belgradissa puhuvat ennen kaikkea eliitin edustajat. Koulutetut, hyvinvoivaan vähemmistöön kuuluvat henkilöt, joilla saattoi olla enemmän yhteistä toistensa kuin omien kansalaistensa kanssa. Viisi vuotta myöhemmin moni Belgradin päähenkilöistä oli jo poistunut vallasta. Nehru kuoli toukokuussa 1964, syrjäytettyihin kuuluivat esimerkiksi Algerian Ben Bella 1965, Indonesian Sukarno 1965 ja Ghanan Nkrumah 1966.³⁸³

Siihen, miten hyödyllinen negatiivisen suvereniteetin normi todellisuudessa on, ja sujuiko dekolonisaatio ihanteellisesti, ei tässä ole tilaa puuttua. Belgradin tutkiminen näyttää kuitenkin tukevan Jacksonin analyysia kvasivaltioiden ristiriitaisesta suhteesta kansainväliseen yhteisöön ja itsemääräämisoikeuden normin tärkeydestä sekä valtioiden synnyttäjänä että ylläpitäjänä. Hieman ennen Neuvostoliiton hajoamista kirjoitetussa kirjassaan, Jackson myös arvioi, että vaikka kylmä sota vaikutti siihen millaiseksi dekolonisaatioprosessi ja kvasivaltioiden asema muotoutui, ei kylmä sota ole välttämätön niiden olemassaololle. Jackson perustelee tätä juuri itsemääräämisoikeuden vakiintumisella kansainvälisiä suhteita määrittäväksi normiksi. Yli kaksikymmentä vuotta Jacksonin teorian jälkeen suurin osa kvasivaltioista on pitänyt rajansa ja asemansa, ja kiistelyä ehdollisen kehitysavun

³⁸² Jackson, 1990, 159–163.

³⁸³ Mortimer, 1984, 20, 24.

moraalisuudesta käydään edelleen. Toisaalta uusiakin valtioita kuten Itä-Timor ja Etelä-Sudan on syntynyt ja ihmisoikeusjärjestelmä on joissain tapauksissa voittanut myös suvereniteetin ensisijaisuuden. Jää nähtäväksi, onko negatiivinen suvereniteetti historian näkökulmasta pysyvä piirre kansainvälisissä suhteissa, vai ohimenevä trendi.

7. JÄRKEVÄÄ?

*The basic needs [of states] remain the same - independence, security and well-being.*³⁸⁴

Jälkikäteen on vaikea ruveta arvioimaan sitä, mitkä olivat oikeita ja mitkä vääriä ratkaisuja. Se myös johtaa helposti ylimielisyyteen ja siihen että historiantutkimuksen pääasiallinen tavoite eli menneisyyden ymmärtäminen hämärtyy ja historioitsija siirtyy kaikkitietäväksi tuomariksi. Jonkun tapahtuman takana olleiden syiden lisäksi myös onnistumisen tai rationaalisuuden pohtiminen voi kuitenkin olla mielekästä. Lähtökohdaksi tulee tällöin kuitenkin ottaa se, oliko toiminta järkevää ajankohdan, esimerkiksi tämän tutkimuksen kohdalla vuosien 1960–1961 näkökulmasta. Lisäksi on tärkeää pohtia perusteluja toiminnalle. Vaikka esimerkiksi ulkopoliittinen linja myöhemmin epäonnistuisi tai muuttuisi merkityksettömäksi, on sen valitseminen voinut olla järkevää ajankohdan näkökulmasta. Järkevyydenkin arviointi on kuitenkin aina siinä mielessä subjektiivista, että siihen vaikuttaa se, mikä oikeastaan nähdään järkevänä. Tuleeko esimerkiksi ulkopoliittikkaa arvioida vain valtion edun perusteella, vai ovatko esimerkiksi identiteettiin tai sovituksen tarpeeseen liittyvät syyt ymmärrettäviä tai hyväksyttäviä. Jotenkin tulisi kuitenkin toisaalta erottaa myös se, mikä on ymmärrettävää ja mikä onnistunutta ulkopoliittikkaa. Kaikille teoille on varmaankin syynsä, mutta se ei vielä auta paljoakaan niiden arvioimisessa. Mitään lopullista vastausta siihen oliko konferenssin pitäminen, sitoutumattomuuspolitiikka ja sitoutumattomien yhteistoiminta seurausta rationaalisista valinnoista, ei tässä luvussa anneta. Tarkoitus on enemmänkin pohtia millä perusteilla sitä edes voisi arvioida ja millaisiin tuloksiin näistä eri näkökulmista voisi tulla.

Blokkien ulkopuolella pysyminen ei ollut ainoa vaihtoehto uusille valtioille kylmän sodan aikana. Monet valtiot, kuten Pakistan ja Filippiinit, valitsivat sotilasliiton blokkivastaisuuden sijaan. Liittoutuminen toisen suurvallan kanssa olisi tuonut mukanaan suojaa, mahdollisesti ydinasepuolustuksenkin. Toisaalta se olisi voinut myös vetää mukaan konflikteihin, jotka eivät varsinaisesti olleet valtion intresseissä mutta joihin osallistuminen saattoi uhata itsenäisyyttä. Suurin osa näistä valti-

³⁸⁴ Kimche 1975, 275

oista oli kokenut, mitä on olla vahvemman vallan alaisena ja itsenäisyys oli suhteellisen uutta. Se teki luultavasti itsenäisyydestä vielä tärkeämpää ja halu liittoutumiseen oli vielä pienempi. Koska valtiot olivat heikkoja, ne olivat erityisen alttiita ulkopuolisille vaikutuksille. Blokkipolitiikan ja suurvaltojen vastustaminen oli tässä mielessä luonnollista. Koska suurella osalla valtioista oli jo sisäisiä turvallisuusuhkia ja epävarmuustekijöitä, olisi ulkopuolinen vaikuttaminen antanut niille vielä vähemmän valtaa yrittää vahvistaa asemaansa.

Dekolonisaatiota on kuvattu määreellä *revolution of expectations*³⁸⁵. Kolonialismi muodosti selkeän vastapuolen ja sen poistuttua asioiden odotettiin selviävän. Leo Mates on sitä mieltä että idea siitä, että kolonialismi on kaiken pahan takana ja tilanne parantuu kunhan kolonialismista päästään eroon, oli hyödyllinen uskomus omana aikanaan. Matesin mukaan sitä tarvittiin kansan yhdistämiseksi, vaikka se ei sisällyttänytkään todellisuuden monimuotoisuutta.³⁸⁶ Pelkkä kolonialismin loppuminen ei kumminkaan riittänyt. Kolonialistiset instituutiot olivat edelleen olemassa ja muokkasivat valtion toimintaa. Kansainvälisiä suhteita määrittä talous, alue jossa uudet valtiot pärjäisivät huonosti. Uudet johtajat olivat vastarintataistelun johtajia tai idealisteja, eivät kokeneita byrokraatteja, ja usein huonosti tehtäviensä tasalla. Kolonialismin vastainen taistelu oli oikeuttanut johtajien nousun valtaan mutta heidän todellinen kannattajakuntansa oli yleensä varsin kapealla pohjalla. 1970-luvulla, tai jo 1960-luvun puolella suuri osa Afrikan ja Aasian johtajista, myös niistä jotka olivat olleet luomassa sitoutumattomien yhteistoimintaa, syrjäytettiin vallasta. Uudet johtajat olivat kiinnostuneempia oman ja sukulaistensa aseman parantamisesta ja rikkauksien keräämisestä kuin valtion kestävästä kehittämisestä.³⁸⁷

Avoin kollektiivinen toiminta erityisesti hyvin heterogeenisen valtiojoukon kesken voi tuntua anomialialta tai harvinaiselta. Kuitenkin todellinen yksin toimiminen on mahdotonta muille kuin kaikkein eristäytyneimmille valtioille. Voimakkaat suurvallatkin tarvitsevat usein politiikkansa toteuttamiseen myös muiden apua tai hyväksyntää.³⁸⁸ Hankkeet voivat pysähtyä siihen että muut valtiot eivät tue tai avusta niitä. Selviytymisensä ja kehittymisensä puolesta taisteleville heikoille valtioille muiden tuki on vielä selvemmin tärkeää. Reaalinen oman ulkopoliittisen linjan toimeenpaneminen on eri asia kuin ulkopoliittisesta linjasta päättäminen ja se on paljon voimakkaammin sidoksissa muihin.

³⁸⁵ Betts, 2004, 65.

³⁸⁶ Mates, 1971, 94.

³⁸⁷ Betts, 2004, 65–73.

³⁸⁸ Elisabetta Brighi & Christopher Hill teoksessa *Foreign policy*, 2008, 129.

Maiden käytössä oleviin resursseihin nähden ne onnistuivat muuttamaan 1960-luvun kansainvälistä politiikkaa yllättävänkin paljon. Jo Bandungin konferenssissa alkanut lobbaus YK:n erityisen kehitysrahaston puolesta johti lopulta konkreettisiin tuloksiin ja vuonna 1964 perustettiin myös YK:n kauppaja-kehityskonferenssi UNCTAD. UNCTADin ja muiden YK:n kehitysvuosikymmenen projektien tuloksista voi olla montaa mieltä, mutta fakta on, että kolmannen maailman enemmistövalta YK:ssa ja muuttunut arvoympäristö johtivat muutoksiin organisaatiotasolla.

Kun ottaa huomioon halun säilyttää mahdollisimman paljon itsenäisyydestään ja heikot resurssit perinteiseen valtopolitiikkaan, yhteistoiminta muiden samassa tilanteessa olevien valtioiden kanssa vaikuttaa varsin rationaaliselta valinnalta. Myös YK:n ja erityisesti sen yleiskokouksen korostaminen oli järkevää, koska lukumäärä oli yksi niistä harvoista asioista joka liikkeellä oli puolellaan. Yhteistoiminta olisi luultavasti ollut tehokkaampaa jos tavoitteet olisivat olleet konkreettisempia ja useammassa asiassa olisi todella noudatettu yhtenäistä linjaa. Toisaalta ensin mainittu itsemääräämisen tarve ja toisaalta maiden heterogeenisuus ja eroavat tavoitteet olisivat tehneet tehokkaamman yhteistoiminnan luultavasti mahdottomaksi.

Tietyllä tavalla nämä ovat samoja kysymyksiä joiden kanssa Suomikin paini. Suomi oli myös sitoutumaton, tosin lähempänä perinteistä neutraalia valtiota kuin uutta aktiivista positiivista sitoutumattomuuspolitiikkaa ja siihen liittyvää kollektiivista toimintaa. Maantieteellisen sijainnin takia Suomi oli kuitenkin hyvin erilaisessa asemassa Neuvostoliiton naapurina ja suhteellisen kehittyneenä teollisuusvaltiona. Sitoutumattomia maita erotti Suomesta sotilaallisen ja vaikutusvallan heikkouden lisäksi muun muassa taloudellinen ja hallinnollinen heikkous ja yhtenäisyyden puute, mikä teki yhteistoiminnan tarpeellisemmaksi.

8. YHTEENVETO

Jos palaa takaisin alkuun, tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lähdekeskeisestä ja tekstiä tekona pitävästä näkökulmasta, mistä sitoutumattomien maiden ensimmäisessä konferenssissa oli oikeastaan kyse. Johdannon mukaan tärkeitä kysymyksiä olivat erityisesti miksi konferenssi pidettiin, mitä siellä haluttiin saada aikaan, miten yhtenäinen ryhmä oli kyseessä tai onko hahmotettavissa jotain yhtenäistä sitoutumattomuuden ideologiaa jonka pohjalle myöhempi liike olisi syntynyt.

Siihen, miksi konferenssi järjestettiin, on historioitsijana vaikea antaa mitään yhtä vastausta. Todennäköisesti konferenssi järjestettiin jokaiselle valtioille eri syystä, kaikille useammasta syystä.

Konferenssi oli omalta osaltaan aikansa arvojen ja muutosten ilmentymä. Yleisen mielipiteen ja konferenssien aikakauden yksi esiintymä, joka syntyi kylmän sodan ja dekolonisaation risteyskohdassa. Sen tarkoituksena oli ainakin luoda uusi rooli ja paikka valtioille, joista monen asema itsenäisinä osanottajina kansainvälisessä järjestelmässä oli vielä auki. Sen tarkoituksena oli myös kritisoida vallitsevaa kaksinapaista maailmanjärjestystä, koska se oli monella tapaa näiden valtioiden intressien vastainen. Sen tarkoituksena oli myös jatkaa ja kiihdyttää dekolonisaatioprosessia ja tuomita kolonialismi saattamatta sitä kuitenkaan unohdukseen. Sen tarkoituksena oli todennäköisesti myös tunnustella näiden maiden yhteistyön mahdollisuuksia ja toimivuutta.

Vaikka Belgradin konferenssi oli sitoutumattomien konferensseista osallistujiltaan pienin, maita oli jo tarpeeksi, että joukossa oli monia eriäviä ääniä ja tavoitteita. Edes konferenssin lopullisesta tavoitteesta ei ollut yksimielisyyttä. Lopulta kuitenkin tuloksena oli loppudokumentteja, joista kukaan osallistunut ei sanoutunut irti. Ehkä taustalla on jotain muuta sen lisäksi mistä yleensä puhutaan, maailmantilanteen vaikutuksen, omaneduntavoittelun ja kolonialismia vastaan tunnetun vihan lisäksi tarve löytää oma paikka ja vaikuttaa. Se, mihin jokainen konferenssiin osallistunut olisi todennäköisesti voinut samastua, on tarve olla objektin sijaan subjekti, aktiivinen tekijä ja merkityksellinen toimija. Vaikka siitä mihin se johtaa, voi olla eri mieltä, maailma on keskinäisriippuvainen ja jos kansainväliseen yhteisöön ei itse vaikuta, joku muu tekee sen.

Maailman kuvaus on konferenssissa samaan aikaan sekä konservatiivista, tiettyihin reunaehtoihin sidottua, että muutoshaluista. Äänien moninaisuus asetti haasteensa minkään radikaalimman ohjelman aikaansaamiselle. Sitten sitoutumattomien konferensseihin ja Sitoutumattomien maiden liikkeeseen osallistuneiden maiden määrä vain lisääntyi ja monenlaisten äänien määrä oli vielä laajempi. Jotain pysyvää, tai merkityksellistä tässä toiminnassa on kuitenkin täytynyt olla, koska se on jatkunut kylmän sodan jälkeenkin. Sitoutumattomien maiden liike pitää edelleen konferensseja, edellisen kerran vuonna 2012.³⁸⁹ Vaikka harva nykyään Suomessa tunnistaisikaan Sitoutumattomien maiden liikettä nimeltä ja siitä harvoin nykymuodossaan puhutaan kansainvälisen politiikan oppikirjoissa tai sanomalehdissä, jonkun tarpeen se täyttää, koska edelleen halutaan nähdä vaivaa ja antaa energiaa konferenssien järjestämiseksi.

Belgradin konferenssin kohdalla on ollut myös mielenkiintoista huomata, miten lähellä toisiaan kylmän sodan ja dekolonisaatio voidaan nähdä sijaitsevan, kun ne usein myöhemmissä aikakauden

³⁸⁹ Sitoutumattomien maiden liikkeellä on nykyään YK:n jälkeen kaikkein laajin organisaatio. Lundestad, 2005, 245. Nykytoiminnasta esimerkiksi viimeisimmän, 2012 pidetyn konferenssin kotisivu: <http://www.nam.gov.ir/Portal/Home/>.

esityksissä erotetaan toisistaan. Kansainvälinen yhteisö muodosti toisen maailmansodan jälkeen kokonaisuuden, jossa välttämättä kaikki piirteet vaikuttivat toisiinsa. Kylmä sota vaikutti siihen että dekolonisaatio tapahtui, ja siihenkin miten uusien maiden asema sen jälkeen muotoutui. Ne eivät kuitenkaan suhtautuneet kylmään sotaan vain passiivisesti, vaan pyrkivät myös muuttamaan vallitsevaa kansainvälistä järjestelmää.

Yksi alkuperäinen innoitus tälle työlle oli myös sen tutkiminen mitä tapahtui dekolonisaation jälkeen, mitä ajateltiin kun imperialismi oli mennyttä mutta tulevaisuus vielä auki. Selvää, on että kukaan tuskin osasi arvata vielä vuonna 1961 miten pysyvistä rakenteellisista ongelmista oli monelta osin kyse. Monet vielä 1961 sivuosassa olleet kysymykset, kuten taloudellinen eriarvoisuus, osoittautuivat sitoutumattomuuspolitiikan luonutta kylmää sotaan kestävämmiksi. Belgradissa se ei kuitenkaan ollut ainoa mahdollinen tulevaisuus. Nykypäivästä käsin tulee harvoin ajateltua miten monia vaihtoehtoja on ollut olemassa, miten monella eri tavalla maailma olisi voinut mennä. Quentin Skinner esittääkin, että yksi historiantutkimuksen tärkeimmistä tehtävistä on osoittaa, ettei mikään, mitä nykypäivänä on, ole itsestään selvää tai ainoa ratkaisu, kaikki voisi olla myös toisin.³⁹⁰

³⁹⁰ Skinner, 2002, 1–8.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet:

Päälähde: *The Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade, September 1-6, 1961*, Publicisticko-Izdavacki Zavod Jugoslavija, Beograd, 1961.

Lisäksi:

teoksessa: Mates, Leo: Nonalignment – theory and current policy (orig. nesvrstanost – teorija I savremena praksa), Oceana Publications inc, new york, 1972

The Brioni Document, Joint Communiqué by President Tito, President Nasser and Premier Nehru, July 18-19, 1956.

1514 (XV). Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, 497th plenary meeting (of un general assembly) 14 December 1960

United Nations Conference on Trade and Development, Final Act, Geneva, 23 March – 16 June 1964.

teoksessa: Jankovitch, Odette & Sauvant, Karl P.: *Third World without Superpowers: The Collected Documents of the Non-Aligned Countries*, volume 1, Oceana Publications, 1978

Agenda, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

Communique, Preparatory Meeting of Representatives of Non-Aligned Countries, Cairo, June 5-12, 1961

Declaration, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

Delegations, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

Final Communiqué, Asian-African Conference, Bandung, April 18-24, 1955

Message to President Kennedy and Premier Khrushchev, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

Report, Preparatory Meeting of Representatives of Non-Aligned Countries, Cairo, June 5-12, 1961.

Statement on the Danger of War and an Appeal for Peace, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

Kirjallisuus:

16th Summit of the Non-Aligned Movement [<http://www.nam.gov.ir/Portal/Home/>] (luettu 10.1.2013)

The 1960s: Decade of development. [<http://www.unicef.org/sowc96/1960s.htm>] (luettu 15.1.2013)

Abraham, Itty: From Bandung to NAM: Non-alignment and Indian Foreign Policy, 1947-65, *Commonwealth & Comparative Politics*, vol. 46, No. 2, 4/2008, p. 195-219

Allison, Roy: *The Soviet Union and the Strategy of non-alignment in the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988

Anderson, Benedict: *Imagined Communities*, Verso, London 1991 (first published 1983).

Andersen, Roy R.; Seibert, Robert F.; Wagner, Jon G.: *Politics and Change in the Middle East - Sources of Conflict and Accomodation*. Pearson prentice Hall, New Jersey, 2007.

Arnold, Guy: *The Third World Handbook*, Cassel Educational Ltd, London, 1989.

Ayoob, Mohammed: *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. Lynne Rier Publishers, Boulder, 1995.

Badiul Alam, Muhammad: The Concept of Non-Alignment: A Critical Analysis. *World Affairs*, 2, syksy 1977, 166-182.

Berger, Mark T.: After the Third World? History, destiny and fate of Third Worldism. *Third World Quarterly*, Vol 25, No 1, pp 9–39, 2004.

Betts, Raymond F.: *Decolonization*, Routledge, New York, 2004.

Calvocoressi, Peter: *World Politics since 1945*, Longman Publishing, New York, Seventh Edition, 1996

Clapham, Christopher: *Third World Politics: an introduction*. Croom helm Ltd, Kent, reprinted in 1985.

Dunne, Tim; Kurki, Milja & Smith Steve: *International Relations Theories – Discipline and Diversity*. Oxford University Press, Oxford, 2007.

Evans, Martin: Whatever Happened to the Non-Aligned Movement?, *History Today*, 57/12, 2007, 49-50.

Grimal, Henri: *Decolonization - the British, French, Dutch and Belgian Empires 1919-1963*. Routledge & Kegan Paul, London, 1978. (alkuperäisteos La Décolonisation, Librarie Armand Colin, 1965)

Handel, Michael: *Weak States in the International System*. Frank Cass and Company Ltd, London, 1981.

Hanhimäki, Jussi M. & Westad, Odd Arne: *The Cold War – A History in Documents and Eyewitness Accounts*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

Hershberg, James G.: 'High Spirited Confusion': Brazil, the 1961 Belgrade Non-Aligned Confer-

ence and the Limits of an 'Independent' Foreign Policy during the High Cold War, *Cold War History*, Vol. 7, No. 3, 8/2007, p. 373–388

Hobson, John M.: *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Jackson: Robert H.: *Quasi-States: Sovereignty, international relations, and the third world*. Cambridge University press, Cambridge, 1990.

Jones, Matthew: A “Segregated” Asia?: Race, the Bandung Conference, and Pan-Asianist Fears in American Thought and Policy, 1954–1955. *Diplomatic History*, Vol. 29, No. 5, 2005.

Lane, Ann: Third World Neutralism and British Cold War Strategy, 1960–62. *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 14, No. 3 (September 2003), 151–174.

Leffler, Melvyn P. & Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War, Volume 1, Origins*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

Lundestad, Geir: *East, West, North, South: Major Developments in International Politics Since 1945: Major Developments in International Relations Since 1945*, fifth edition, Sage Publications, London, 2005. (Alkuperäisteos Universitetsforlaget 2004)

Mates, Leo: Nonalignment and the Great Powers, *Foreign Affairs*, 48/4 1970, 525-536.

Mates, Leo: *Nonalignment - Theory and Current Policy*, The Institute of International Politics and Economics, Belgrade and Oceana Publications, Inc, Dobs Ferry, New York, 1972 (alkuperäisteos Nesvrstanost - Teorija I Savremana Praksa 1971, Institut za medunarodnu politiku i privredu, Beograd 1971)

Mortimer, Robert A.: *The Third World Coalition in International Politics*. Westview press, boulder, 1984.

Parker, Jason: Cold War II: The Eisenhower Administration, the Bandung Conference, and the Reperiodization of the Postwar Era. *Diplomatic History*, No. 5 (November 2006), 739–769.

Perelman, Chaim: *Retoriikan valtakunta*, Vastapaino, Tampere, 2007. (alkuperäisteos L'empire rhétorique. Rhétorique et argumentation, Librairie Philosophique J. VRIN, 1977)

Rubinoff, Arthur G.: The Multilateral Imperative in India's Foreign Policy, *Round Table*, Vol.319, issue 1, 7/1991, 313–.

Skinner, Quentin: *Visions of Politics: Volume 1, Regarding Method*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

Smith, Steve; Hadfield, Amelia; Dunne, Tim (ed.): *Foreign Policy: Theories, Actors, Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Tassin, Kristin S.: “Lift Up Your Head My Brother”: Nationalism and the Genesis of Non-Aligned Movement. *Journal of Third World Studies*, Kevät 2006, 147-168.

Willets, Peter: *The Non-Aligned Movement - The Origins of a Third World Alliance*, Frances Pinter Ltd, London, 1978, reprinted 1982

Williams, Gwyneth: *Third World Political Organizations: A Review of Developments*. The Macmillan press ltd, London and Basingstoke, 1981.

LIITE I: konferenssien osallistajat (yhteenveto), maat A–N.

	Bandung, 1955.	Kairo, 1961.	Belgrad, 1961.
Afganistan	x	x	x
Algeria			x
Bolivia			tarkkailija
Brasilia			tarkkailija
Burma	x	x	x
Ceylon (nyk. Sri Lanka)	x	x	x
Ecuador			tarkkailija
Egypti	x	silloinen U.A.R.	silloinen U.A.R.
Etiopia	x	x	x
Filippiinit	x		
Ghana	silloinen Kultarannikko	x	x
Guinea		x	x
Indonesia	x	x	x
Intia	x	x	x
Irak	x	x	x
Iran	x		
Japani	x		
Jemen	x	x	x
Jordania	x		
Jugoslavia		x	x
Kambodzha	x	x	x
Kiinan kansantasavalta	x		
Kongo (Leopoldville)			x
Kuuba		x	x
Kypros			x
Laos	x		
Libanon	x		x
Liberia	x		
Libya	x		
Mali		x	x
Marokko		x	x
Nepal	x	x	x

LIITE I jatkuu: konferenssien osallistajat (yhteenveto), maat P–V.

	Bandung, 1955.	Kairo, 1961.	Belgrad, 1961.
Pakistan	x		
Saudi Arabia	x	x	x
Somalia		x	x
Sudan	x	x	x
Syyria	x	silloinen U.A.R.	silloinen U.A.R.
Thaimaa	x		
Tunisia			x
Turkki	x		
Etelä-Vietnam	x		
Pohjois-Vietnam	x		

Lähteet: *Final Communiqué*, Asian-African Conference, Bandung, April 18-24, 1955. *Report*, Preparatory Meeting of Representatives of Non-Aligned Countries, Cairo, June 5-12, 1961. *Delegations*, First Conference of Heads of State or Government of Non-Aligned Countries, Belgrade 1-6, 1961

LIITE II: Belgradin puhujat/delegaatioiden johtajat (ei sisällä tarkkailijoita).

Afganistan: Pääministeri Mohammad Daoud Khan.

Algeria: Algerian väliaikaishallituksen presidentti Ben Youssef Ben Khedda.

Burma: Pääministeri U Nu.

Ceylon: Pääministeri ja puolustusministeri Sirimavo R. Bandanaraike.

Etiopia: Keisari Haile Selassie I.

Ghana: Presidentti Kwame Nkrumah.

Guinea: Ulkoministeri Beavogui Luis Lansana.

Indonesia: Presidentti Sukarno (vaihtoehtoinen kirjoitusasu Soekarno).

Intia: Pääministeri Jawaharlal Nehru.

Irak: Ulkoministerin henkilökohtainen edustaja Hashim Jawad.

Jemen: Pääministeri Mohammad Daoud Khan.

Jugoslavia: Pääministeri Mohammad Daoud Khan.

Kambodzha: Prinssi Norodom Sihanouk, Kambodzhan hallitsija.

Kongo (Leopoldville): Pääministeri Cyrille Adoula ja varapääministeri Antoine Gizenga.

Kuuba: Presidentti Osvaldo Dorticos Torrado.

Kypros: Presidentti, arkkipiispa Makarios.

Libanon: Hallituksen päämies, ministerien neuvoston presidentti Saeb Salam (vaihtoehtoinen kirjoitusasu Salaam tai Salaom).

Mali: Presidentti Modibo Keita.

Marokko: Kuningas Hassan II.

Nepal: Kuningas Mahendra Bir Bikram Shah Deva.

Saudi Arabia: Ulkoministeri, kuninkaan henkilökohtainen edustaja, sheikki Ibrahim Sowayel.

Somalia: Presidentti Adan Abdullah Osman. (vaihtoehtoinen kirjoitusasu Aden Abdullah Osman)

Sudan: Sudanin asevoimien neuvoston presidentti Ibrahim Abboud.

Tunisia: Presidentti Habub Bourguiba.

U.A.R (Egypti ja Syyria): Presidentti Gamal Abdel Nasser.